

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย : ศึกษาแนวทางการฟื้นฟูผืนดินในพื้นที่ตามโดยชุมชน
กรณีป่าตามชุมชนกุดเป่ง ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด

โดย

นางผา กองธรรม และคณะ

พฤษภาคม 2549

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย : ศึกษาแนวทางการฟื้นฟูผักพื้นบ้านในพื้นที่ตามโดยชุมชน
กรณีป่าตามชุมชนกุดเป่ง ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด

คณะผู้วิจัย

1. นางผา กองธรรม	หัวหน้าโครงการ
2. นางทองยูน ทวีสาร	ทีมวิจัย
3. นางวรรณิภา สังเสน	ทีมวิจัย
4. นายแหล้ม คงโนนนอก	ทีมวิจัย
5. นายทัศนันท์ จันทะนาม	ทีมวิจัย
6. นายวิเชียร ยงยุทธ	ที่ปรึกษาโครงการ
7. นางสาวปราณี มัคคพันธ์	ที่ปรึกษาโครงการ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค

คำนำ

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูผักพื้นบ้านในพื้นที่
ตามโดยชุมชน กรณีศึกษาป่าตามชุมชนกุศเป่ง ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด
ประเด็นการศึกษาวิจัยในเรื่องสถานการณ์ผักพื้นบ้านในพื้นที่ตาม และองค์ความรู้การใช้ประโยชน์
ผักตามของชุมชน รวมทั้งศึกษาแนวทางและวิธีการในการส่งเสริมฟื้นฟูผักตามในพื้นที่ป่าตามชุมชน
กุศเป่ง ในอดีต “ป่าตามชุมชนกุศเป่ง” เป็นร่องรอยเดิมของแม่น้ำมูล มีเนื้อที่ประมาณ 3,000 ไร่ อยู่
ในอาณาเขตของชุมชน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านเหล่าข้าว บ้านดอนสำราญ บ้านท่างาม และบ้านดอนจิก
ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นป่าตามที่มีความอุดมสมบูรณ์ ด้วยพันธุ์พืช พันธุ์
สัตว์นานาชนิด และเป็นแหล่งหาอยู่หากินของชาวบ้านในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงมาเป็นเวลายาว
นาน มีทั้งการทำนาในที่ลุ่ม ทำไร่ในที่โนน เลี้ยงสัตว์ หาปลา กบ กุ้ง หอย เก็บหาอาหารธรรมชาติ
สมุนไพร ไม้ใช้สอย รวมทั้งการนำกกหรือฝามาใช้ประโยชน์ โดยนำมาแปรรูปผลิตภัณฑ์ คือ เสื่อ
กระเป๋ กระติบข้าวของกลุ่มแม่บ้าน และที่สำคัญเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ คือ “ผักตาม” แต่ใน
ปัจจุบันเป็นที่น่าเสียดาย ผักตามมีจำนวนลดลงมาก บางชนิดก็สูญพันธุ์ไปก็มี เนื่องจากชาวบ้านเข้าไป
บุกรุกพื้นที่เพื่อทำการเกษตร และเกิดปัญหาน้ำท่วมป่าตามชุมชนกุศเป่งมาเป็นระยะเวลายาวนาน
จากการสร้างเขื่อนราษีไศล จึงทำให้ระบบนิเวศของตามเปลี่ยนไป ความอุดมสมบูรณ์ในป่าตามลด
น้อยลง

โครงการวิจัยฉบับนี้จึงเป็นโครงการที่ศึกษาองค์ความรู้เรื่องผักตาม เพื่อรู้ถึงศักยภาพและข้อ
จำกัดของอาหารธรรมชาติที่เรียกว่า “ผักตาม” ซึ่งนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเอง ที่ส่ง
ผลถึงเรื่องเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายในครอบครัวที่สามารถลดลงได้ ถ้าชุมชนรู้จักสร้างแหล่งอาหารฟื้นฟู
ทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์ และมีเป้าหมายสุดท้าย คือ การฟื้นฟูความสมบูรณ์ของระบบ
นิเวศป่า-ตาม

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทีมวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ รวมทั้ง
ผู้รู้ ผู้นำ ชาวบ้านในพื้นที่ทั้ง 4 ชุมชน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะ ที่เป็นความ
รู้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จนเสร็จสิ้นโครงการ และได้ผลบรรลุตามวัตถุประสงค์ ทีมวิจัยหวังว่า
รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับนี้จะมีประโยชน์สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาความรู้ในเรื่อง “ผักตาม”

สุดท้ายนี้คณะวิจัยขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.สำนักงานภาค) ที่
สนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัย โดยการประสานงานจาก ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ทุ่งกุลาร้องไห้

คณะวิจัย

พฤษภาคม 2549

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

- คำนำ

- บทคัดย่อ

(ก)

บทที่ 1 สรุปย่อโครงการฯ

1. หลักการเหตุผล	1-2
2. คำถามวิจัย	3
3. วัตถุประสงค์การศึกษา	3
4. ขอบเขตการศึกษา	3
5. ขั้นตอนวิธีการศึกษา	4
6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5

บทที่ 2 กระบวนการและวิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

1. ช่วงพัฒนาโครงการ	6-7
2. ช่วงดำเนินการศึกษาวิจัย	
2.1 การประชุมทีมวิจัย	7-8
2.2 การทำความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของชุมชน	9
2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	9
2.3.1 การศึกษาข้อมูลมือสอง	9
2.3.2 การสำรวจ	10
2.3.3 การประชุมกลุ่มย่อย	10
2.3.4 การสัมภาษณ์	10
2.3.5 การประชุมกลุ่มใหญ่	10
2.3.6 ทดลองปฏิบัติการ	10
3. ช่วงสรุปวิเคราะห์เรียบเรียงเขียนรายงาน	11

บทที่ 3 สภาพพื้นที่ศึกษาวิจัย

- ข้อมูลชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าตามชุมชนกุดเป่งทั้ง 4 หมู่บ้าน	
1. ข้อมูลชุมชนบ้านคอนจิก หมู่ 6	12-14
2. ข้อมูลชุมชนบ้านเหล่าข้าว หมู่ 3	15-17
3. ข้อมูลชุมชนบ้านดอนสำราญ หมู่ 4	18-20

เรื่อง	หน้า
4. ข้อมูลชุมชนบ้านท่างาม หมู่ 5	21-23
- ข้อมูลชุมชนการใช้ประโยชน์จากป่ากุดเป่ง	
1. บ้านเหล่าข้าว	24-27
2. บ้านท่างาม	28-32
3. บ้านดอนสำราญ	33-36
4. บ้านคอนจิก	37-40
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
- ข้อมูลสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์ในป่าทามชุมชนกุดเป่ง	41-55
- ข้อมูลจากการสำรวจผักทามในพื้นที่ป่าทามชุมชนกุดเป่ง	
- ผักบก	56-65
- ผักน้ำ	66-69
- ผักครึ่งบกครึ่งน้ำ	70-71
- ข้อมูลปริมาณผักทามในพื้นที่ป่าทามชุมชนกุดเป่ง	72-76
- สถานการณ์ปัญหาของผักพื้นบ้านในพื้นที่ป่าทามชุมชนกุดเป่ง	77-79
- ตารางลำดับความสำคัญของผักพื้นบ้านทามในด้านเศรษฐกิจ	80
- การปฏิบัติการทดลองตามแผน	81-82
- องค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากผักทาม	82
- วิธีการจัดการทรัพยากรผักพื้นบ้านในพื้นที่ทาม	
- ระดับครัวเรือน	83-85
- ระดับป่าชุมชน	86-90
-	
บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ	
- สรุปผลการศึกษา	91-94
- การเปลี่ยนแปลง/ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการฯ	95
- ข้อเสนอแนะ	96
- บรรณานุกรม	97
ภาคผนวก	
- ภาพการดำเนินกิจกรรม	98-104
- แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษาโครงการ	105
- แผนที่ป่าทามชุมชนกุดเป่ง	106

(ก)

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเรื่องการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูผักพื้นบ้านในพื้นที่ตามโดยชุมชนกรณีศึกษาป่าตามชุมชนกุศเป่ง ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นการศึกษาถึงสถานการณ์ผักพื้นบ้านในพื้นที่ป่าตาม ที่ชุมชนมีองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากผักตาม เพื่อหาแนวทางและวิธีการในการส่งเสริมฟื้นฟูผักตาม เนื่องจากป่าตามชุมชนกุศเป่ง ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 3,000 ไร่ และอยู่ในอาณาเขตของชุมชน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านเหล่าข้าว บ้านดอนสำราญ บ้านคอนจิก บ้านท่างาม ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นป่าตามที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ นานาชนิด และเป็นแหล่งหาอยู่หากินของชาวบ้าน ทั้ง 4 ชุมชน และชุมชนใกล้เคียงมาเป็นเวลายาวนาน มีทั้งการทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และเก็บหาอาหารธรรมชาติ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งที่สร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มแม่บ้าน โดยการนำ กก หรือ ผือ มาใช้ประโยชน์ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เป็น เสื่อ กระเป่า กระติบข้าว และที่สำคัญเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ “ผักตาม” ซึ่งพืชที่เกิดขึ้นในป่าตามสามารถกินได้เกือบทุกชนิด และมีความหลากหลายในรสชาติ ทั้งผักบก ผักน้ำ ผักครึ่งบกครึ่งน้ำ ชุมชนที่อยู่ใกล้ป่าตามจะกินผักตามกันทุกครัวเรือน ทุกมื้อทุกคาบจะมีผักตามเป็นเครื่องเคียงใส่ไว้ในพริก ซึ่งวิถีชีวิตของชาวบ้านจะลงไปทำมาหากินในป่าตามทุกวัน เมื่อเวลากลับบ้านจะต้องเก็บผักติดไม้ติดมือมาเป็นอาหาร ทั้งสะดวกสบาย ประหยัดเงิน ไม่ต้องปลูก ไม่ต้องซื้อ ปลอดภัยทั้งสารเคมีและยาฆ่าแมลง แลนมมีรสชาติ “แซบ” กินผักตามทำให้สุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง คนสมัยก่อนจึงมีอายุยืนยาว เพราะผักตามเปรียบเสมือนยาอายุวัฒนะ เป็นยาสมุนไพร ผักตามนอกจากจะอุดมไปด้วยสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายแล้ว ยังสามารถเก็บไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดี โดยไม่ต้องนำไปแปรรูปก็ขายได้

แต่ปัจจุบันนี้ผักตามมีจำนวนลดลงมาก บางชนิดก็สูญพันธุ์ไปก็มี เนื่องจากได้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าตามกุศเป่งเพื่อทำการเกษตร และเกิดจากการเก็บผักตามอย่างทำลายเพื่อหวังผลเพื่อขายเป็นรายได้เพียงอย่างเดียว และเกิดปัญหาอย่างรุนแรง คือ น้ำท่วมป่าตามเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งเป็นผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศลที่มีการเก็บกักน้ำในปี พ.ศ.2536 จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวจึงทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ลงไปใช้ประโยชน์ในตามเปลี่ยนไปเช่นกัน จากที่เคยหาอยู่หากินในตามก็เปลี่ยนมาเป็นการซื้ออยู่ซื้อกินมากขึ้น โดยให้ความสนใจและซื้อผักตลาดเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือนมากขึ้น ซึ่งเป็นการเพิ่มรายจ่ายให้ครัวเรือนมากขึ้น นอกจากนั้นผักตลาดยังไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพร่างกายในเรื่องการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง เป็นการเร่งในการผลิตและเพื่อให้

ผักสวยงามเพียงหวังผลกำไรเพียงอย่างเดียว โดยมิได้คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค ซึ่งแตกต่างจากการกินผักตามที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย และยังเป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองได้ตามธรรมชาติ ที่เป็นอาหารของชุมชนมาอย่างยาวนาน มีประโยชน์ทั้งเป็นอาหาร เป็นสมุนไพรบำรุงร่างกาย มากไปกว่านั้นยังเป็นองค์ประกอบที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศในพื้นที่ป่าบุ่ง-ป่าทาม ซึ่งเมื่อใดที่พืชผักถูกทำลายไปก็หมายถึง ระบบนิเวศถูกทำลายไปด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ การใช้ประโยชน์ของผักพื้นบ้าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และศึกษาวิธีการจัดการผักพื้นบ้านทามให้มีความสมบูรณ์และเชื่อมโยงกับเรื่องสุขภาพ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมของชุมชน

กระบวนการศึกษาวิจัย เป็นกระบวนการที่ชุมชนมีส่วนร่วม โดยร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ผักพื้นบ้านทาม และวางแผนลงพื้นที่ศึกษา สืบหาข้อมูล จำนวนชนิด ปริมาณของผักพื้นบ้านทามที่มีอยู่ในปัจจุบัน นำข้อมูลนำมาสรุปวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุผักทามที่ลดน้อยลงไป มีชนิดใด ประเภทใดบ้างที่สูญหายไปบ้าง นอกจากนั้นมีการสัมภาษณ์ผู้เฒ่า ผู้แก่ในชุมชน ในเรื่ององค์ความรู้ของผักทาม และมีการวางแผนกำหนดแนวทางในการฟื้นฟูผักทามร่วมกับชุมชน โดยการทดลองฟื้นฟูระดับครัวเรือนและระดับป่าชุมชน ทีมวิจัยมีการติดตามผลการทดลองแล้วนำข้อมูลมาสรุปวิเคราะห์ จัดเวทีเสนอผลการศึกษาเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูล

จากกระบวนการศึกษาดังกล่าว ชุมชนมีองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากผักทามในเรื่องการกิน การเก็บ ซึ่งไม่เป็นการทำลายและรู้ถึงสถานการณ์ของผักทามที่มีผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการบุกรุกพื้นที่ทาม เพื่อทำการเกษตรของชาวบ้าน และจากการเก็บกักน้ำของเขื่อนราษีไศล ทำให้พื้นที่ป่าทามชุมชนถูกแบ่ง ถูกน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลายาวนาน จึงทำให้ผักทามลดน้อยลงไป บางชนิดสูญพันธุ์ไปก็มี และทำให้ชุมชนไม่สามารถลงไปใช้ประโยชน์ในทามได้อีก ทำให้วัฒนธรรมการบริโภคของชาวบ้านเปลี่ยนไปจากการกินผักทาม เปลี่ยนมาเป็นการซื้อผักตลาดมากขึ้น ทำให้เพิ่มภาระในการใช้จ่ายในครอบครัวโดยไม่จำเป็น ในสถานการณ์ที่เศรษฐกิจไม่ดี ดังนั้นชุมชนจึงมีความตระหนักและเห็นความสำคัญในการบริโภคผักพื้นบ้านทาม และมีการปลูกฟื้นฟูผักพื้นบ้านไว้บริโภคในครัวเรือน โดยมีแนวทางส่งเสริมฟื้นฟูแหล่งทรัพยากรในพื้นที่ป่าทามในหมีมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูผักพื้นบ้านทามให้เป็นอาหารของชุมชนตลอดไป และเพื่อเป็นการลดรายจ่ายในการซื้อผักตลาด และหลีกเลี่ยงจากสารพิษ สารเคมีที่ตกค้างในผักตลาดต่อไป

บทที่ 1

สรุปย่อโครงการ

หลักการและเหตุผล

“ป่าทาม หรือป่าบุง-ป่าทาม” คือ พื้นที่ที่ลาดต่ำลงจากพื้นที่ทุ่งจนถึงริมฝั่งแม่น้ำที่มีน้ำท่วมถึง และจะมีน้ำท่วมขังในฤดูน้ำหลาก จึงทำให้เกิดมีการทับถมของดินตะกอนในพื้นที่ป่าทามาเป็นระยะเวลายาวนาน จึงเป็นที่เกิดของพันธุ์พืช แหล่งอาศัยของสัตว์บก-สัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ และยังเป็นแหล่งอาหารของคนและวัว-ควาย พืชและสัตว์ในพื้นที่ทาม ได้มีการปรับตัวชีวิตของมันจนสามารถอยู่ร่วมกับสภาพภาวะน้ำท่วมในฤดูฝนและฤดูน้ำหลากได้เป็นอย่างดี จนมีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงสุดเขตหนึ่ง

“ป่าทามกุดเป่ง” ซึ่งชาวบ้านเรียกตามชื่อของกุดเป่ง เป็นร่องรอยเดิมของแม่น้ำมูล มีเนื้อที่ประมาณ 3,000 ไร่ อยู่ในอาณาเขตของชุมชน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านเหล่าข้าว บ้านท่างาม บ้านดอนสำราญ บ้านดอนจิก ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งในอดีตป่าทาม-กุดเป่งเคยมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ นานาชนิด และเป็นแหล่งหาอยู่กินของชาวบ้านในชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน มีทั้งการทำนาในที่ลุ่ม ทำไร่ในที่โนน หาปลา กบ กุ้ง หอย เก็บหาอาหารธรรมชาติ สมุนไพร ไม้ใช้สอย รวมทั้งการทำกก หรือฟื่อ มาใช้ประโยชน์ โดยการนำมาแปรรูปผลิตภัณฑ์เป็นเสื่อ กระเป๋า กระติบข้าวของกลุ่มแม่บ้านหัตถกรรม ฟื่อ-กกทาม ซึ่งมีสมาชิกอยู่ 8 หมู่บ้าน และในจำนวนนี้มีอยู่ 4 หมู่บ้านที่อยู่ในอาณาเขตป่าทามกุดเป่ง คือ บ้านท่างาม มีสมาชิก 43 คน บ้านดอนสำราญ มีสมาชิก 18 คน บ้านเหล่าข้าว มีสมาชิก 11 คน และ บ้านดอนจิก มีสมาชิก 8 คน ที่ได้นำกกและฟื่อจากป่าทามกุดเป่งมาแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว

ป่าทามกุดเป่ง นอกจากจะเป็นแหล่งที่สร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มแม่บ้านหัตถกรรม กกและฟื่อแล้ว ยังเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ “ผักทาม” ซึ่งเป็นอาหารประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเองในป่าทาม เช่น ผักแว่น ผักบ่อ ผักกระโดน เป็นต้น พืชที่เกิดขึ้นในป่าทามสามารถกินได้เกือบทุกชนิด และมีความหลากหลายในรสชาติ ทั้งผักบก ผักน้ำต่างๆ การดำรงชีวิตของคนอีสานส่วนมากชอบกินผักเป็นชีวิตจิตใจ คนที่อยู่ใกล้ป่าทามก็จะกินผักทามกันทุกบ้าน ทุกมื้อจะมีผักทามเป็นเครื่องเคียง เพราะวิถีชีวิตของชาวบ้านต้องเข้าไปทำมาหากินในป่าทามทุกวัน ไปกันเป็นกลุ่ม ไปเช้า-เย็นกลับ เมื่อเวลากลับบ้านจะต้องเก็บผักคิดไม้ดีดมีดมาเป็นอาหารให้พอกินในครัวเรือนของแต่ละคน ทั้งสะดวกสบาย ประหยัดเงิน และเวลาไม่ต้องปลูก ไม่ต้องซื้อ ปลอดภัยจากสารเคมีและยาฆ่าแมลง แถมมีรสชาติ “แซบ” กินผักทามแล้วทำให้สุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง คนสมัยก่อนจึงมีอายุยืนยาว เพราะผัก

ทามเปรียบเสมือนเป็นอายุวัฒนะ เป็นยาสมุนไพร นอกจากผักทามจะอุดมไปด้วยสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายแล้ว ผักทามยังสามารถเก็บไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดีโดยไม่ต้องนำไปแปรรูปก็ขายได้

แต่ปัจจุบันนี้เป็นที่น่าเสียดาย ผักทามมีจำนวนลดลงมาก บางชนิดก็สูญพันธุ์ไป เนื่องจากชาวบ้านเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าทามกุศเป้ง โดยแผ้วถางพื้นที่ทามเพื่อทำการเกษตร และเกิดปัญหาน้ำท่วมป่าทามมาเป็นระยะเวลายาวนาน หลังจากนั้นพบว่าระบบนิเวศของทามเปลี่ยนไป ความอุดมสมบูรณ์ในป่าทามน้อยลง ผักทามที่เคยมีความหลากหลายก็ลดน้อยลงไปด้วย ชาวบ้านที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในทามลดลง บางพื้นที่เคยมีผักทามหลากหลายชนิด แต่เดี๋ยวนี้ผักทามเริ่มหายาก บางชนิดก็สูญพันธุ์ไปแล้ว บางชนิดก็เริ่มจะตายและใกล้จะสูญพันธุ์ เนื่องจากปัญหาดังกล่าวจึงทำให้วิถีชีวิตคนในชุมชนที่ใช้ประโยชน์ในป่าทามก็เปลี่ยนไปเช่นกัน จากอดีตที่เคยหาอยู่หากินในทามก็เปลี่ยนมาเป็นซื้ออยู่ซื้อกินกันมากขึ้น โดยจะให้ความสนใจและหันมาซื้อผักตลาดมากขึ้น ทั้งที่ผักตลาดพวกนี้ต้องซื้อ ซึ่งเป็นการเพิ่มรายจ่ายในครัวเรือนที่ไม่น่าจะต้องจ่าย ยิ่งในสถานะที่เศรษฐกิจไม่ดี รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายเช่นในปัจจุบัน นอกจากจะเป็นการเพิ่มรายจ่ายให้กับครอบครัวแล้ว ผักตลาดยังไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพ เพราะผักตลาดเหล่านี้จะใช้ปุ๋ยเคมีเป็นตัวเร่งในการผลิต และมีการพ่นยาฆ่าแมลง เพื่อให้ผักสวยงามโดยไม่คำนึงถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับผู้บริโภค เพียงแต่หวังผลกำไรแต่เพียงอย่างเดียว สารเคมีเหล่านี้ คือ สารพิษที่ตกค้างที่อยู่ในผักตลาด ถ้ากินผักตลาดเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง ร่างกายก็จะสามารถสะสมสารพิษไว้ในร่างกาย ทำให้ผู้ที่กินผักตลาดเหล่านี้เหมือนกับมีการมีชีวิตที่ต้องตายแบบผ่อนส่ง

ผักทามเป็นผักที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย จึงมีแนวทางที่จะฟื้นฟูและส่งเสริมชุมชนและกลุ่มแม่บ้านในเขตป่าทามกุศเป้งต่อเนื่องจากกลุ่มแม่บ้านหัตถกรรมทอเสื่อกกและฝื่อ

ดังนั้นเห็นได้ว่าผักทามเป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองได้ตามธรรมชาติ และเป็นแหล่งอาหารของชุมชนมาอย่างยาวนาน คู่กับการมีชีวิตอยู่ของสิ่งมีชีวิตต่างๆ มีประโยชน์ทั้งเป็นอาหาร เป็นสมุนไพรบำรุงร่างกาย มากไปกว่ายังเป็นองค์ประกอบที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศในพื้นที่ป่าบุ่ง-ป่าทาม ซึ่งเมื่อใดที่พืชผักที่เป็นอาหารถูกทำลายไป ก็หมายถึงระบบนิเวศถูกทำลายไปด้วย

การศึกษาองค์ความรู้เรื่องผักทาม จึงเป็นการศึกษาเพื่อรู้ถึงศักยภาพและข้อจำกัดของอาหารธรรมชาติ ที่เรียกว่า “ผักทาม” ซึ่งนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเอง ที่ส่งผลถึงเรื่องเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายในครอบครัวที่สามารถลดลงได้ ถ้าชุมชนรู้จักที่จะสร้างแหล่งอาหารฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์ และมีเป้าหมายสุดท้ายที่ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศบุ่ง-ทาม

คำถามวิจัย

1. ผักพื้นบ้านในพื้นที่ป่าทามชุมชนกุดเป่งในอดีตถึงปัจจุบันมีอะไรบ้าง
2. ชุมชนมีองค์ความรู้ในการเก็บ การกิน การใช้ประโยชน์จากผักทามอย่างไร
3. ชุมชนจะมีวิธีการจัดการทรัพยากรผักพื้นบ้านในพื้นที่ทามให้มีความสมบูรณ์ เชื่อมโยงไปสู่เรื่องสุขภาพ เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของผักพื้นบ้านตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากผักทามของชุมชน
3. เพื่อศึกษาวิธีการจัดการผักพื้นบ้านทามให้มีความสมบูรณ์ และเชื่อมโยงกันเรื่องสุขภาพ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมของชุมชน

ขอบเขตการศึกษา

1. พื้นที่เป้าหมาย
 - ป่าทามกุดเป่ง 3,000 ไร่
2. หมู่บ้านเป้าหมาย มี 4 หมู่บ้านในตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด
 - บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
 - บ้านท่างาม หมู่ 5
 - บ้านคอนจิก หมู่ 6
 - บ้านคอนสำราญ หมู่ 4
3. กลุ่มเป้าหมาย
 - ผู้นำ/ผู้รู้ในชุมชน
 - ชาวบ้าน/กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ผักในพื้นที่ป่าทามชุมชนกุดเป่ง 4 หมู่บ้าน
4. เนื้อหา
 1. สถานการณ์ผักทามในพื้นที่ป่าทามชุมชนกุดเป่ง
 - ชนิด / ประเภท
 - จำนวน / ประเภท
 - การใช้ประโยชน์ของชุมชน
 2. องค์ความรู้การใช้ประโยชน์ผักทามของชุมชน
 - ช่วงฤดูกาลในการใช้ประโยชน์ผักทามของชุมชน

- วิธีการเก็บ/ใช้ประโยชน์
- 3. แนวทางและวิธีการในการส่งเสริมฟื้นฟูผักรวม
 - ระดับครัวเรือน
 - ระดับป่าชุมชน
- 4. ระยะเวลาดำเนินการ 13 เดือน

ขั้นตอนวิธีการศึกษา

1. จัดประชุมทีมวิจัยทบทวนแผนงาน เป้าหมายโครงการและกำหนดแผนปฏิบัติงาน จัดวางบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในทีม
2. จัดประชุมกลุ่มเป้าหมายชี้แจงทำความเข้าใจโครงการ
3. ศึกษารวบรวมข้อมูลสภาพทั่วไปพื้นที่ศึกษา ข้อมูลมือสอง และวิเคราะห์เตรียมการจัดเวทีระดมข้อมูลสถานการณ์ของผักพื้นบ้านจากอดีตถึงปัจจุบัน
4. จัดเวทีระดมข้อมูลสถานการณ์ของผักรวมในชุมชน
5. จัดประชุมทีมสรุปวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ผักพื้นบ้านตาม และวางแผนลงพื้นที่ศึกษาสำรวจข้อมูล จำนวน ชนิด ปริมาณของผักพื้นบ้านที่มีอยู่ในพื้นที่ศึกษา
6. จัดเวทีเสนอและตรวจสอบเพิ่มเติมข้อมูล และระดมข้อมูลสถานการณ์ปัญหาผักพื้นบ้านตามใน 4 หมู่บ้าน จำนวน 4 ครั้ง (4 วัน)
7. จัดประชุมทีมสรุปวิเคราะห์ประเภทปริมาณของผักที่มี เตรียมประเด็นเก็บข้อมูลการเกิดการเก็บ การกิน การใช้ประโยชน์จากผักรวม
8. สัมภาษณ์ข้อมูลองค์ความรู้ของผักรวมจากผู้เฒ่า ผู้แก่ ในชุมชนที่เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากผักรวมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
9. จัดประชุมทีมสรุปวิเคราะห์ข้อมูล เตรียมเวทีเสนอและตรวจสอบข้อมูลกับชุมชน
10. จัดเวทีเสนอข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลและกำหนดแนวทางการฟื้นฟูผักรวมร่วมกัน
11. ทีมสรุปข้อมูลจัดทำรายงานความก้าวหน้าโครงการ
12. จัดเวทีประชุมกำหนดแผนปฏิบัติการฟื้นฟูผักรวมตามแนวทางที่ได้กำหนดร่วมกันของชุมชน
13. ปฏิบัติการตามแผน
14. ประชุมติดตามผล
15. ประชุมทีมสรุปวิเคราะห์ข้อมูล เตรียมเวทีเสนอผลการศึกษา
16. จัดเวทีเสนอผลการศึกษา
17. จัดทำรายงานผลการศึกษา

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีองค์ความรู้ การกินการใช้และการฟื้นฟูรักษาผักพื้นบ้านตามอย่างยั่งยืน
2. มีแนวทางส่งเสริมฟื้นฟูผักพื้นบ้านตามให้เป็นอาหารของชุมชนตลอดไป
3. ชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญในการบริโภคผักพื้นบ้านตาม และมีการปลูกฟื้นฟูผักพื้นบ้านตามไว้บริโภค
4. แหล่งทรัพยากรในพื้นที่ป่าตามมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น
5. ชุมชนสามารถลดรายจ่ายในการซื้อผักตลาด และปลอดภัยจากสารพิษ สารเคมีตกค้างในผักตลาด

บทที่ 2

กระบวนการและวิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

ในกระบวนการและวิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย เป็นการศึกษาวิจัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่อยู่รอบและเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชนกุดเป่ง คือ บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3 บ้านคอนสาร หมู่ 4 , บ้านท่างาม หมู่ 5 และบ้านดอนจิก หมู่ 6 ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมี นางผา กองธรรม ซึ่งเป็นประธานป่าชุมชนกุดเป่งเป็นหัวหน้าโครงการ และมีทีมวิจัยที่เป็นชาวบ้านในพื้นที่ทั้งในส่วนของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการกลุ่มต่างๆ ทั้ง 4 ชุมชน จำนวน 5 คน เข้าร่วมเป็นทีมวิจัย โดยมีกระบวนการและวิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย โดยแบ่งออกเป็นช่วงหลักๆ 3 ช่วง คือ

1. ช่วงพัฒนาโครงการ

โครงการวิจัยศึกษาแนวทางการฟื้นฟูผืนป่าในพื้นที่ตามโดยชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนกุดเป่ง ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด มีจุดเริ่มต้นโดย นางผา กองธรรม ซึ่งเป็นประธานป่าชุมชนกุดเป่ง และเป็นประธานกลุ่มแม่บ้านหัตถกรรม กิจกรรมของกลุ่ม คือ การนำกกหรือฟื่อในตาม นำมาแปรรูปผลิตภัณฑ์เป็น กระเป่า เสื้อ และกระดืบข้าว จากการลงไปในพื้นที่ตามก็จะมีเก็บพืชในตามคิดไม่คิดมือมาเป็นอาหารสำหรับครอบครัว ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่า “ผักตาม” และในระหว่างทำกิจกรรมร่วมกันก็จะมีไก่ (คุย) กันตามประสาแม่บ้าน จนกระทั่งเกิดประเด็นในเรื่องผักตามว่า ในปัจจุบันนี้การเข้าไปในตามเพื่อจะไปเก็บหาผักตามมาเป็นอาหาร นับวันจะหายากขึ้น เพราะผักตามมีน้อยลง จะด้วยสาเหตุอะไรก็ไม่รู้ ทำให้มีการถกเถียงกันถึงสาเหตุที่ทำให้ผักตามลดน้อยลงไป ซึ่งผู้เฒ่าที่เป็นแม่หญิงจะบอกว่า “กูเกิดก่อนกูรู้ดี เมื่อตะกี้ป่าตามอุดมสมบูรณ์ ผักตามมีหลาย บ่ออีด แต่มันมีการบุกรุกป่าตามทำอะไรทำกัน มันจึงถูกทำลายหมด” บางคนจะบอกว่า “น้ำมันท่วม เพราะเค้าสร้างเขื่อนราษีไศล น้ำจึงท่วมตายหมด” จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีการซื้อผักตลาดมาบริโภค ซึ่งวัฒนธรรมการกินอาหารของชาวอีสานจะขาดผักไม่ได้เลย จึงทำให้ความสำคัญของผักตามลดน้อยลง ชาวบ้านไม่เห็นคุณค่าของผักตาม รวมทั้งเยาวชนคนรุ่นใหม่แทบจะไม่รู้จักผักตามด้วยซ้ำไป ทั้งๆที่ผักตามมีความสำคัญในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งไม่ต้องซื้อหา จากการซื้อผักตลาดเป็นภาระในด้านรายจ่ายของครอบครัวโดยไม่จำเป็น

ดังนั้น แม่ผา กองธรรม ผู้มีฉายาว่า น.ส.10 (หมายถึง ผู้ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เกี่ยวกับที่ดิน คือ นส.3 มีแต่นิวมี 10 นิว อยากได้อะไรก็จะได้ตามความต้องการ ด้วยการทำด้วยตนเอง) มีความสนิทชิดเชื้อกับ มูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (GRID) โดยเป็นคณะกรรมการมูลนิธิ และได้ทำงานพัฒนาในพื้นที่ป่าทามชุมชนกุดเป่งมาก่อน ทั้งยังเคยเข้าร่วมประชุมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้ร่วมกับทีมวิจัยอื่นๆ ทำให้ได้รู้ได้เห็นและมีความเข้าใจ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” จึงได้มีการพูดคุยในเวทีที่ประชุมในประเด็นสถานการณ์ของผักตบชว ทุกครั้งที่ได้มีโอกาสมาพบปะกัน ทุกคนที่เข้าร่วมประชุมเมื่อได้ฟังการบอกเล่าของแม่ผา ก็ได้ความรู้เพราะบางคนไม่เคยรู้จักผักตบชวก็มี จึงสนับสนุนให้แม่ผา เขียนโครงการเพื่อทำงานวิจัยนี้แหละพอบอกว่าลองเขียนโครงการ แค่นี้ก็ใจออกแล้ว ซึ่งการเขียนเป็นเรื่องที่ไม่ถนัดเอาเสียเลย เจ้าหน้าที่ Node ทุ่งกุลาร้องไห้ และผู้ที่สนิทคุ้นเคยหลายๆคนก็ช่วยแนะนำและให้กำลังใจ โดยให้ไปปรึกษาหารือกับกลุ่มแม่บ้านในพื้นที่ แล้วลองชักชวนกันดู ช่วยกันเรียบเรียงเขียนโครงการเอามาคุยกันก่อน แล้วจะช่วยกันแก้ไขเพิ่มเติมให้

- การคัดเลือกทีม

เมื่อได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ Node ทุ่งกุลาร้องไห้ จึงได้มีการพูดคุยปรึกษาหารือกับกลุ่มแม่บ้านหัตถกรรม เพื่อชักชวนกันทำงานวิจัย ตอนแรกที่ทุกคนได้ยินได้ฟัง ก็อึ้งในคำชักชวนของแม่ผา บางคนถึงกับเอ่ยปากพูด “เป็นบ้าชิ เจ้ามาชวนพวกข้อยทำงานวิจัย เจ้าตัวพวกข้อยไปมีอบหรือเปล่า” อีกรายหนึ่งของแม่ผา คือนักต่อสู้หรือหญิงเหล็ก ซึ่งต่อสู้เพื่อความยุติธรรม ต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของชาวบ้านในชุมชน และเป็นธรรมดาของสังคมย่อมมีคนที่ไม่พอใจและไม่พอใจ จึงต้องใช้เวลาชี้แจงทำความเข้าใจ แต่กลุ่มแม่บ้านก็ยังมีความเข้าใจว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หมายความว่าวิจัย เคยได้ยินและรู้ว่าคนที่ทำงานวิจัยได้มันต้องเรียนมาสูง ต้องจบปริญญาหรือเป็นด็อกเตอร์ เขาทำกัน พวกเราเป็นชาวบ้านที่มีความรู้หน่อย จะอ่านหรือเขียนแต่ละทีมีอไม่มันแข็งไปหมด โอ๊ยพวกข้อยทำไม่ได้หรอก แต่แม่ผาก็ไม่ละความพยายามใช้ความอดทนค่อยๆอธิบายให้เข้าใจว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือการค้นหาปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละเรื่องและนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน จึงนำผลจากการศึกษามาแก้ไขปัญหาก็กับพวกเราทุกคนเริ่มเข้าใจ แล้วพวกเขาจะทำงานวิจัยเรื่องอะไรกันดี เพราะเราเป็นผู้หญิง เริ่มเข้าทางแม่ผาแล้ว การเป็นผู้หญิงจะต้องดูแลครอบครัวในเรื่องอาหารการกินในแต่ละมื้อแต่ละคาบ เราอยู่ใกล้ป่าทามชุมชนกุดเป่งลงไปทางก็จะได้อาหารติดไม้ติดมือกลับมาบ้าน และอาหารที่เก็บหาได้ง่ายก็คือผักตบชว ปัจจุบันนี้ก็จะมิลดน้อยลง ลูกเต้าเกิดใหม่ก็ไม่สนใจกินผักตบชว ต้องซื้อผักตลาดทำให้เพิ่มรายจ่ายและเพิ่มสารพิษ สารเคมีให้กับร่างกายมากขึ้นอีก โดยความเต็มใจของเราเองที่กินผักตลาดเข้าไป จากการฟังคำอธิบายทุกคนมีความคิดเห็นคล้ายตามกันว่า พวกเราจะทำงานวิจัยเรื่อง “ผักตบชว” และช่วยกันเขียนร่างโครงการและคัดเลือกทีมวิจัย ซึ่งเป็นแม่หญิงล้วนๆ 4 คน คือ 1.นางผา กองธรรม 2.นางทองฮุ่น ทวีสาร 3.นางหัด ไพศาล 4.นางวรรณทา สีสาวแห

ในช่วงพัฒนาโครงการ ได้มีการปรับโครงการทั้งชื่อโครงการ โจทย์คำถาม และวัตถุประสงค์ เพื่อให้สอดคล้องกัน มีการปรับปรุงแก้ไขอยู่ 3 ครั้ง จนกระทั่งเป็นโครงการฉบับสมบูรณ์ และรอการอนุมัติงบประมาณจาก สกว.สำนักงานภาค และต่อมาทาง Node ได้มีการสนับสนุนให้โครงการวิจัยที่รอรับการอนุมัติจาก สกว.ในช่วงนั้นเข้ารับการอบรม แดกกรอบ ประเด็นเนื้อหาของแต่ละโครงการ เพื่อเป็นการหนุนเสริมในการทำงานวิจัย ในระหว่างที่มีการอบรมนักวิจัย ก็เริ่มเห็นปัญหาของผู้ร่วมทีมวิจัยตนเอง นักวิจัยในทีมบางคนเป็นผู้เต่า เมื่อเข้าร่วมประชุมกับผู้คนหลายๆเกิดความประหม่า ไม่กล้าพูด ไม่กล้าถาม บางคนก็เริ่มมีปัญหากับทางครอบครัว เพราะต้องออกจากบ้านหลายวัน ซึ่งตอนแรกไม่ได้คิดถึงปัญหาในเรื่องนี้ เพราะต้องการทีมวิจัยที่เป็นผู้หญิง เพราะมีหน้าที่ในการหุงหาอาหารให้กับครอบครัว น่าจะรู้เรื่องผักตามดี จึงเกิดการแซวกระเซ้าเข้าเหย้ากันระหว่างทีมวิจัยด้วยกัน เพราะความเป็นห่วงได้มีการเสนอปรับทีมวิจัยกันใหม่อีกครั้งหนึ่ง คือ 1. นางผา กองธรรม จากบ้านดอนสำราญ หมู่ 4 เป็นหัวหน้าโครงการ 2). นางทองยูน ทวีสาร จากบ้านท่างาม หมู่ 5 3) นายแจ่ม คงโนนนอก จากบ้านเหล่าข้าว หมู่ 3 4) นางวรรณภา สังเสน จากบ้านดอนจิก หมู่ 6 และ 5) นายทัศนัท จันทะนาม จากบ้านดอนสำราญ หมู่ 4 ซึ่งทีมวิจัยแต่ละคนจะเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน

2. ช่วงดำเนินการศึกษาวิจัย

ภายหลังจากที่โครงการได้รับการอนุมัติงบประมาณ ทางNodeได้มีการจัดประชุมร่วมกับทีมวิจัยเพื่อเป็นการชี้แจงเรื่องการจัดการโครงการ เอกสารบัญชีการเงินที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องทำให้ถูกต้องพร้อมที่จะตรวจสอบได้ และบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยและNode ที่จะต้องมีการประสานงานกัน หนุนเสริมกันในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยให้ทีมโครงการจัดทำแผนการดำเนินกิจกรรม เสนอต่อทาง Node เพื่อวางแผนในการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมในแต่ละเรื่อง Nodeจะเข้าร่วม ซึ่งเป็นการติดตามช่วยให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และเข้าร่วมอบรมตามแผนงานของ Node ที่จะมีการหนุนเสริมในเรื่องการให้ความรู้ ทักษะ เทคนิคในการเขียนรายงานร่วมกันกับโครงการวิจัยอื่นๆ

2.1 การประชุมทีมวิจัย เป็นการประชุมทีมวิจัยเพื่อเป็นการทบทวนโครงการ วัตถุประสงค์ และโจทย์คำถาม เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน และได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของนักวิจัยในทีมตามความสามารถของแต่ละคน และให้ทุกคนในทีมมีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเอง พร้อมทั้งช่วยกันทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนี้

1. นางพา กองธรรม หัวหน้าโครงการ ทำหน้าที่การเงิน/เบิก-จ่ายและติดตาม ประสานงานกับกลุ่มเป้าหมายภายในและภายนอก
2. นางทองยูน ทวีสาร ซึ่งทำงานกับกลุ่มแม่บ้านและงานพัฒนาหมู่บ้านหลายๆ อย่าง มีวุฒิการศึกษาจบ ปวส. ทำหน้าที่เลขานุการ โครงการ
3. นายแฉล้ม คงโนนนอก เคยมีประสบการณ์การทำงานพัฒนาและทำงานวิจัย ใ้ที่บ้านมาก่อน จึงได้รับหน้าที่เหรียญ การเบิกจ่าย และเอกสารเกี่ยวกับการเงิน ของโครงการ
4. นางวรรณิกา สังเสน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเป็นคนกล้าพูด กล้าแสดงออก ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์
5. นายทัศนัย จันทะนาม เป็นคนรุ่นใหม่ที่สนใจในงานวิจัย ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์และช่วยในเรื่องเอกสารข้อมูล

สำหรับการประสานงานกับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ ให้ทุกคนในทีมวิจัยช่วยกัน ประสานงาน และรับผิดชอบในพื้นที่หมู่บ้านของตนเองเป็นหลัก ทีมวิจัยจึงได้ช่วยกันจัดทำแผนงาน ของโครงการ โดยกำหนดเป็นแผนปฏิบัติงานของโครงการ

2.2 การทำความเข้าใจและการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งผู้นำชุมชน สมาชิก อบต. อสม.และชาวบ้านในชุมชน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ในการดำเนินการของโครงการ เพื่อเป็นการสร้างความร่วมมือและสร้างการมีส่วนร่วมของโครงการ พร้อมทั้งได้มีการแนะนำทีมวิจัยทุกคนที่เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของ ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน และขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และขอเชิญร่วมดำเนินกิจกรรมของโครงการร่วมกันกับทีมวิจัยในแต่ละช่วงจนเสร็จสิ้นโครงการ

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการศึกษาวิจัยแนวทางการฟื้นฟูผักรักบ้านในพื้นที่ตามโดย ชุมชน กรณีศึกษาป่าตามชุมชนกุดเป่ง ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการศึกษา สถานการณ์ของผักรัก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ของชุมชนมีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง กับวิธีการเก็บ การใช้ประโยชน์ และมีแนวทางวิธีการในการส่งเสริมฟื้นฟูผักรักระดับครัวเรือน และระดับป่าชุมชนได้อย่างไร ซึ่งในการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลมีวิธีการดังนี้

2.3.1 การศึกษาข้อมูลมือสอง เป็นวิธีการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยของ โครงการ นำมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย

2.3.2 การสำรวจ เป็นวิธีการศึกษาเก็บข้อมูลที่สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยมีชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้รู้ และเยาวชน ได้ลงสำรวจพร้อมกับทีมวิจัย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีผู้รู้ (เขียนผัก) คอยอธิบายให้ความรู้ทั้งสภาพพื้นที่ป่าตามชุมชนจุดเป่ง แหล่งที่เกิดของผักแต่ละชนิด องค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากผักตาม และรู้สถานการณ์ของผักตามจากอดีตถึงปัจจุบันว่าผักตามมีจำนวนลดน้อยลง

2.3.3 การประชุมกลุ่มย่อย เป็นการประชุมไม่เป็นทางการ ซึ่งเกิดจากการสนทนาพูดคุยกลุ่มเล็ก ๆ 4 หรือ 5 คน ภายหลังจากลงพื้นที่สำรวจแล้ว เพื่อเป็นการเพิ่มเติมข้อมูล ซึ่งการประชุมกลุ่มย่อยชาวบ้านจะกล่าวพูดกล่าวแสดงออก

2.3.4 การสัมภาษณ์ เป็นการพูดคุยเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในแต่ละเรื่องละเอียดชัดเจนมากขึ้น โดยทีมวิจัยมีการกำหนดกรอบประเด็นเนื้อหาในการสัมภาษณ์ร่วมกัน และให้นักวิจัยแต่ละคนคัดเลือกผู้ที่จะให้สัมภาษณ์ในแต่ละเรื่องตามที่ได้มีการกำหนดกรอบประเด็นเอาไว้ ในช่วงการลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์ ได้มีการกำหนดบทบาทของนักวิจัยแต่ละคน คนที่พูดเก่ง ชักถามเก่งจะเป็นผู้สัมภาษณ์ และกำหนดผู้บันทึกจะต้องเก่งในทางเขียน และการจับประเด็นจากผู้ให้สัมภาษณ์ ทุกคนจะต้องช่วยกันบันทึกเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์

2.3.5 การประชุมกลุ่มใหญ่ เป็นการจัดประชุมเพื่อเป็นการนำเสนอข้อมูลกับชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มเติมและตรวจสอบข้อมูลโดยชุมชนมีส่วนร่วม ทีมวิจัยได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ โดยให้แต่ละคนเตรียมข้อมูลในการนำเสนอข้อมูลชุมชนของตนเอง เมื่อได้มีการนำเสนอแล้วได้มีการให้ผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนซักถาม ทำให้ได้รายละเอียดสมบูรณ์ชัดเจนมากขึ้น เมื่อสิ้นสุดการประชุม ทีมวิจัยได้มีการนำข้อมูลมาสรุปร่วมกัน

2.3.6 ทดลองปฏิบัติการ เป็นการทดลองที่มีการปฏิบัติไปพร้อมๆกัน การทดลองในครั้งนี้เป็นการทดลองตามแผนปฏิบัติการฟื้นฟูผักตาม ตามแนวทางที่ได้มีการกำหนดร่วมกันของชุมชนในระดับครัวเรือนและระดับป่าชุมชน ในการทดลองได้มีแผนในการทดลอง โดยการกำหนดเป็นโครงการย่อย 5 โครงการ ดังนี้

1. โครงการผักตามแก้จน
2. โครงการผักเพื่อการยังชีพ
3. โครงการผักตามเพื่อสุขภาพ
4. โครงการศูนย์การเรียนรู้
5. โครงการสร้างจิตสำนึกเยาวชนรักผักตาม

ก่อนที่จะมีการทดลอง ทีมวิจัยได้นัดหมายกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการทดลองทั้ง 5 โครงการ ลงสำรวจพื้นที่ป่าทามชุมชนกุศเป่ง เพื่อให้เห็นสภาพพื้นที่ ระบบนิเวศและเรียนรู้เรื่องผักทามโดยมี ผู้รู้ (เขียนผัก) เป็นวิทยากรให้ความรู้ เมื่อเสร็จจากการสำรวจและเรียนรู้ในป่าทามแล้ว แต่ละโครงการได้มีการนำเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และให้แต่ละโครงการทำแผนการทดลองระยะเวลา 3 เดือน ในการทดลองให้มีการจดบันทึกความเปลี่ยนแปลงในแต่ละวัน และทีมวิจัยจะมีการติดตามผลการทดลอง 3 สัปดาห์ ต่อ 1 ครั้ง จนถึงสิ้นสุดระยะเวลาการทดลอง

3. ช่วงสรุปวิเคราะห์ เรียบเรียงเขียนรายงาน เป็นการนำข้อมูลจากการศึกษาวิจัยทั้งหมดมาสรุป และวิเคราะห์ร่วมกัน ตามประเด็นเนื้อหาของโครงการ และจัดเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่ เพื่อเรียบเรียง เขียนรายงาน ในช่วงนี้ทาง Nodeทุ่งกุลา ได้มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการเขียนรายงาน ฉบับสมบูรณ์เป็นเวลา 2 วัน ทำให้ทีมวิจัยมีความรู้ ทักษะ เทคนิคในการเขียนรายงาน ภายหลังจากการอบรม ทีมวิจัยได้มีการแบ่งหน้าที่การเขียนในแต่ละเรื่องตามความถนัดของแต่ละคน และได้มีการนัดหมายนำข้อมูลที่เขียนมาคุยร่วมกัน เพื่อตรวจสอบร่วมกันให้ได้ข้อมูลเนื้อหาที่สมบูรณ์ที่สุด จากนั้นได้มีการประสานงานกับทาง Node เพื่อนำข้อมูลมาเรียบเรียงจัดทำรายงาน โดย Node ได้มอบหมายให้พี่เลี้ยงช่วยเรียบเรียงข้อมูลเนื้อหาให้สอดคล้องกันอีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งเป็นรายงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นฉบับนี้

บทที่ 3

สภาพพื้นที่ศึกษาวิจัย

๑ ข้อมูลชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนกุดเป่ง ทั้ง 4 หมู่บ้าน

1. บ้านดอนจิก หมู่ 6 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด
2. บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด
3. บ้านดอนสำราญ หมู่ 5 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด
4. บ้านท่างาม หมู่ 5 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด

1. ข้อมูลชุมชนบ้านดอนจิก หมู่ 6 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด

๑ ประวัติความเป็นมา

มีชาวบ้านประมาณ 3 ถึง 4 ครัวเรือนที่ย้ายมาจากบ้านหัวดง ตำบลหัวดง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านดอนร้าง และต่อมาได้มีเครือญาติได้ตามมาตั้งถิ่นฐานด้วยกัน คือ พ่อใหญ่ยา บุญเต็ม จนมีประชากร 30-60 ครัวเรือน ต่อมาเกิดน้ำท่วมบ่อยๆ จึงได้อพยพเข้าไปอยู่ในพื้นที่ดินจอกที่มีป่าจิกมากมาย บางครอบครัวก็อพยพไปอยู่ถิ่นอื่นก็มี ประมาณปี 2453 – 2476 บ้านดอนจิกได้มีการปกครองตามระบบเครือญาติที่มีผู้อาวุโสที่มาตั้งถิ่นฐานก่อนไม่มีผู้นำที่เป็นทางการ ต่อมาปี 2500 ได้มีผู้นำเป็นทางการ คือ นายคำมี มีสนาม ต่อมาคือ นายทองนาค แผ่นศิลา (ราวปี 2515) การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านได้มาตั้งถิ่นฐานตามระบบเครือญาติ ตั้งแต่เริ่มมาตั้งหมู่บ้านคือ คนนามสกุล แหวนหล่อ ได้แต่งงานกับครอบครัวของนามสกุล บุญเต็ม ต่อมาก็ได้แต่งงานกับคนต่างถิ่น (จังหวัดอื่น) มากขึ้นจนถึงปัจจุบัน จำนวนประชากร 17 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 94 คน แยกเป็นชาย 44 คน หญิง 54 คน

๑ ที่อาณาเขต

บ้านดอนจิก หมู่ 6 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดทุ่งนาบ้านดอนสำราญ
ทิศใต้	จดทุ่งนาที่ติดต่อกับป่าบุ่งป่าทาม
ทิศตะวันออก	จดทุ่งนาเขตรอยต่อตำบลด่าน อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันตก	จดทุ่งนาบ้านท่างาม

พื้นที่หมู่บ้านประมาณ 430 ไร่ ที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ 36 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร ประมาณ 388 ไร่ พื้นที่สาธารณะ 6 ไร่

◎ การเมืองการปกครอง

- ผู้นำที่เป็นทางการ ในอดีตมีผู้นำชื่อ นายคำมี มีสนาม และ นายทองนาค แผ่นศิลา ปัจจุบัน นายดา บุญแก้ว เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายทัศน์ จันทร์ท่ามา	นายสุวรรณ	ภูกองแข	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
นายพุด นบุญเต็ม	นายทองนาค	แผ่นศิลา	สมาชิก อบต.

- ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ ผู้อาวุโสในชุมชน นายคุณ บุญมัน เป็นสารวัตรและเฒ่าจ๋า เป็นโยมอุปฐากพระสงฆ์ เป็นเฒ่าแก่ ตูลาการในหมู่บ้าน และมีหน้าที่นำพาลูกหลานดำเนินการบอกกล่าวภูมิบ้าน (แม่ธรณี)

◎ กลุ่มองค์กรในชุมชน

มีกลุ่มโรงสี กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นเมือง มีกองทุนแก้ไขปัญหาคาความยากจน กองทุนเงินล้าน และ กลุ่มออมทรัพย์

◎ ประเพณีวัฒนธรรม

ในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อเรื่องภูมิบ้าน (ศาลปู่ตา) หรือแม่ธรณี มีประเพณีที่สำคัญของชุมชน คือ

เดือนอ้าย	มีบุญอัฐฐะ (แลกข้าว)
เดือนยี่	บุญปีใหม่
เดือนสาม	บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี)
เดือนสี่	ทำบุญบ้าน
เดือนห้า	บุญเผา และบุญผ้าป่า
เดือนหก	ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตาหรือพระแม่ธรณี
เดือนเจ็ด	บุญบั้งไฟ
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)
เดือนสิบ	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)
เดือนสิบเอ็ด	ออกพรรษาและบุญปราสาทผึ้ง
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน

ในชุมชนมีวัด 1 แห่ง ชื่อวัดป่ามัจฉารัตน์ มีเจ้าอาวาสชื่อพระบรรจง เขมสุโข วัฒนธรรมของชุมชนในอดีต คือ การลงแขกดำนาเกี่ยวข้าว แต่ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไป คือ ถ้างัดแขกก็ต้องมีเงิน 100-120 บาท ไปให้ด้วย

◎ ด้านเศรษฐกิจของชุมชน

ระดับรายได้ของประชากรในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาเป็นอาชีพหลัก และมีการประกอบอาชีพรอง เช่น เลี้ยงสัตว์ วัว – ควาย และรับจ้างต่างถิ่น มีรายได้เฉลี่ย 21,500 บาทต่อคนต่อปี

◎ ด้านการศึกษา

คนในชุมชนไปเรียนที่โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว คนในชุมชนได้เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นส่วนมาก รองลงมา คือ ประถมศึกษาปีที่ 4 และมัธยมศึกษาตอนต้นตามลำดับ

◎ ระบบสาธารณสุข

มีเส้นทางคมนาคมเชื่อมกับบ้านท่างามและบ้านคอนสาราญ ด้านทิศตะวันออกเชื่อมกับตำบลด่าน อำเภอรายไสล จังหวัดศรีสะเกษ มีถนนเชื่อมติดต่อกับหมู่บ้านในตำบล และเชื่อมกับตำบลด่าน คือ ถนนลูกรัง ถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้าน 1 เส้นทาง ระยะทาง 350 เมตร ไม่มีสถานอนามัยภายในหมู่บ้าน แต่มีอยู่ที่ตำบลยางคำ 1 แห่ง มีโทรศัพท์สาธารณะในหมู่บ้าน 1 แห่ง

◎ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่คนในชุมชนใช้ร่วมกัน คือ กุดทิง หนองผือ และป่าชุมชนกุดเป่ง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทรายเล็กน้อย

2. ข้อมูลชุมชนบ้านเหล่าข้าว หมู่ 3 ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติความเป็นมา

ในอดีตนั้นมีชาวบ้านสามครอบครัวที่อพยพมาตั้งถิ่นฐาน คือ พ่อวิชัย พ่อสาม และพ่อหลวง ซึ่งได้เดินทางมาจากอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ได้มาเห็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการทำนาเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และอยู่ใกล้หนองน้ำและแม่น้ำ สามารถหาปลากินได้ง่าย จึงได้มีการจับจองพื้นที่เพื่อทำนา ทำสวน และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านเหล่าข้าว” จึงได้มีลูกหลานอพยพตามมาเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมากขึ้น ต่อมามีคนเดินทางมาจากอำเภอสว่างภูมิ และได้มีการแต่งงานกันกับตระกูลขำตัง กับไชยศิลา มีลูกหลานเพิ่มขึ้นมา จึงทำให้หมู่บ้านนั้นมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบันมีประชากร 115 ครอบครัว ประชากร 665 คน แยกเป็น ผู้ชาย 330 ผู้หญิง 335 คน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3 ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จดทุ่งนา

ทิศใต้ จดทุ่งนาติดแม่น้ำมูล

ทิศตะวันออก จดทุ่งนาบ้านคอนสำราญ

ทิศตะวันตก จดคอนป่าบ้านท่างาม

จำนวนพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 1,000 ไร่ เป็นพื้นที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ 180 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 800 ไร่ พื้นที่สาธารณะ 20 ไร่ ลักษณะของพื้นที่เป็นที่เนินสูงลาดต่ำไปทางทิศตะวันออก มีเขตติดต่อกับบ้านยางคำ บ้านท่างาม บ้านคอนสำราญ

การเมืองการปกครอง

ด้านการเมืองการปกครองในอดีต มีผู้ใหญ่บ้าน 6 คน คือ

1. นายบุญเฮียง ขาดัง
2. นายคำมี มีสนาม
3. นายคูสี อามะเหียะ
4. นายพอง แหวนหล่อ
5. นายทา ไชยศิลา
6. นายเจริญ สุจริต

ปัจจุบันมี นายชู สามชัย เป็นผู้ใหญ่บ้าน และมี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3 คน คือ

1. นายเสาร์ แก้วภูมิแท้

2. นายสมปอง พันศรี
3. นายทองมาก ไชยศิลา

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน คือ

1. นายสมเดช พลแพงตา
2. นายวิเชียร ยงยุทธ

ผู้นำไม่เป็นทางการ มี 3 คน คือ

1. นางแดง มีสนาม
2. แม่เต่าทองคำ สุจริต มีหน้าที่เป็นเต่าจ้ำ
3. นายหอมจันทร์ ศรีสาวแห มีหน้าที่ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญในงานแต่งงาน

กลุ่มองค์กรในชุมชน

มีกลุ่มองค์กรที่ตั้งขึ้นในชุมชน คือ

- กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (กนช.)
- กลุ่มหัตถกรรมกกฝื่อทาม
- กลุ่มร้านค้าชุมชน
- อาสาพัฒนาสาธารณสุข

ประเพณีวัฒนธรรม

ในชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรม ครบ 12 เดือน และนับถือศาสนาพุทธ ด้านวัฒนธรรมความเชื่อถือ นับถือศาลปู่ตา (ภูมิบ้าน) มีประเพณีที่สำคัญของชุมชน คือ

เดือนอ้าย	มีบุญอัฐฐะ (แลกข้าว)
เดือนยี่	บุญปีใหม่
เดือนสาม	บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี่)
เดือนสี่	ทำบุญบ้าน(ตักบาตรบ้าน)
เดือนห้า	บุญเผา และบุญผ้าป่า
เดือนหก	ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา
เดือนเจ็ด	บุญบั้งไฟ
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษาและบุญปราสาทผึ้ง
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)
เดือนสิบ	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)
เดือนสิบเอ็ด	ออกพรรษาและบุญปราสาทผึ้ง
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน

ในชุมชนมีวัด 1 แห่ง ชื่อวัดสมบุญสุนทราราม ในอดีตจะมีวัฒนธรรมดั้งเดิม คือ การลงแขก เช่น การเกี่ยวข้าวทำนา หรือลงด่อน แต่ปัจจุบันนี้ได้เริ่มหายไป

ด้านเศรษฐกิจชุมชน

ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพทำนา เป็นอาชีพหลัก อาชีพรอง คือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้างต่างถิ่น และค้าขาย รับราชการ ตามลำดับ รายได้ต่อประชากร คือ 21,500 บาทต่อคนต่อปี

ด้านการศึกษา

มีโรงเรียน 1 แห่ง ชื่อโรงเรียนบ้านเหล่าข้าว สอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียน 224 คน แบ่งเป็นผู้ชาย 80 คน ผู้หญิง 114 คน ประชากรในชุมชนส่วนมากเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 รองลงมาคือ ประถมศึกษาปีที่ 4 และมัธยมศึกษาตอนต้น ปริญญาตรี ตามลำดับ

ด้านสาธารณูปโภค

มีถนนเชื่อมระหว่างตำบล 1 สาย เป็นถนนลาดยาง ถนนเชื่อมจากหมู่บ้านถึงทางหลวง สาย 2086 ซึ่งเป็นเส้นทางไปอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และไปอำเภอรายไสล จังหวัดศรีสะเกษ และภายในหมู่บ้านมีถนนเชื่อมระหว่างบ้านท่างามและบ้านดอนสำราญ

มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ 1 แห่ง

มีระบบประปาหมู่บ้าน 1 แห่ง (ใช้ร่วมกับบ้านท่างาม)

มีระบบไฟฟ้าใช้ทั่วครัวเรือน

ไม่มีสถานอนามัยภายในหมู่บ้าน ต้องไปใช้บริการที่ตำบลยางคำ

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

ในชุมชนมีแหล่งน้ำ 3 แห่ง คือ หนองโสน หนองแวง หนองส้ม มีป่าชุมชน 2 แห่ง คือ ป่าชุมชนกุดเป่ง ป่าชุมชนดอนสวนหม่อน

3. ข้อมูลชุมชนบ้านคอนสำราญ หมู่ 4 ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด

๑ ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมนั้นได้มีชาวบ้านกลุ่มตระกูลสิงห์เทพ สิงห์เขากู และตระกูล ศรีคำภา ซึ่งได้อพยพมาจากบ้านด่าน ตำบลด่าน อำเภอรามัญ จังหวัดศรีสะเกษ ได้พากันมาเลี้ยงวัว-ควาย และได้มาเห็นพื้นที่ที่เป็นโนน ก็เลยชักชวนลูกหลานพากันมาตั้งถิ่นฐาน และตั้งชื่อว่า บ้านไร่สูงตามสภาพพื้นที่ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อใหม่ในช่วงที่ นายจำรัส จันทรเสนา เป็นผู้ใหญ่บ้าน เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านคอนสำราญ ปัจจุบันมีประชากร 63 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 310 คน แบ่งเป็น ผู้ชาย 150 คน ผู้หญิง 160 คน

๒ ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านคอนสำราญ หมู่ 4 ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อกันดังนี้

ทิศเหนือ จดบ้านหนองผึ่งแดง

ทิศใต้ จดบ้านคอนจิก

ทิศตะวันออก จดเขตตำบลด่าน อำเภอรามัญ จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันตก จดบ้านเหล่าข้าว

จำนวนพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 800 ไร่ พื้นที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ 70 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 700 ไร่ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ 30 ไร่

๓ การเมืองการปกครอง

ในอดีตมีผู้นำ 3 คน คือ 1. นายคำมี มีสนาม 2. นายบุญมี ศรีคำภา 3. นายจำรัส จันทรเสนา

ปัจจุบันมีผู้ใหญ่บ้าน คือ นายอำเภอ คำอ้วน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ นายสมชาย ภพดี นายทองสมบัติ สิงห์เขากู สมาชิก อบต. คือ นายจำรัส จันทรเสนา นายบุญมา สันโสภา

๔ กลุ่มองค์กรในชุมชน

ในชุมชนมีกลุ่มองค์กร ดังนี้

- กลุ่มแม่บ้านสมุนไพรมะ
- กลุ่มแม่บ้านพันธุไม้
- กลุ่มร้านค้าชุมชน
- กลุ่มโรงสีชุมชน

๑ ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ

บ้านคอนตำราญนับถือศาสนาพุทธ และมีความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ในอดีต เรื่องศาลเจ้าปู่ตา (ภูมิบ้าน)

ประเพณีที่สำคัญของชุมชน มี 12 เดือน คือ

เดือนอ้าย	มีบุญอัฐฐะ (แลกข้าว)
เดือนยี่	บุญปีใหม่
เดือนสาม	บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี)
เดือนสี่	ทำบุญบ้าน(ตักบาตรบ้าน)
เดือนห้า	บุญเผา และบุญผ้าป่า
เดือนหก	ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา
เดือนเจ็ด	บุญบังไฟ
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษาและบุญปราสาทผึ้ง
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)
เดือนสิบ	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)
เดือนสิบเอ็ด	ออกพรรษาและบุญปราสาทผึ้ง
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน

ในชุมชนมีวัด 1 แห่ง คือ วัดเวฬุวรรณาราม มีเจ้าอาวาสชื่อ หลวงพ่อพัน สุธรรมโม วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่มีการช่วยเหลือกัน คือ การลงแขกเกี่ยวข้าว ทำนา แต่ปัจจุบันนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป ถ้างอกแขกต้องมีการจ่ายเงินด้วย 100 บาท

๒ ด้านเศรษฐกิจ

ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก อาชีพรอง คือ เลี้ยงวัว-ควาย รับจ้าง ค้าขาย

๓ ด้านการศึกษา

ในชุมชนไม่มีโรงเรียน ต้องเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เรียนร่วมกันทั้ง 4 หมู่บ้าน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาในชุมชน ส่วนมากจะมีเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มากที่สุด รองลงคือ ประถมศึกษาปีที่ 4 มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย และปริญญาตรี ตามลำดับ

▶ ด้านสาธารณูปโภค

บ้านคอนสำราญมีเส้นทางคมนาคม 4 สาย คือ

- ถนนเชื่อมติดต่อกับบ้านด่าน ตำบลด่าน อำเภอรามิไสล จังหวัดศรีสะเกษ
- ถนนเชื่อมติดต่อกับบ้านท่างาม
- ถนนเชื่อมติดต่อกับบ้านเหล่าข้าว และโรงเรียนบ้านเหล่าข้าว

▶ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ในชุมชนมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะ 3 แห่ง คือ

1. หนองสามเหลี่ยม
2. หนองแวง
3. หนองเค้น

มีร่องน้ำ 1 แห่ง คือ ร่องระเอน

มีป่าชุมชนกุศเป้ง ซึ่งใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้ง 4 หมู่บ้าน

4. ข้อมูลชุมชนบ้านท่างาม หมู่ 5 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติความเป็นมา

เนื่องจากบริเวณพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มติดกับแม่น้ำมูล ชาวบ้านคงคู่ คือ บ้านหนองสรวง มาเลียง วัว-ควาย เห็นว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ดี จึงได้ชักชวนเครือญาติมาตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำ ในช่วงแรกสร้างเป็นที่พักของบุคคลที่มาครั้งแรก 7 ครอบครัว คือ ครอบครัวของพ่อใหญ่ทอด อบเชย พ่อใหญ่สีสมุทร ลำสาลี พ่อใหญ่สา สุขารมย์ พ่อใหญ่อ่อนจันทร์ อังคะเวย์ พ่อใหญ่ครูสา หอมกลิ่น พ่อใหญ่เหง่า เมินหา และพ่อใหญ่สังข์ หล้าสังข์ ได้ตั้งชื่อว่าบ้านท่างาม เพราะว่ามีท่าที่เป็นที่จอดเรือแจว น่าจะเทียบท่าเพื่อนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านในหมู่บ้าน เช่น หม้อดินเผา มะพร้าว มาแลกเปลี่ยนแลกเปลี่ยนและอื่นๆในชุมชน ประกอบกับน้ำในแม่น้ำมูลก็เป็นน้ำที่ใสสะอาด(น้ำงาม) มีความอุดมสมบูรณ์สูง จึงได้ชื่อว่า (บ้านท่างาม) ปัจจุบันบ้านท่างามมี 68 ครัวเรือน มีประชากร 451 คน แยกเป็นผู้ชาย 208 คน ผู้หญิง 247 คน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านท่างาม หมู่ 5 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดบ้านยางคำ
ทิศใต้	จดแม่น้ำมูล
ทิศตะวันออก	จดบ้านคอนจิก
ทิศตะวันตก	จดกุคี่เหล็ก ป่าบุ่ง-ป่าทาม

มีจำนวนพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 900 ไร่ พื้นที่หมู่บ้าน 45 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 700 ไร่ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ 155 ไร่ ลักษณะของพื้นที่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ริมฝั่งแม่น้ำมูล

การเมืองการปกครอง

มีการปกครองที่มีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และ สอบต. นอกจากจะมีผู้นำที่เป็นทางการแล้ว บ้านท่างามก็ยังมีผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่เป็นผู้เฒ่า ผู้รู้ ผู้อาวุโสภายในชุมชนที่มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในด้านศาสนา หรือในการทำพิธีกรรมต่างๆในชุมชน ในอดีตมีผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเสียง ขาดัง นายบุญ สูงเนิน นายโน หอมกลิ่น นายกลม ยงยุทธ และมีผู้นำไม่เป็นทางการ คือ นายไผ่ เสมศักดิ์ มีหน้าที่เป็นเฒ่าจำประจำหมู่บ้านประกอบพิธีกรรม เลี้ยงปู่ตา และมี นายเตียง สาชะยัง มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยคอยไถ่เกลี่ยเวลามีการทะเลาะวิวาทในชุมชน

ปัจจุบันมีผู้นำที่เป็นทางการ คือ นายแก้ว ดงแดง เป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3 คน คือ นายคำพันธ์ มากยิ่ง นายบุญตา พางาม และ นายสมพร เมืองคุณ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน คือ นายชม ชงยุทธ และ นายเสริม หอมกลิ่น

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ นายใบ เชื้อคำ มีหน้าที่คอยรักษาชาวบ้าน (เด็กที่เป็นกำเลิด) นายบุญสุข บุญเดิม มีหน้าที่เป็นสารวัตร และหมอสวดขวัญ นายพันธ์ จำเนตร มีหน้าที่เป็นสารวัตร และนายอินทร์ คำอ่อน มีหน้าที่เป็นเฒ่าเจ้าประจำหมู่บ้าน ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา

กลุ่มองค์กรในชุมชน

- กลุ่มหัตถกรรม กก-ฝือทาม
- กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง
- กลุ่มออมทรัพย์
- กลุ่มร้านค้าชุมชน
- กลุ่มเย็บผ้าไหม

ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ

ศาสนาในชุมชน คือ ศาสนาพุทธ มีวัด (สำนักสงฆ์) 1 แห่ง คือ วัดเทพนิมิตรวราราม มีเจ้าอาวาส ชื่อ พระเดิม และในชุมชนมีวัฒนธรรมความเชื่อในเรื่องปู่ตา (ภูมิบ้าน)

ประเพณีที่สำคัญในชุมชน คือ

เดือนอ้าย	มีบุญอัฐฐะ (แลกข้าว)
เดือนยี่	บุญปีใหม่
เดือนสาม	บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี)
เดือนสี่	ทำบุญบ้าน(ตักบาตรบ้าน)
เดือนห้า	บุญเผา และบุญผ้าป่า
เดือนหก	ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา
เดือนเจ็ด	บุญบั้งไฟ
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษาและบุญปราสาทผึ้ง
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)
เดือนสิบ	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)
เดือนสิบเอ็ด	ออกพรรษาและบุญปราสาทผึ้ง
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน

วัฒนธรรมประจำหมู่บ้านในอดีต จะมีการลงแขกค่านาเกี่ยวข้าว นวดข้าว แต่ปัจจุบันได้หายไป ถึงจะมีการลงแขกจะต้องมีการจ่ายเงินเพิ่ม วันละ 100 บาท

ด้านเศรษฐกิจของชุมชน

ชาวบ้านจะมีอาชีพหลัก คือ การทำนา ทำไร่ มีอาชีพรอง คือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง ค้าขาย

ด้านการศึกษา

มีโรงเรียนที่ใช้ศึกษาร่วมกัน ทั้ง 4 หมู่บ้าน คือ โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว และระดับการศึกษาของคนในชุมชน ส่วนมากจะจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประถมปีที่ 4 มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และปริญญาตรี ตามลำดับ

ด้านสาธารณูปโภค

ภายในชุมชนจะมีถนนคอนกรีตติดต่อถึงกันหมด และมีถนนเชื่อมระหว่างบ้านเหล่าข้าว บ้านดอนจิก บ้านยางคำ

ไม่มีสถานีนอนาถ แต่ไปใช้บริการที่ตำบลยางคำ

มีไฟฟ้าใช้ทุกครอบครัว

มีระบบประปา 1 แห่ง ซึ่งใช้ร่วมกันกับบ้านเหล่าข้าว และบ้านดอนสำราญ

มีโทรศัพท์สาธารณะ 1 แห่ง

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

มีป่าชุมชนกุดเป่งที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันและดอนสวนหม่อน มีหนองน้ำ คือ กุดจี่เหล็ก

● ข้อมูลชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากุดเป่ง

① บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติหมู่บ้าน

ครั้งแรกมีคนกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากฝั่งอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ มีมาด้วยกัน 3 คน คือ พ่อวิชัย สามไชย, พ่อสาม สามไชย, พ่อหลวง สามไชย ทั้ง 3 คนนี้เข้ามาอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ อยู่ใกล้แม่น้ำมูล เหมาะในการทำไร่ทำนา และเลี้ยงสัตว์ คือ ตอนแรกๆนั้น จะเข้ามาเลี้ยงวัว-ควาย ก่อน ต่อมาจึงได้มีการถากถางพื้นที่นี้เพื่อทำไร่ ทำนา และก็ได้เห็นว่าได้ผลดี หาปลาปลาได้ง่าย แม่น้ำก็อยู่ใกล้ๆ จึงได้มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่เรื่อยๆ ส่วนใหญ่ที่เข้ามาก่อนจะเป็นลูกหลานของทั้ง 3 คนนี้ เมื่อลูกหลานเข้ามาอยู่ก็ได้มีการทำไร่ ทำนา ก็ได้ผลดี จึงได้ตั้งรากฐานอยู่ที่นี่ และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านเหล่าข้าว” ขึ้นกับตำบลสามขา อำเภอโพธิ์ทราย ผู้คนเห็นว่าบ้านนี้มีความอุดมสมบูรณ์จึงได้พากันอพยพมาเพิ่มมากขึ้น

เริ่มตั้งบ้านครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2443

ปัจจุบันบ้านเหล่าข้าวตั้งอยู่ หมู่ 3 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวนประชากรทั้งหมด 665 คน ผู้ชาย 330 คน ผู้หญิง 335 คน มีจำนวนครัวเรือน 117 ครัวเรือน

ที่ตั้งอาณาเขตของบ้านเหล่าข้าว

ทิศเหนือ	จรด	ที่ทำกินของบ้านหนองฝางแดง	มีระยะทาง 5 กิโลเมตร
ทิศตะวันออก	จรด	บ้านดอนตำราญ	มีระยะทาง 2 กิโลเมตร
ทิศตะวันตก	จรด	ที่ทำกินของบ้านยางคำ	มีระยะทาง 5 กิโลเมตร
ทิศใต้	จรด	บ้านท่างาม	มีระยะทาง 2 กิโลเมตร

ลักษณะทางกายภาพและภูมิประเทศ

จะมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ฤดูแล้งจะแล้งมาก ฤดูน้ำหลากจะมีน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน บางปีจะมีน้ำมากจะท่วมขังเป็นเวลานานถึง 3 เดือนก็มี

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

- หนองแวง เป็นหนองสาธารณะประโยชน์ เช่น ใช้ปลูกพริก ปลูกถั่ว ปลูกหม่อน ตั้งอยู่ระหว่างบ้านเหล่าข้าวไปบ้านดอนตำราญ

- คอนเฟิงปาก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านเหล่าข้าว จะใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ หนองไม้ และกีดัมเกลือ
- หนองสิม ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านเหล่าข้าว ใช้ประโยชน์ เลี้ยงปลา

จำนวนพื้นที่ทั้งหมด 611 ไร่

- พื้นที่ที่ตั้งหมู่บ้าน ประมาณ 243 ไร่
- พื้นที่ทำมาหากิน ประมาณ 365 ไร่
- พื้นที่สาธารณะประโยชน์ ประมาณ 3 ไร่

สังคม/การเมือง/การปกครอง

- ระบบการปกครองของชุมชนจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาสาพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ประชาคมหมู่บ้าน

โครงสร้างการปกครอง

- ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายชู สามไชย
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มี 3 คน คือ นายสมบัติ พันธุ์ศรี, นายเสาร์ แก้วภูมิแห่ และนายทองมา ไชยศิลา
- อบต. มี 2 คน คือ นายวิเชียร ขงยุทธ, นายสมเดช พลแพงพา

ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ

- เป็นผู้นำที่ชาวบ้านในชุมชนให้ความเคารพนับถือ ช่วยเหลืองานส่วนรวม คือ นายเบา ศรีสาวแห

ระบบเครือญาติ

- ในชุมชนบ้านเหล่าข้าวที่มีเครือญาติมากที่สุด คือ ผู้ที่มี
 - นามสกุล นาวา
 - นามสกุล สามไชย
 - นามสกุล เชื้อคำ

กลุ่มและองค์กรในชุมชน

- กลุ่มสตรีแม่บ้าน
- กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ

- กลุ่มกองทุนเงินล้าน
- กลุ่มกองทุนร้านค้า
- กลุ่มเกษตรผสมผสาน
- กลุ่มโรงสีกองทุน
- กลุ่มโคขุน

ประเพณีและวัฒนธรรมความเชื่อ

- ศาสนาของคนในชุมชนจะนับถือศาสนาพุทธ
- ความเชื่อของคนในชุมชน คือ ชุมชนจะมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี, แม่ธรณี, ผีป่วน, ผีเจ้าท่า ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยปกป้องรักษาชาวบ้านตลอดจนสัตว์เลี้ยงที่อยู่ในบ้าน นอกจากนี้ยังมีผีน้ำ, ผีไร่, ผีนา, ผีป่า และผีโป่ง

ประเพณีที่สำคัญในชุมชน

- บุญผ้าป่าสงกรานต์
- งานบุญปีใหม่

วัฒนธรรมในชุมชน

- เลี้ยงเจ้าท่า
- บุญเผา
- เลี้ยงเจ้าป่วน

เศรษฐกิจในชุมชน

- อาชีพในภาคเกษตรกรรม คือ ทำนา จะทำทุกรอบครัว
- เลี้ยงสัตว์ (วัว-ควาย) ประมาณ 80 %
- เลี้ยงปลา ประมาณ 7 บ่อ
- เลี้ยงหมู ประมาณ 6 ครัวเรือน
- เลี้ยงเป็ด ประมาณ 30%
- ไก่ จะเลี้ยงทุกรอบครัว
- อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม คือ
- รับจ้างทั่วไป 85%
- รับราชการ 10%
- ค้าขาย 5%

การศึกษา

● สถานที่ศึกษาในชุมชน

ในชุมชนจะมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว

- ระดับการศึกษาของคนในชุมชน

- จบประถมศึกษา 80%
- จบมัธยมศึกษา 15%
- จบปริญญาตรี 5%

- ระดับสาธารณูปโภค

1. อนามัย เนื่องจากบ้านเหล่าข้าวไม่มีสถานอนามัย จึงเดินทางไปรับบริการที่อนามัยตำบลยางคำ
2. ไฟฟ้า จะมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน
3. โทรศัพท์ จะมีโทรศัพท์สาธารณะ 1 แห่ง
4. ประปา จะใช้ร่วมกันกับบ้านท่างาม

② บ้านท่างาม หมู่ 5 ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติของหมู่บ้าน

พื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าทามทั้งหมด ชาวบ้านที่อยู่หมู่บ้านแถบๆนี้ เช่น บ้านหนองสรวง บ้านหนองช้า (ที่อยู่ในเขตอำเภอโพธาราม) มักจะนำวัว-ควายมาเลี้ยง เนื่องจากบริเวณนี้อยู่ใกล้ลำน้ำมูล และมีป่าทามที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของวัว-ควาย นอกจากนี้ยังสะดวกเวลาวัว-ควายต้องการกินน้ำและผู้เลี้ยงก็สะดวกในการหาหญ้ากิน (ระหว่างเลี้ยงวัว-ควาย จะมีการเก็บของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ และหาปลาไปด้วย)

ต่อมาผู้ที่มาเลี้ยงวัว-ควาย เห็นว่าพื้นที่แห่งนี้สะดวกในการเลี้ยงวัว-ควาย หาปลา หากินง่าย รวมทั้ง ทำไร่ทำนา เนื่องจากบ้านเดิม คือ บ้านหนองสรวง มีความแห้งแล้ง จึงเริ่มมีการถางป่าออกมาเพื่อจับจองเป็นที่อยู่อาศัย และได้อพยพบ้านเรือนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ บริเวณนี้ โดยเริ่มแรกมีครอบครัวที่ย้ายมา 7 ครอบครัว ได้แก่ พ่อทอด อบเชย, พ่อใหญ่สีสมุทร ลำสาลี, พ่อใหญ่สา สุขารมย์, พ่อใหญ่อ่อนจันทร์ อังคะเวทย์, พ่อใหญ่จารย์ครุลา หอมกลิ่น, พ่อใหญ่เหง้า เมินหา และพ่อใหญ่สิงห์ หล้าสิงห์

คำบอกเล่าว่าต้นกำเนิดของหมู่บ้าน เหตุผลที่ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านท่างาม” สืบเนื่องมาจากบ้านนี้มีทำนน้ำท่างาม น้ำก็งาม อีกอย่างคือ หมู่บ้านนี้มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำ ทำมาหากินสะดวก ไม่จะเป็นการทำนา หากุ้ง หอย ปู ปลา เพื่อเลี้ยงชีพ นอกจากนี้ยังมีทำนน้ำธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านสามารถนำวัว-ควายมากินน้ำได้สะดวก และเป็นสถานที่จอดเรือยนต์ที่มาค้าขายในสมัยก่อน บรรพบุรุษที่มาตั้งหมู่บ้าน จึงให้ชื่อหมู่บ้านว่าบ้านท่างามตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

บ้านท่างาม หมู่ 5 ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอโพธาราม จะมีฝั่งตรงข้ามเป็นอาณาบริเวณของอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ โดยมีแม่น้ำมูลเป็นแนวกันพรมแดนทั้งสองจังหวัด

มีครัวเรือน 68 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 451 คน แยกออกเป็น ผู้ชาย 208 คน ผู้หญิง 243 คน

ที่ตั้งอาณาเขตของบ้านท่างาม

- ทิศเหนือ ติดกับอาณาเขตของบ้านเหล่าข้าว ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร
- ทิศใต้ ติดกับอาณาเขตลำน้ำมูล อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์
- ทิศตะวันออก ติดกับอาณาเขตบ้านคอนจิก ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร
- ทิศตะวันตก ติดกับอาณาเขตบ้านยางคำ ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร

ลักษณะทางกายภาพ และภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของหมู่บ้านอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำท่วมหรือเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า ทามลักษณะลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออก(ปากดงเป่ง)ทิศเหนือไปยังทิศใต้(แม่น้ำมูล) มีพื้นที่ทำการเกษตร (ทำนา)อยู่รอบชุมชนทางด้านทิศตะวันออกไปยังทิศเหนือและไปทิศตะวันตกส่วน ทิศใต้เป็นที่หาปลาไปขายและยังชีพของชาวบ้านตลอดปี

สภาพพื้นที่ดังกล่าวทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมแทบทุกปี และทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อรัฐบาล ได้ดำเนินนโยบายสร้างเขื่อนดิน(เขื่อนราษีไศล)

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน

แม่น้ำมูล เป็นแหล่งทำมาหากินและเป็นเส้นทางการคมนาคมของชาวบ้านและสัตว์เลี้ยว โดยเฉพาะฤดูแล้งปริมาณน้ำลดลง ชาวบ้านสามารถจับปลาได้เป็นจำนวนมาก จึงถือว่าแม่น้ำมูลเป็นแหล่ง เลี้ยงชีพและหารายได้ที่สำคัญของชาวบ้านและฝังตรงข้ามเป็นป่าทามเป็นแหล่งหาของป่าและเลี้ยง สัตว์ที่อุดมสมบูรณ์

อ่างเก็บน้ำกุดชีเหล็ก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านห่างจากหมู่บ้านประมาณ 400 เมตร ในสมัยก่อนจะเป็นแหล่งดื่มเกลือของชาวบ้านต่อมาเมื่อปี 2530 ได้มีโครงการชลประทานขนาดเล็ก สร้างอ่างเก็บน้ำกุดชีเหล็ก ใช้เป็นแหล่งอาหาร เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นแหล่งน้ำให้วัว-ควายดื่มกิน จึงใช้ร่วมกับบ้านเหล่าข้าว และยังสามารถนำน้ำขึ้นมาเพื่อมาปลูก พริก ปลูกหม่อน แล้วเป็นแหล่ง อนุบาลสัตว์

จำนวนพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน

- มีจำนวนพื้นที่ทั้งหมด 4,200 ไร่
- พื้นที่ทั้งหมดหมู่บ้าน 130 ไร่
- พื้นที่ทำมาหากิน 4,000 ไร่
- พื้นที่สาธารณะประโยชน์ 40 ไร่ นอกจากนี้จะใช้ร่วมกันกับบ้านเหล่าข้าว

สังคมการเมือง การปกครอง

ปัจจุบันบ้านท่างาม อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลยางคำและมี ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน , กรรมการหมู่บ้าน , อาสาพัฒนาชุมชน, อาสาสมัครสาธารณสุขและ ประชาคมหมู่บ้าน

โครงสร้างการปกครอง

- ผู้ใหญ่บ้าน คือ นายแก้ว ดงแดง ผู้ใหญ่บ้านปี 2547
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ นายสมพร เมืองคุณ
นายบุญตา ภางาม
นายคำพันธ์ มากยิ่ง
- มีองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คนคือ
นายยม ขงยุทธ (สมาชิกสภา)
นายเสริม หอมกลิ่น (กรรมการบริหาร)

ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ คือ

นายสุก บุญเต็ม

ระบบเครือข่าย

บ้านท่างามจึงมีลักษณะเด่นในเรื่องของเครือข่ายสูงคนในชุมชนเป็นญาติพี่น้องกันเกือบร้อยละ 70 มีตระกูลที่ใหญ่ที่สุดในชุมชน คือ ตระกูลอบเชย, ตระกูลวังคะเวีย

กลุ่มและองค์กรในชุมชน

- กลุ่มหัตถกรรมกก-ฟือทาม ตั้งขึ้นเมื่อปี 2541
- กลุ่มฉางข้าวหมู่บ้าน ตั้งขึ้นเมื่อปี 2539
- กองทุนปืยหมุนเวียนในหมู่บ้าน ตั้งขึ้นเมื่อปี 2539
- กลุ่มกองทุนเงินล้าน ตั้งขึ้นเมื่อปี 2544
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ตั้งขึ้นเมื่อปี 2542
- กลุ่มออมทรัพย์ กขคจ. ตั้งขึ้นเมื่อปี 2543
- กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ ตั้งขึ้นเมื่อปี 2538
- กลุ่มฉาปนกิจหมู่บ้าน ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2520 จะออมร่วมกัน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านเหล่าข้าว, บ้านดอนสำราญ, บ้านท่างาม และบ้านดอนจิก

เศรษฐกิจในชุมชน

■ อาชีพในภาคเกษตรกรรม คือ ทำนาเป็นหลัก ประมาณ 100%

- เลี้ยงวัว-ควาย 90%
- เลี้ยงปลา 10%
- เลี้ยงไก่ 50%
- เลี้ยงเป็ด 50%
- เลี้ยงหมู 5%

■ อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม คือ

- รับจ้างทั่วไป 90%
- รับราชการ 5%
- ค้าขาย 5%

การศึกษา

สถานศึกษา โรงเรียนที่อยู่ใกล้หมู่บ้านมากที่สุด คือ โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว แต่จะแคะระดับประถมศึกษา

ระดับการศึกษาของคนในชุมชน

- ระดับประถมศึกษา ประมาณ 80%
- ระดับมัธยมศึกษา ประมาณ 15%
- ปริญญาตรี ประมาณ 5%

ด้านสาธารณูปโภค

- สถานพยาบาล สถานีอนามัยประจำตำบล ตั้งอยู่ที่บ้านยางคำ ส่วนใหญ่ไปใช้บริการที่โรงพยาบาลโพนทราย

- ไฟฟ้า เข้ามาในชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2518 ปัจจุบันชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้ทั่วครัวเรือน

- ประปา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน สร้างขึ้นเมื่อปี 2534 ใช้ร่วมกัน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนสำราญ, บ้านเหล่าข้าว และบ้านท่างาม

- คลองส่งน้ำ มี 2 สาย ก่อสร้างเมื่อปี 2526
- หอกระจายข่าว 1 แห่ง สร้างเมื่อปี 2535
- ตู้โทรศัพท์สาธารณะ มีอยู่ 2 แห่ง เริ่มเข้ามาในชุมชนเมื่อปี 2545
- ตู้ไปรษณีย์ เริ่มเข้ามาเมื่อปี 2545

ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ

- ศาสนา ชาวบ้านทำงานมีวัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดเนรมิตวิปัสสนาราม ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2492 คนในหมู่บ้านจะนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด
- ความเชื่อ ชาวบ้านทำงานยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี คือ พระแม่ธรณี, ผีเจ้าท่า, ซึ่งมีชื่อว่าพ่อใหญ่กั้ง โดยเชื่อว่าการเคารพและบูชาในสิ่งดังกล่าวเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยปกป้องรักษาชาวบ้านให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง นอกจากนี้ยังมีผีน้ำที่มีชื่อว่า นางบุปผาชาติ ผีไร่ ผีนา ผีโป่ง และยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องหมอกรรม

ประเพณีที่สำคัญของชุมชน

- การทำบุญอัฐฐะ จะทำกันในเดือนยี่, เดือนอ้าย, เดือนสาม, เดือนสี่
- การทำบุญปีใหม่ จะทำในเดือนยี่
- การทำบุญผะเหวดหรือเทศมหาชาติ บุญผ้าป่า นิยมทำกันเดือนห้า
- การทำบุญเลี้ยงเจ้าปู่ตาและเจ้าท่า จะเลี้ยงในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือนหกของทุกปี
- บุญกฐินและการแข่งเรือพายเพื่อทำการบวงสรวงเจ้าท่า ทำในเดือนสิบสอง

วัฒนธรรมในชุมชน

- เลี้ยงเจ้าท่า
- เลี้ยงเจ้าปู่ตา
- การทำบุญผะเหวดฟังเทศมหาชาติ

③ บ้านดอนสำราญ หมู่ที่ 4 ต.ยางคำ อ.โพธิ์ทราย จ.ร้อยเอ็ด

ประวัติของหมู่บ้าน

ชื่อเดิมของ “บ้านดอนสำราญ” คือ “ดอนไฮ่สูง” โดยตั้งตามลักษณะของพื้นที่ภายในหมู่บ้าน เนื่องจากคนในหมู่บ้านสมัยก่อนใช้พื้นที่ในหมู่บ้านทำไร่ เพราะมีพื้นที่เป็นดอน เป็นป่า เป็นโนนสูง จึงเรียกว่า “ดอนไฮ่สูง” เนื่องจากพื้นที่นี้ทำนา ทำไร่ ได้ผลผลิตดี จึงได้มีคนอพยพมาจากบ้านด่าน อำเภอรายไสล จังหวัดศรีสะเกษ และมาจากบ้านเหล่าข้าวข้าง จึงได้มีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “บ้านดอนสำราญ”

คนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งหมู่บ้าน คือ นายป้อ สิงห์เขากู, นายตา สิงห์เขากู, นายสุข สิงห์เขากู นางบัว สิงห์เขากู คนส่วนใหญ่ที่อพยพมาอยู่ที่นี่มาจากบ้านด่านเกือบทั้งหมด โดยมีผู้ใหญ่บ้านครั้งแรกปี 2512 คือ นายบุญมี ศรีคำภา

ปัจจุบันบ้านดอนสำราญ ตั้งอยู่หมู่ 4 ต.ยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวนประชากรทั้งหมด 314 คน แบ่งเป็น ผู้ชาย 154 คน ผู้หญิง 160 คน มีจำนวนครัวเรือน 64 ครัวเรือน

อาณาเขตของบ้านดอนสำราญ

ทิศเหนือ	จรด	ที่ทำกินของหนองผึ่งแดง ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร
ทิศตะวันออก	จรด	บ้านด่าน อำเภอรายไสล จังหวัดศรีสะเกษ ระยะทาง 5 กิโลเมตร
ทิศใต้	จรด	บ้านดอนจิก ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร
ทิศตะวันตก	จรด	บ้านเหล่าข้าว ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร

ลักษณะทางกายภาพและภูมิประเทศ

เป็นพื้นที่ที่ไม่สม่ำเสมอ บางทีจะเป็นที่ราบลุ่ม บางทีเป็นที่ดอน เป็นโนนสูง ฤดูแล้งจะแล้งมากถึงขนาดขาดน้ำกินน้ำใช้ เมื่อถึงฤดูน้ำหลากที่ราบลุ่มก็จะถูกน้ำท่วม บางปีน้ำมากก็จะท่วมทั้งที่นาและในหมู่บ้านด้วย เป็นเวลานานถึง 3 เดือนก็มี

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

- หนองแวง จะใช้ประโยชน์ร่วมกันกับบ้านเหล่าข้าว คือ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านเหล่าข้าว-บ้านดอนสำราญ ใช้ประโยชน์ปลูกพริก ปลูกถั่ว ปลูกหม่อน
- ดอนเฟิงปาก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านดอนสำราญจะใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ หาหน่อไม้และต้มเกลือ

- หนองคัน จะอยู่ระหว่างทางไปจากบ้านดอนสำราญไปบ้านด่าน ใช้สำหรับให้วัว-ควาย ได้กินน้ำในฤดูแล้ง

จำนวนพื้นที่ทั้งหมดของบ้านดอนสำราญ คือ 1,037 ไร่

- จำนวนพื้นที่ที่เป็นหมู่ 135 ไร่
- พื้นที่ทำกิน 822 ไร่
- พื้นที่สาธารณะประโยชน์ 80 ไร่

สังคม/การเมือง/การปกครอง

ระบบการปกครองของชุมชน จะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาสาพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข และประชาคมหมู่บ้าน

โครงสร้างการปกครอง

- ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ	นายอำนาจ	คำอ้วน
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ	นายสมชาย	คนดี
	นายสมบัติ	สิงห์เขากู
	นายสุทิน	อินทรีย์
	นายสม	เมินหา
- มี อบต. 2 คน คือ	นายจรัส	จันทร์เสนา
	นายบุญมา	สันโสภา
- ผู้นำไม่เป็นทางการ คือ	นายพิมพ์	พงษ์จันโอ

ระบบเครือญาติ

- นามสกุล สิงห์เขากู
- นามสกุล ศรีคำภา

กลุ่มและองค์กรในชุมชน

- กลุ่มโรงสี
- กลุ่มสมุนไพร
- กลุ่มทอผ้า
- กลุ่มร้านค้าชุมชน
- กลุ่มทอผ้าไหม

- กลุ่มกองทุนเงินล้าน
- กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ

ประเพณี/วัฒนธรรม/ความเชื่อ

- ศาสนาของชุมชน จะนับถือ คือ ศาสนาพุทธทั้งหมด
- ความเชื่อของคนในชุมชน คือ ชุมชนจะมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี แม่ธรณี ผีปู่ตา ผีเจ้าท่า ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนนับถือ และยังช่วยปกป้องรักษาชาวบ้าน ตลอดจนสัตว์เลี้ยงที่อยู่ในบ้านด้วย นอกจากนี้ยังมี ผีน้ำ ผีไร่ ผีนา ผีป่า และผีโป่ง

ประเพณีที่สำคัญในชุมชนคือ

- บุญผ้าป่าสงกรานต์ จะเป็นการรวมญาติที่อยู่ต่างจังหวัดด้วย
- งานบุญปีใหม่

วัฒนธรรมในชุมชน

- เลี้ยงเจ้าท่า
- บุญเผวด
- เลี้ยงเจ้าปู่ตา

เศรษฐกิจในชุมชน

- อาชีพในภาคเกษตรกรรม คือ ทำนา จะทำทุกครอบครัว
 1. เลี้ยงวัว-ควาย 95%
 2. เลี้ยงหมู 2 ราย
 3. ไก่ ทุกครอบครัว
 4. เป็ด 40%
- อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม คือ
 1. รับจ้างทั่วไป 90%
 2. รับราชการ 10%
 3. ค้าขาย 5%

การศึกษา

- สถานศึกษาในชุมชน

เนื่องจากบ้านดอนสำราญไม่มีสถานศึกษา จึงได้ใช้สถานศึกษาร่วมกันกับบ้านเหล่าข้าว คือ โรงเรียนบ้านเหล่าข้าวนั่นเอง

- ระดับการศึกษาของคนในชุมชน

- ประถมศึกษา	ประมาณ	80%
- มัธยมศึกษา	ประมาณ	15%
- ปริญญาตรี	ประมาณ	5%

ด้านสาธารณูปโภค

- อนามัย เนื่องจากบ้านดอนสำราญยังไม่มีสถานอนามัย จึงไปใช้บริการที่สถานอนามัย

ตำบลยางคำ

- ไฟฟ้า ใช้ครบทุกครัวเรือน
- ประปา จะใช้ร่วมกันกับบ้านท่างาม
- โทรศัพท์สาธารณะ 1 แห่ง

④ บ้านคอนจิก หมู่ 6 ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติหมู่บ้าน

คนที่อพยพเข้ามาตั้งหมู่บ้านคนแรก คือ พ่อใหญ่หา แหวนหล่อ, พ่อใหญ่มี บุญเต็ม และพ่อใหญ่บุญทัน แหวนหล่อ

อพยพมาจากบ้านดงลิงไธ อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร มีผู้ริเริ่มถากถางพื้นที่เพื่อที่จะทำไร่นา ซึ่งบริเวณนี้มีพื้นที่เป็นป่าเป็นคอน และมีต้นไม้ที่มีชื่อว่าต้นจิกขึ้นอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านนี้มาก จึงได้ชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านคอนจิก”

ปัจจุบันบ้านคอนจิก ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวนประชากรทั้งหมด 89 คน แบ่งออกเป็น ผู้ชาย 35 คน ผู้หญิง 54 คน มีจำนวนครัวเรือน 18 ครัวเรือน

ที่ตั้งอาณาเขตของบ้านคอนจิก

-	ทิศเหนือ	จรด	บ้านคอนสำราญ	มีระยะทาง 5 กิโลเมตร
-	ทิศตะวันออก	จรด	บ้านดำน	มีระยะทาง 6 กิโลเมตร
-	ทิศตะวันตก	จรด	บ้านท่างาม	มีระยะทาง 5 กิโลเมตร
-	ทิศใต้	จรด	แม่น้ำมูล	มีระยะทาง 6 กิโลเมตร

ลักษณะทางกายภาพและภูมิประเทศ

บ้านคอนจิกจะมีพื้นที่เป็นคอน มีป่าไม้น้อยใหญ่ขึ้นสลับกัน บริเวณรอบหมู่บ้านจะใช้ทำนาทำไร่ และทางทิศใต้ของหมู่บ้านจะมีป่าทามที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ แต่พื้นที่ดังกล่าวจะเกิดภาวะน้ำท่วมหมู่บ้านแทบทุกปี เนื่องจากผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศล

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

- สongละเอน เป็นหนองสาธารณะประโยชน์ เช่น ปลูกถั่ว ปลูกพริก ปลูกหม่อน ตั้งอยู่ระหว่างบ้านคอนจิกและบ้านคอนสำราญ จะใช้ในการเลี้ยงสัตว์ด้วย

- คอนจิก เป็นพื้นที่ใช้เลี้ยงสัตว์และทำสวน อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านคอนจิก

- สongกุดทิง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ใช้เลี้ยงวัว-ควาย ปลูกพืช ถั่ว พริก ใช้น้ำในการทำนา

จำนวนพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน คือ 627 ไร่

- พื้นที่ตั้งหมู่บ้าน ประมาณ 45 ไร่
- พื้นที่ทำมาหากิน ประมาณ 500 ไร่
- พื้นที่สาธารณะประโยชน์ ประมาณ 92 ไร่

สังคม/การเมือง/การปกครอง

ระบบการปกครองจะอยู่ในความรับผิดชอบของ ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประกอบด้วย กรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข อาสาพัฒนาชุมชน ประชาคมหมู่บ้าน

ประชาคมหมู่บ้าน

โครงสร้างการปกครอง

- ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายดาว บุญแก้ว
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ นายทัศน จันทามา, นายสุวรรณ ภูทองแข
- สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล คือ นายพุด บุญเต็ม นายทองนาค แผ่นศิลา
- ผู้นำไม่เป็นทางการ คือ นายพอง แหวนหล่อ เป็นผู้นำที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ

ระบบเครือญาติ

ในชุมชนบ้านดอนจิก มีเครือญาติมากที่สุดคือ

- นามสกุล แหวนหล่อ
- นามสกุล สังเสน
- นามสกุล บุญเต็ม

กลุ่มและองค์กรในชุมชน

- กลุ่มโรงสี
- กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นบ้าน
- กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ
- กลุ่มเย็บผ้า
- กลุ่มกองทุนเงินล้าน

ประเพณี/วัฒนธรรม/ความเชื่อ

- ศาสนา คนในชุมชนจะนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด
- ความเชื่อของคนในชุมชนจะมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง ผี แม่ธรณี ผีปู้ตา ผีเจ้าท่า ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยปกป้องรักษาชาวบ้าน ตลอดจนสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้ยังมีผีไร่ ผีนา ผีป่า และผีโป่งอีกด้วย

ประเพณีที่สำคัญในชุมชน

- บุญผ้าป่าสงกรานต์
- งานบุญปีใหม่

วัฒนธรรมในชุมชน

- เลี้ยงเจ้าท่า
- บุญเผวด
- เลี้ยงเจ้าปู้ตา

เศรษฐกิจในชุมชน

- อาชีพในภาคเกษตรกรรม คือ ทำนา จะทำทุกครอบครัว
 - เลี้ยงวัว-ควาย 90%
 - เลี้ยงปลา 2 บ่อ
 - เลี้ยงไก่ 10%
 - เลี้ยงเป็ด 50%
- อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม คือ
 - รับจ้างทั่วไป 85%
 - รับราชการ 10%
 - ค้าขาย 5%

ด้านการศึกษา

สถานศึกษา เนื่องจากชุมชนบ้านดอนจิกไม่มีโรงเรียน จึงไปใช้ร่วมกันกับบ้านเหล่าข้าว คือ โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว

- ระดับการศึกษาของคนในชุมชน
 1. ระดับประถมศึกษา 80%
 2. ระดับมัธยมศึกษา 15%
 3. ระดับปริญญาตรี 5%

ด้านสาธารณูปโภค

- อนามัย บ้านคอนจิกไม่มีสถานีนามัย จึงได้เดินทางไปรักษาพยาบาลที่สถานีนามัย

ตำบลยางคำ และโรงพยาบาลโพนทราย

- ไฟฟ้า จะมีใช้ทุกครัวเรือน
- ประปา ไม่มี
- โทรศัพท์สาธารณะ มี 1 แห่ง

บทที่ 4

ผลการศึกษา

๑ ข้อมูลสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์ใน “ป่าทามชุมชนกุดเป่ง”

1. ประวัติความเป็นมา

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2453 พ่อของตัน แหวนหล่อ พ่อนายมี บุญเต็ม พ่อนายจู้ สุขารมย์ และพ่อใหญ่ต๋อย มาก่อตั้งหมู่บ้านคอนจิก ตำบลสามขา อำเภอสวรรภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเลือกทำเลที่เหมาะสม คือ บ้านคอนจิก ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้กับแหล่งน้ำได้ลงไปหากินในป่าบุง-ป่าทาม เช่น เลี้ยงสัตว์ ทำนาในป่าทาม ในหนองน้ำขนาดใหญ่ในช่วงเดือนสาม เดือนสี่ของทุกปี และเนื่องจากเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่จึงไม่สามารถทำการเกษตรได้ เพราะน้ำมันลึก จึงได้ชักชวนลูกหลานไปช่วยกันแบ่งน้ำออก เพื่อที่จะใช้ทำนาทามในช่วงเดือนสามและเดือนสี่ ซึ่งเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า นาปี นาแซง และในช่วงฤดูน้ำลดก็จะใช้ประโยชน์ในการลงค้อน วางลอบ ไล่ไซ และได้มีการสืบทอดมรดกติดต่อกันจนกระทั่งทุกวันนี้ ซึ่งลูกหลานได้เรียกหนองน้ำนั้นว่า “กุดเป่ง”

2. ที่ตั้งและอาณาเขต

“ป่าทามกุดเป่ง” อยู่ในเขตพื้นที่ของ 4 หมู่บ้าน คือ บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3 บ้านทางาม หมู่ 5 บ้านดอนสำราญ หมู่ 4 และบ้านคอนจิก หมู่ 6 ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด และมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดที่ทำกินของบ้านคอนจิก
ทิศใต้	จดแม่น้ำมูลและสันเขตกั้นอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันออก	จดเขตลำน้ำมูล อำเภอราษีไศล และป่าทามท่าหลวง ตำบลด่าน จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันตก	จดเขตลำน้ำมูลและป่าทามโนนหนองเป็น อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

3. สภาพทั่วไป

สภาพพื้นที่ป่า เป็นป่าทามในบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง มีการสะสมของดินตะกอนของแม่น้ำ ที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง ฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมป่าทามประมาณ 3-4 เดือน ประกอบด้วย กูด เลิง สอง ดอน เช่น หนองบักทา หนองอีตู๋(เรียกตามชื่อเจ้าของหนอง) สอง (ร่องน้ำ) เช่น สองน้ำคาด สองไผ่ สอง แสง ฯลฯพันธุ์ไม้เป็นป่าไม้พุ่มสลับกับไม้ยืนต้น เรียกตามภาษาท้องถิ่นว่าป่าบุงป่าทาม ชนิดไม้เป็นไม้พุ่ม ส่วนใหญ่ เช่น เสี้ยว ฝ้ายน้ำ หูลิง

4. ลักษณะภูมิฐานในป่าทามกุดเป่ง

บริเวณพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง มีลักษณะภูมินิเวศน์เป็นที่ราบ น้ำท่วมถึง ลักษณะทั่วไปค่อนข้างแบนเรียบ ลักษณะดินเป็นดินตะกอน เกิดจากการพัดพามาทับถมของสาหร่ายน้ำหลาก ชาวบ้านบริเวณป่าทาม ได้มีการจำแนกลักษณะภูมิฐานตามความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. บุงและทาม เป็นภูมิฐานของพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ฤดูฝนจะเกิดช่วงน้ำหลากไหลท่วมฝั่งแม่น้ำ น้ำจะไหลท่วมพื้นที่ลุ่มริมฝั่งน้ำเพื่อออกเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ส่วนที่ถูกน้ำท่วมดังกล่าวเรียกว่า “ ทามมูล” ภายในพื้นที่ทามไม่ได้ราบเรียบสม่ำเสมอ หากแต่มีลักษณะที่เนินที่ลุ่มและมีน้ำแข่งตลอดปี เพราะเป็นแอ่ง หนองน้ำ บึง หรือกูด พื้นที่ส่วนที่ลุ่มต่ำต่อเนื่องกับแหล่งน้ำลักษณะต่าง ๆ นี้เรียกว่า บุง ดังนั้น ทามจึงหมายถึงที่ราบน้ำท่วมถึงโดยทั่วไป ส่วนบุงเป็นฐานเฉพาะบริเวณหนึ่งบริเวณใดของทามที่ลาดลุ่มต่ำต่อเนื่องกับแหล่งน้ำหรือทางน้ำ เช่น บุงริมกุดเป่ง กุดตาเป่า

2. กูดหรือหลง เป็นภูมิฐานที่เด่นของป่าทามกุดเป่ง พบกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงร่องลำน้ำมูลตามวัฏจักรการไหลของช่วงระยะต่างๆ ทำให้แม่น้ำเปลี่ยนทางเดินแนวธารทางน้ำเก่า เรียกว่า “ กูด” บางแห่งกลายสภาพเป็นหนอง บึง มี 2 ลักษณะคือ กูดที่มีน้ำตลอดทั้งปี เพราะกำเนิดใหญ่ลักษณะจึงคงสภาพคล้ายลำน้ำอยู่มาก และฤดูฝนร่องน้ำจะต่อเนื่องกับแม่น้ำในปัจจุบัน ซึ่งมีข้อมูลด้านกายภาพกูดดังต่อไปนี้

ตารางข้อมูล กูด ในเขตพื้นที่ใช้สอยป่าทามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,100 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	กูดทิง	ทำไร่ ทำนา	ในกูดจะทำนาไม่ได้	เดือนมกราคม ถึง
2	กูดหล่ม	หาปลา หาหอย	เพราะมีน้ำลึก น้ำท่วม	เดือนพฤษภาคม
3	กูดตารอด	เก็บผัก เลี้ยงสัตว์	บ่อ จะใช้หาหอย หาปลา เก็บผัก	

ตารางข้อมูล กุด ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ป่าทามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,900 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	กุดเป่ง	- ใช้ทำการเกษตร เช่น ตก	- เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์	- จับสัตว์น้ำ ตลอดปี
2	กุดตาเป่า	กล้า ปลุกพืชรอบๆ กุด เช่น พริก แตงล้าน ถั่วฝัก ถั่วฝักเห็ด หน่อไม้ หาปลา หาหอย กุ้ง ไข่มุข เป็นเชื้อเพลิง	หาปลา กุ้ง หอย ถั่วฝัก เห็ด หาหน่อไม้ เลี้ยงสัตว์ เก็บผัก บัว ผักแว่น และในเขตนี้จะมี ภูเขา หิน กระรอก อาศัยอยู่	- เลี้ยงสัตว์ ตลอดปี - เก็บเห็ด หาหน่อไม้ เดือน พค. – สค. - เก็บผัก ตลอดปี

3. เลิง คือ ลักษณะภูมิฐานที่ลาดลุ่ม โลงๆ ลาดต่ำลงไปสู่ผิวน้ำของแม่น้ำมูลหรือของกุด ฉะนั้นพื้นที่ลาดลุ่มต่อเนื่องกับน้ำ หากเกิดน้ำขึ้นจะท่วมก่อน เกิดน้ำขึ้นน้ำเว้งกว้างต่อกับมูล กุด หรือหนองถ้าฝนตกบริเวณเลิงที่ต่ำๆ ลาดสูงขึ้นสามารถทำนาได้ ซึ่งมีข้อมูลด้านกายภาพเลิงดังต่อไปนี้

ตารางข้อมูล เลิง ในเขตพื้นที่ใช้สอยป่าทามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,100 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	เลิงปักแหวน	- ทำนา เลี้ยงสัตว์	ทำนา เลี้ยงสัตว์	- เดือน พค.- กย.
2	เลิงอีเค็ด	- เก็บเห็ด หาหน่อไม้	เก็บเห็ด หาหน่อไม้	- เดือน เม.ย.- สค.
3	เลิงกกสมัง	- หาฟืน	ใช้ไม้เป็นเชื้อเพลิง	- ตลอดปี

ตารางข้อมูล เลิง ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ป่าทามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,900 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	เลิงป่าเสี้ยว	- ทำนา เลี้ยงสัตว์	- เก็บผัก เช่น ถั่วฝัก ถั่วฝักเห็ด ผักกระโดน	- เดือน เม.ย- พค.
2	เลิงกกพับ	- หาของป่า เก็บเห็ด	- เลี้ยงสัตว์	- ตลอดปี
3	เลิงพ่อใหญ่	- มั่นแขง หาฟืน	- หาไม้แขง	เดือน สค.- กย.
4	เลิงป่าไม้	- เป็นเชื้อเพลิง	- หาเห็ด หน่อไม้	- เดือน เม.ย- พค.

4. คุยและ ฤ เป็นพื้นที่ที่มีความสูง 30-50 เซนติเมตร กว้าง 3-5 เมตร หรือมากกว่านั้นทอดยาวเป็นสันคันดิน หรือแนวเนินดินบนที่ราบบ่งตามที่ทอดยาวไปตามสายน้ำทั้งร่องน้ำปัจจุบันหรือร่องน้ำในอดีต ระหว่างคุยทั้งสองข้างจะเป็นที่ลาดลุ่มของกุดหรือหนอง เป็นสันคันดินกว้างตั้งแต่ 10 เมตร แต่ถ้าสันคันดินมีขนาดเล็กแคบ เพราะอยู่ในระหว่างร่องน้ำที่ไหลเชื่อมระหว่างกุดหรือกุดกับแม่น้ำ ปัจจุบันเรียกว่า ฤ เกิดจากการเคลื่อนตัวของสันคันดินธรรมชาติในลักษณะหรือการเกิดน้ำในวัฏจักรต่างๆ ทำให้คันดินริมฝั่งในอดีตเกิดเป็นคุยแนวยาวกลายเป็นเนินดินที่สูงของที่ราบตาม ส่งผลให้ระบบนิเวศน์ของพืชบางส่วนเป็นพืชบก ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการจับปลา เรียกว่า “ ฤต่อน ” ในพื้นที่กุดเป่งอยู่บริเวณร่องป่าไม้และร่องใหญ่ ซึ่งมีข้อมูลจากการสำรวจด้านกายภาพ คุย และฤ ดังต่อไปนี้

ตารางข้อมูล คุย และฤ ในพื้นที่เขตใช้สอยป่าตามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,100 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	คุยโนนกกหว้า	- ทำนา เลี้ยงสัตว์ ขุดมันแขง เก็บผัก หาหน่อไม้	- เลี้ยงสัตว์ - เก็บผักบางชนิด - ขุดมันแขง	- ตลอดปี

ตารางข้อมูล คุย และฤ ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ป่าตามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,900 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	คุยกกพอก	- เลี้ยงสัตว์ ทำนา	- เลี้ยงสัตว์	- ตลอดปี
2.	คุยโนนกุดตาเป่า	ขุดมันแขง เก็บผัก	- เก็บผักบางชนิด	
3.	คุยโนนกกพลับ	หาหน่อไม้	- ขุดมันแขง	
4.	คุยโนนหนามแท่ง			
5.	คุยโนนร่องแสง			

5. สอม ลักษณะภูมิฐานที่เป็นที่ลาดลุ่ม แนวยาวอยู่ระหว่างคุยหรือที่ดอนที่เนิน เรียกว่า สอม เช่น สอมนาแขง สอมทำนาตาม บางแห่งกุดเก่ากลายเป็นสอม

6. **มาบ** คือ พื้นที่ระหว่าง คู หรือคุด ขนาดเล็ก ขนาน ด้วยคูสองข้างตรงกลางเป็นที่ลุ่มแนวยาว ขนานกับคู หรือบริเวณกลางของสอง เรียกว่า มาบ

7. **สอง** ลักษณะคล้ายมาบ แต่เล็กและแคบกว่า มีกุดเก่าหรือคู ขนานสองข้าง และมีน้ำไหล เรียกว่า สอง หรือ ร่องน้ำ บางแห่งมีน้ำขังตลอดทั้งปี แต่บางแห่งน้ำจะแห้งในฤดูแล้ง เป็นแหล่งใส่ไข่ จับสัตว์น้ำ เช่น ร่องไผ่ ร่องป่าไผ่ ซึ่งมีข้อมูลจากการสำรวจด้านกายภาพของสอง ดังต่อไปนี้

ตารางข้อมูล สอง ในพื้นที่เขตใช้สอยป่าตามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,100 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	สองอีเดน	-ทำไร่ ทำนา หาลา	- ทำนา หาลา	- เดือน เม.ย- สค.
2.	สองอีเค็ด	-หาหอย กุ้ง กบ	- หาหอย หากุ้ง	
3.	สองแม่ใหญ่ไผ่	- หาผัก เห็ด หน่อไม้	-เก็บเห็ด หาหน่อไม้	
4.	สองสามง่าม	- เลี้ยงสัตว์ หาฟืน	- เลี้ยงสัตว์ หาฟืน	- ตลอดปี
5.	สองฝ้ามือ			

ตารางข้อมูล สอง ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ป่าตามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,900 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	สองไผ่	- ทำนา เลี้ยงสัตว์	- เลี้ยงสัตว์	- ตลอดปี
2.	สองป่าไผ่	-เป็นแหล่งของ ผัก	- เก็บผัก	- ตลอดปี
3.	สองใหญ่	ชนิดต่างๆ เช่น ผัก	-หาลา หอย กุ้ง	-เดือน กค.-กย.
4.	สองแสง	กระโดน ผักเหมียง	- เก็บเห็ด หาหน่อไม้	- เดือน มีค.-สค.
5.	สองปาก	ส่วนมากจะเป็นผัก	หาสัตว์ป่า	- ตลอดปี
6.	สองกกเปื้อย	บก หาลา หาหอย	ใส่ไข่ ลงต้อน	- ฤดูน้ำลด
7.	สองน้ำตาด	หากุ้ง เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์		

8. **ปาก** ลักษณะภูมิฐานที่ กุด หลง สอง หรือร่องน้ำไหลตก หรือไหลมาบรรจบกับอีก แหล่งน้ำหนึ่ง เช่น ปากเป้ง ใช้ประโยชน์ในการตกกล้าเพื่อทำนาปี นาแซง หาลาเก็บผัก

9. โนนทาม ดอนทาม เป็นภูมิประเทศที่เป็นที่สูงของทาม น้ำมักจะไม่ท่วม หรือนานครั้งจะเกิดน้ำท่วมถึง จึงเป็นแหล่งที่ชุมนุมของสัตว์ฤดูน้ำหลาก ลักษณะพืชพันธุ์จะประกอบด้วยพืชพันธุ์ที่ขึ้นปะปนกันมาก เช่น ตะเคียน ยาง สะแบง พอก พบกระจายอยู่ทั่วไปทั้งบริเวณที่สูงกว่าริมฝั่งน้ำที่อยู่ใกล้ที่สุด 1-2 เมตร เช่น โนนกกพอก ซึ่งมีข้อมูลจากการสำรวจด้านกายภาพ ดังต่อไปนี้

ตารางข้อมูล โนนทาม ดอนทาม ในเขตพื้นที่ใช้สอยป่าทามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,100 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	โนนหนองจอก	ทำนา ทำไร่	ทำนา	-เดือนเม.ย.-กย.
2.	โนนพังคี่	บุดมันแซง	บุดมันแซง	-เดือน สค.-กย.
3.	โนนกกหว่า	เลี้ยงสัตว์	เลี้ยงสัตว์	-ตลอดปี
4.	โนนกกมั่ง	เป็นแหล่งอาศัย	หาไข่มดแดง	-เดือนเม.ย-สค.
5.	โนนบวคควาย	ของสิ่งมีชีวิต	หาหน่อไม้	-เดือนมีค.-กย.
6.	โนนร่องปาก		ใช้ไม้เป็นเชื้อเพลิง	-ตลอดปี

ตารางข้อมูล โนนทาม ดอนทาม ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ป่าทามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,900 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	โนนกกพลับ	เลี้ยงสัตว์ หาของป่า	เก็บผัก เลี้ยงสัตว์	- ตลอดปี
2.	โนนกุดตาเป่า	เก็บผัก บุดมันแซง	บุดมันแซง	-เดือน สค.-กย
3.	โนนกกพอก	เก็บเห็ด หาหน่อไม้	เก็บเห็ด หาหน่อไม้	-เดือน เม.ย-สค
4.	โนนหนามแท่ง	เป็นที่อาศัยของสัตว์	เป็นแหล่งอาศัยของ	
5.	โนนร่องใหญ่	ในฤดูน้ำหลาก	สัตว์ในฤดูน้ำหลาก	
6.	โนนร่องแสง			

10. หนอง มีลักษณะเป็นหนองน้ำธรรมชาติ ขนาดเล็กกว่ากุดบางแห่ง มีขังตลอดปี บางแห่งไม่มีน้ำ ซึ่งมีข้อมูลจากการสำรวจดังต่อไปนี้

ตารางข้อมูล หนอง ในเขตพื้นที่ใช้สอยป่าตามกฎเป่ง เนื้อที่ 1,100 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	หนองอีวีก	ทำนา เก็บผัก ผือ	ทำนา เก็บผัก ผือ	
2.	หนองจอก	หาปลา หาหอย	หาปลา หาหอย	
3.	หนองโนน	เลี้ยงสัตว์	เลี้ยงสัตว์	
4.	หนองบักทา			
5.	หนองกกมั่ง			
6.	หนองบักเหมียง			
7.	หนองยายนาง			
8.	หนองพังดี			
9.	หนองเต่าทองแดง			
10.	หนองโง			
11.	หนองตางม			
12.	หนองสามง่าม			
13.	หนองนางยัง			

ตารางข้อมูล หนอง ในเขตพื้นที่เขตอนุรักษ์ป่าตามกฎเป่ง เนื้อที่ 1,900 ไร่

ลำดับที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์		
		อดีต	ปัจจุบัน	ช่วงระยะเวลา
1	หนองกกพลับ	หาปลา หาหอย เก็บผัก ผือ	หาปลา หาหอย เก็บผัก ผือ	

5. การใช้ประโยชน์ของชุมชนในป่าทามกุดเป่งในปัจจุบัน

การใช้ประโยชน์ในป่าทามกุดเป่งในปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่เป็นการหาอาหารธรรมชาติ เช่น เห็ด ฝักร ฝักธรรมชาติ ปลา หน่อไม้ และไม้ที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง เช่น ไม้हुलิ่ง ฝ้ายน้ำ การเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากพื้นที่ป่าทามกุดเป่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์สูงมาก ชาวบ้านต้องพึ่งพาทรัพยากรจากป่าทามกุดเป่งเป็นส่วนใหญ่ในการดำรงชีวิต ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านที่มีการพึ่งพาทรัพยากรจากป่าทามกุดเป่งมากที่สุด คือ บ้านดอนสำราญ บ้านเหล่าข้าว บ้านดอนจิก และบ้านท่างาม ซึ่งหมู่บ้านเหล่านี้จะอยู่ใกล้กับป่าทามกุดเป่ง นอกจากนี้แล้วยังมีหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าทามกุดเป่งด้วยเหมือนกัน การใช้ประโยชน์จากป่าทามกุดเป่งของชาวบ้านสามารถจำแนกได้ดังนี้

5.1 พื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์

ชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้านจะใช้บริเวณป่าทามกุดเป่งเป็นที่ทำเลเลี้ยงวัว-ควาย เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนสิงหาคม ซึ่งเป็นช่วงก่อนฤดูน้ำหลาก ส่วนในเดือนกันยายนถึงต้นเดือนพฤศจิกายน ไม่สามารถนำวัว-ควายเข้าไปเลี้ยงได้ เพราะน้ำจะหลากเข้าท่วมพื้นที่ ป่าทามกุดเป่งเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ มีหญ้าและพืชอาหารสัตว์มากมาย เช่น ฝักกาดหอ เครือจื่อ เครือตาปลา ใบคางสูง หญ้าอ้อยหนู หญ้าหอย เครือนางน้อย ยอดอ่อนหญ้าแขง ใบคำพี ผือ ฝักเพ็ญน้ำ เป็นต้น รวมทั้งมีแหล่งน้ำสำหรับวัว-ควายได้กินและนอนแช่อีกด้วย วิธีการเลี้ยงวัว-ควายในป่าทามกุดเป่ง จะเป็นการเลี้ยงไปเช้าเย็นกลับ ปล่อยไปพร้อมกันหลายๆคอก ปล่อยเลี้ยงรวมกันกับเพื่อนบ้านหรืออาจจะปล่อยเลี้ยงเฉพาะวัว-ควายของตนเอง พื้นที่บริเวณที่ใช้เลี้ยงวัว-ควาย คือ ในบริเวณกุดเป่ง กุดทิง

5.2 แหล่งอาหาร

ป่าทามกุดเป่ง มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ไม้นานาชนิด และเป็นแหล่งที่อาศัยของสัตว์ป่า ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน ชาวบ้านจะเข้าไปเก็บผักมาเป็นอาหาร ซึ่งมีทั้งผักบก ผักน้ำ ผักครึ่งบกครึ่งน้ำ ขึ้นอยู่ทั่วไปในบริเวณป่าทามกุดเป่ง บางชนิดสามารถเก็บมาเป็นอาหารได้ตลอดทั้งปี แต่บางชนิดจะมีช่วงระยะเวลาในการเก็บ จึงทำให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน มีการพึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากป่าทามกุดเป่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

5.3 การเก็บหาไม้ใช้สอย ฟืน ถ่าน

การใช้ไม้ฟืนเพื่อเป็นพลังงาน ชาวบ้านจะใช้ไม้ฟืนจากป่าทามกุดเป่งแทบทุกหลังคาเรือน ป่าทามกุดเป่งจึงเป็นแหล่งเชื้อเพลิงที่สำคัญของชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน ที่ต้องเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ วิธีการเก็บฟืนของชาวบ้านจะมีการทยอยเก็บกันไปเรื่อยๆ ในช่วงก่อนจะถึงฤดูทำนา เพื่อเตรียมไว้ให้เพียงพอในช่วงระยะของการทำนา โดยการตัดฟืนชาวบ้านจะไม่ตัดครั้งเดียวทั้งต้นจะตัดเฉพาะกิ่งที่มีขนาดพอดี

กับการทำไม้พิน ต้นหนึ่งประมาณ 2-3 กิ่ง และจะเหลือกิ่งไม้อีกส่วนหนึ่งไว้สำหรับเลี้ยงลำต้นและแตกพุ่มอีกครั้ง ชาวบ้านเรียกการตัดแบบนี้ว่า “การหยอน” หลังจากตัดแล้วประมาณ 1-2 ปี บริเวณป่าทามก็จะกลับสู่สภาพเดิม และสามารถตัดไปใช้ได้ อีก เพราะไม้ในป่าทามจะโตเร็ว ส่วนพินที่ตัดมาแล้วจะนำมามัดรวมกันเป็นมัดๆ แล้วขนใส่เรือพายกลับมาและนำมาเรียงไว้เป็นกองๆ ใต้ถุนบ้านหรือได้ยั้งนางข้าวครอบครัวหนึ่งๆจะใช้ไม้พินประมาณ 3-7 รดโตเดินตามต่อ 1 ปี ไม้ที่ชาวบ้านนิยมใช้เป็นพินได้แก่ ไม้हुลิง ไม้เสียว ไม้เน่าน้ำ และไม้ก้านเหลือง เป็นต้น

การใช้ไม้ทำเครื่องมือใช้สอย ชาวบ้านจะนำเครื่องมือมาจักสานเป็นเครื่องมือใช้สอยต่างๆ เช่น ตะกร้า เครื่องมือจับปลา และฝาเฟียก ใช้แทนเชือกมัดของต่างๆ เพราะทนต่อสภาพการแช่น้ำและมีความเหนียว เช่น เครื่องชูด เครื่องตาปลา เครื่องลั่นแสด และเครื่องจีโก่ เป็นต้น

5.4 การจับสัตว์น้ำและสัตว์บก

การจับปลา ป่าทามกุดเป่งจะมีระบบนิเวศที่มีความหลากหลายที่ประกอบด้วย กุด สอง เลิง เวิง บวก หนอง ซึ่งมีขนาดเล็กและขนาดใหญ่ มีพืชน้ำขึ้นหนาแน่น เป็นที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์ของปลา ชาวบ้านจะหาปลาไว้บริโภคในครัวเรือน และขายเป็นรายได้เสริม วิธีการจับปลาของชาวบ้านจะขึ้นอยู่กับความถนัด และเครื่องมือที่ใช้จับปลา เช่น มอง ลุ่ม แห เขาะ ดุ่ม สวิง อวน ปืนผา ปืนแก๊ป จั่น หลุม สะดุ้ง ฟด เป็นต้น ชาวบ้านจะเข้ามาจับปลาในช่วงหลังน้ำลด คือ เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกันยายน

การหาหอย ป่าทามมีหอยหลายชนิด ทั้งที่พบในทามและตามหาดทรายของแม่น้ำมูล หอยที่พบในป่าทามกุดเป่งมากที่สุด ได้แก่ หอยขม หอยโข่ง บริเวณที่พบมากคือ ริมกุดเป่ง และตามร่องน้ำ เช่น ร่องใหญ่ ร่องป่าไม้ เป็นต้น โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมาหาหอยในช่วงฤดูแล้ง ส่วนหอยที่พบมากในหาดทรายแม่น้ำมูล ได้แก่ หอยทราย หอยกาบ หอบกิบกี (หอยม่วง) และหอยลาย เป็นต้น

วิธีการหาหอย

- ช่วงหอยอยู่ใต้ดิน (เข้างัย) จะใช้เสียมไปแะหรือไปโสกตามดินเพื่อหาหอย ประมาณช่วงเดือนธันวาคม ถึงเดือนมกราคม
- ช่วงหน้าฝนหอยที่อยู่ใต้ดิน เมื่อมีน้ำขังหอยก็จะเริ่มไต่ขึ้นมาโดยเฉพาะหอยขม ชาวบ้านก็จะไปจับตามกิ่งไม้ และใช้วิธีงมตามกิ่งไม้ ประมาณช่วงเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม

การหา กบ กุด หนอง บวก ในป่าทามกุดเป่ง เป็นแหล่งอนุบาลเพาะพันธุ์กบได้เป็นอย่างดี กบในป่าทามจึงมาก ชาวบ้านจับเป็นอาหารบริโภคในครัวเรือน วิธีการหา จับกบ การส่องกบ (ใต้กบ) เริ่มในฤดูฝนประมาณเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกรกฎาคม ช่วงในเวลากลางคืน ชาวบ้านจะออกไปส่องกบ

ตามบวก หนอง กุด โดยใช้ไฟฟ้ารดเข้ากับศรีษะและใช้ไม้ตีเหล็กแหลมที่ปลายไม้แทงกบที่ส่องได้ การใส่เบ็ดกบชาวบ้านจะใส่เบ็ดช่วงน้ำลดประมาณเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน

6. คณะกรรมการป่าชุมชนกุดเป่ง

อดีต

ปี พ.ศ.2532 ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดตั้งป่าชุมชนกุดเป่งในชุดแรก ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนกุดเป่งขึ้นมาจากชาวบ้าน 4 หมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนป่าทามกุดเป่ง โดยมี นายกมล ขงยุทธ ผู้ใหญ่บ้านท่างามเป็นประธาน และ นายทองนาค แผ่นศิลา ผู้ใหญ่บ้านดอนจิก เป็นรองประธาน และมีผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านร่วมเป็นกรรมการ โดยมีวิธีการเลือก คือ การสมัครใจของผู้นำ และมีการตั้งกฎระเบียบการอนุรักษ์ป่าชุมชนกุดเป่งในการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้าน 4 หมู่บ้าน โดยมีข้อตกลงดังนี้

1. ห้ามตัดไม้ ถางป่าไถ่ไร่ไถ เพื่อทำนาทำไร่ โดยเด็ดขาด
2. ห้ามตัดไม้เพื่อทำฟืน เผาถ่านโดยเด็ดขาด ยกเว้นไม้ตาย
3. ห้ามเผาถ่าน
4. ห้ามตัดไม้ทำเยาะ (รังดักปลา)
5. หากมีผู้ฝ่าฝืน ทางคณะกรรมการและชาวบ้านจะดำเนินการอย่างเด็ดขาด มีขั้นตอนดังนี้
 - 1) ตักเตือนในการทำความผิดครั้งแรก
 - 2) ปรับสินไหม โดยมีอัตราดังนี้
 - รดเงิน ปรับตั้งแต่คันละ 50-500 บาท
 - รดยนต์ ปรับคันละ 1,000 บาท
 - เรือพาย ปรับลำละ 250 บาท
 - ตัดไม้ทำเยาะ ปรับ 500 บาท
 - เผาถ่านในเขตอนุรักษ์ ปรับ 300 บาท

ในระยะต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมข้อตกลง โดยคำนึงถึงสิทธิของชุมชน 4 หมู่บ้าน ในการใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น คือ การปรับสินไหมในการกระทำความผิดคณะกรรมการจะแบ่งให้ผู้แจ้ง 20% ของเงินค่าปรับอีก 80% ทางคณะกรรมการจะจัดเป็นกองทุนในการพัฒนาป่าชุมชนกุดเป่ง นับตั้งแต่ได้มีการประกาศเป็นป่าชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2532 และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอีกครั้งเป็นชุดที่ 2

ปัจจุบัน

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2544 ได้มีการจัดเวทีประชุมย่อยในระดับชุมชนใน 4 หมู่บ้าน

เพื่อปรึกษาหารือและมีการคัดเลือกคณะกรรมการป่าทามกุดเป่งขึ้นมาทำงานแทนคณะกรรมการชุดเดิม รวมถึงมีการจัดโครงสร้างคณะกรรมการในรูปแบบใหม่ โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านละ 10 บาท ทั้ง 4 หมู่บ้าน หลังจากนั้นเลือกคณะกรรมการตัวแทนจากทุกหมู่บ้านเข้ามาเป็นคณะกรรมการเครือข่าย 4 หมู่บ้าน จำนวน 15 คน โดยมีผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก อบต. บ้านละ 1 คน เป็นที่ปรึกษาโครงการ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้หญิงที่จะต้องเข้าไปเป็นคณะกรรมการในแต่ละหมู่บ้านด้วย

6.1 รายชื่อคณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง ทั้ง 4 หมู่บ้าน

รายชื่อคณะกรรมการบ้านท่างาม

1. นายบุญมี	มูลเซอร์	ประธาน
2. นายคำพันธ์	มากยิ่ง	รองประธาน
3. นายทองใส	ทวีสินธุ์	รองประธาน
4. นายใหม่	สีสันต์งาม	เลขานุการ
5. นางยุพิน	คำด่าน	เหรัญญิก
6. นายสถิตย์	ไสยแสนสวด	กรรมการ
7. นายชม	ขงยุทธ	กรรมการ
8. นายไพบูลย์	ทูลาสุค	กรรมการ
9. นางพรทิพย์	จันธรรมา	กรรมการ
10. นางกลม	ขงยุทธ	ที่ปรึกษา
11. นายเสริม	หอมกลิ่น	ที่ปรึกษา

รายชื่อคณะกรรมการบ้านเหล่าข้าว

1. นายเบา	ศรีสาวแห	ประธาน
2. นายเสงี่ยม	วิสัยนาม	รองประธาน
3. นายแฉล้ม	คงโนนนอก	รองประธาน
4. นายทองคำ	รินทร์ทอง	เลขานุการ
5. นายทอง	นาวา	เหรัญญิก
6. นายสุนทร	วงษ์หงษ์	กรรมการสายตรวจป่า
7. นายสมพร	อินขาว	กรรมการ
8. นายเจริญ	สุจริต	ที่ปรึกษา
9. นายเกรียงเดช	บุญประสิทธิ์	ที่ปรึกษา

รายชื่อคณะกรรมการบ้านดอนสำราญ

1. นายจำรัส	จันทร์เสนา	ประธาน
2. นางผา	กองธรรม	รองประธาน
3. นายบุญทัน	พันธุ์ไผ่	เลขานุการ
4. นายทองนาค	คำอ้วน	เหรัญญิก
5. นายบุญมา	สันโสภา	ประชาสัมพันธ์
6. นายสมชาย	คนดี	กรรมการ
7. นายอ่อนสา	สุภาพ	กรรมการ
8. นายบุญล้อม	แย้มสรวล	กรรมการ
9. นายสมศักดิ์		กรรมการ
10. นายทองฮวย	สังข์เขารู	ที่ปรึกษา
11. นายไกรพล	พวงทอง	ที่ปรึกษา

รายชื่อคณะกรรมการบ้านดอนจิก

1. นายพุฒ	บุญเต็ม	ประธาน
2. นายสุทัศน์	วันธรรมมา	รองประธาน
3. นายจำปี	บุญมั่น	เลขานุการ
4. นางวรรณิกา	สังเสน	เหรัญญิก
5. นายเบา	แหวนหล่อ	ประชาสัมพันธ์
6. นายดาว	บุญแก้ว	กรรมการ
7. นายลา	ชำนาญงาน	กรรมการ
8. นายสมาน	คงจันทิก	กรรมการ
9. นายทองนาค	แผ่นศิลา	ที่ปรึกษา
10. นายทองดี	คำดี	ที่ปรึกษา

6.2 รายชื่อคณะกรรมการเครือข่ายป่าตามชุมชนกุดเป่ง

1. นางผา	กองธรรม	บ้านดอนสำราญ	ประธาน
2. นายบุญมี	มูลเซอร์	บ้านท่างาม	รองประธาน
3. นายพุฒ	บุญเต็ม	บ้านดอนจิก	เลขานุการ/เหรัญญิก
4. นายไพบุลย์	ภูผาคุด	บ้านท่างาม	ผู้ช่วยเหรัญญิก
5. นายคำพันธ์	มากยิ่ง	บ้านท่างาม	ผู้ประสานงาน

6. นายสุทิน	สามไชย	บ้านท่างาม	กรรมการ
7. นายสมชาย	คนดี	บ้านคอนสำราญ	กรรมการ
8. นายอ่อนสา	สุภาพ	บ้านคอนสำราญ	กรรมการ
9. นายเสียม	วิสัยนาม	บ้านเหล่าข้าว	กรรมการ
10. นายทองคำ	รินทร์ทอง	บ้านเหล่าข้าว	กรรมการ
11. นายสฤติย์	ไชยแสนสวด	บ้านท่างาม	กรรมการ
12. นายแจ่ม	คงโนนนอก	บ้านเหล่าข้าว	กรรมการ
13. นายดาว	บุญแก้ว	ผู้ใหญ่บ้านคอนจิก	กรรมการ/ที่ปรึกษา
14. นายอำนาจ	คำอ้วน	ผู้ใหญ่บ้านคอนสำราญ	กรรมการ/ที่ปรึกษา
15. นายกลม	ขงยุทธ	ผู้ใหญ่บ้านท่างาม	กรรมการ/ที่ปรึกษา
16. นายเจริญ	สุจริต	ผู้ใหญ่บ้านเหล่าข้าว	กรรมการ/ที่ปรึกษา

6.3 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง

1. วางแผนการจัดการป่าทามชุมชนกุดเป่ง
2. ประสานงานชุมชนกับหน่วยงานในท้องถิ่นทั้งรัฐและองค์กรเอกชน
3. ร่วมกับชุมชนดูแลรักษาป่าทามกุดเป่ง

6.4 ระเบียบการดูแลรักษาป่าทามชุมชนกุดเป่ง

“เขตอนุรักษ์” หมายถึง ป่าทามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,900 ไร่ ทิศเหนือจรดกุดเป่ง ทิศใต้ จรดแม่น้ำมูล ทิศตะวันตก จรดแม่น้ำมูลและทิศตะวันออก จรดปากกุดเป่ง

“เขตใช้สอย” หมายถึง ป่าทามกุดเป่ง เนื้อที่ 1,100 ไร่ ทิศเหนือ จรดกุดทิง ทิศใต้ จรด โนนกกหว่า ทิศตะวันตก จรดร่องน้ำตาด และทิศตะวันออก จรดปากกุดเป่ง

6.5 ข้อห้ามและบทลงโทษ

■ ข้อห้ามปฏิบัติในเขตอนุรักษ์ป่าทามชุมชนกุดเป่ง

1. ห้ามตัดไม้เป็น
2. ห้ามตัดไม้เพื่อทำเยาะคักปลา
3. ห้ามเผาถ่าน หรือเผาป่าโดยเด็ดขาด
4. ห้ามไล่ ถาง บุกเบิก เพื่อการทำไร่ทำนา
5. ห้ามทำลายป่าทุกชนิด
6. ห้ามปลูกหรือเสพสิ่งเสพติดผิดกฎหมายทุกชนิด

7. ห้ามดูศพรายเพื่อการค้าในบริเวณริมตลิ่ง
8. ห้ามยิงนก กระต่ายป่า ไก่ป่า

■ บทลงโทษผู้ปฏิบัติฝ่าฝืนข้อห้าม

1. ผู้ใดยิงปืนทำให้เกิดเสียงดังในเขตอนุรักษ์กุดเป่ง ปรับไม่เกิน 500 บาท
2. ผู้ใดยิงไก่ป่าหรือกระต่าย ปรับตัวละ 1,000 บาท
3. ผู้ใดยิงนกทุกชนิด ปรับตัวละ 500 บาท
4. ผู้ใดตัดไม้เป็น ไม้รัถเงิน ปรับไม่เกิน 500 บาท
 - ไม้รัถเงินเล็ก ปรับไม่เกิน 1,000 บาท
 - ไม้รัถเงิน 4 ล้อขึ้นไป ปรับไม่เกิน 2,000 บาท
5. ผู้ใดเผาถ่าน ปรับไม่เกิน 500 บาท
6. ผู้ใดเผาป่าโดยจงใจทำลาย ปรับตั้งแต่ 1,000 บาทขึ้นไป
7. ผู้ใด ไถ ถาง บุกรเบิก ปรับที่ ปรับไม่เกิน 1,000 บาท
8. ผู้ใดทำลาย - ป่าใหญ่ ปรับไม่เกิน 3,000 บาท
 - ป่าเล็ก ปรับไม่เกิน 500 บาท
9. ผู้ใดดูศพรายเพื่อการค้า ปรับตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไป
10. ผู้ใดเสพหรือปลูกสิ่งเสพติด ผิดกฎหมาย ปรับไม่เกิน 1,000 บาท และนำตัวส่งเจ้าหน้าที่

ตำรวจดำเนินคดีตามกฎหมาย

๑ ข้อมูลจากการสำรวจผักตามในพื้นที่ป่าตามชุมชนกุดเป่ง

ป่าตามชุมชนกุดเป่ง เป็นป่าชุมชนอยู่ในเขตตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด มีเนื้อที่ทั้งหมด 3,000 ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่เขตใช้สอย 1,100 ไร่ พื้นที่เขตอนุรักษ์ 1,900 ไร่ ซึ่งเป็นป่าตามที่ชาวบ้าน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านท่างาม บ้านดอนจิก บ้านดอนสำราญ และบ้านเหล่าข้าว ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติจากป่าตามชุมชนกุดเป่งกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และที่สำคัญเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านที่มีทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ และพันธุ์พืชนานาชนิดที่ชาวบ้านนำมาเป็นอาหารประจำวัน

สำหรับพืชในป่าตามชาวบ้านจะเก็บมาประกอบอาหาร ชาวบ้านจะเรียกว่าผักตาม ซึ่งมีอยู่มากมายหลายชนิดในป่าตามชุมชนกุดเป่ง ที่มีทั้งผักบก ผักน้ำ ผักครึ่งบกครึ่งน้ำ จะขึ้นอยู่ในสภาพของพื้นที่ที่แตกต่างกัน นอกจากจะใช้เป็นอาหารแล้ว ผักตามยังเป็นพืชสมุนไพรรักษาโรคต่างๆ อีกด้วย จากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลผักตามในป่าตามชุมชนกุดเป่ง จึงทำให้รู้ถึง ประเภท ชนิด การใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านตั้งแต่อดีต โดยแยกเป็นแต่ละประเภทดังนี้

ผักบก หมายถึง ผักที่เกิดขึ้นอยู่ในพื้นที่สูง หรือในสภาพพื้นที่ที่เป็นโนน น้ำท่วมไม่ถึง ข้อมูลจากการสำรวจตามตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
1	กระโดนน้ำ	เป็นพืชยืนต้น ลำต้นขนาดใหญ่ สดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10-30 ซม.	- ร่องแสง - ร่องใหญ่ - ร่องป่าไม้ - โนนกกพอก - โนนกกพลับ - กูดเป้ง มีประมาณ 50%	ฝาด	ใบอ่อน ยอดอ่อน	กินกับแจ่ว ป่น ก้อย ลาบ ปิ้งปลา	- มค.-มิก. - พค.-สก.	- แก่ท้องเสีย นำเอาเปลือก มาต้มหรือแช่ น้ำ	- ทำฟืน ถัดขึ้น ใหญ่นำมาปลูก สร้างบ้านเรือน เป็นสีย้อมผ้าอาจ จะออกเป็นสีน้ำตาล
2.	กระโดนเตี้ย	เป็นพืชเตี้ยขึ้นอยู่กันเป็นกลุ่มสูงจากพื้นดิน	- โนนกกพอก มีประมาณ 20%	ฝาด	ใบอ่อน ยอดอ่อน	ป่น แจ่ว ลาบ ก้อย ปิ้ง	มค.- มิก.	แก้ท้องเสีย โดยนำรากมา ต้มกับน้ำ	-
3	กระโดนใหญ่	เป็นพืชยืนต้น สูงประมาณ 4-5 ซม.	- โนนกกพอก มีประมาณ 10%	ฝาด	ยอดอ่อน ดอก	ป่น แจ่ว ลาบ ก้อย ปิ้ง	มค. – เม.ย	- รักษาโรค ริดสีดวง โรคลำไส้และ โรคฝี - รักษาโรควัว- ควายเท้าเปื่อย	- ทำฟืน ถัดขึ้น ใหญ่นำไปสร้าง บ้าน

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
4	ต้นแสลง	- เป็นพืชยืนต้น สูงประมาณ 4-8 ซม.	- ร่องแสลง - ร่องใหญ่ - ร่องป่าไม้ มีประมาณ 30%	- มัน	ขุดอ่อน ใบอ่อน	ลวกกิน นึ่ง กินสด ปั่น แจ่ว	- มค. – เม.ย	เป็นยาเย็นเข้า กับสมุนไพร อื่นๆก็ได้	- ทำฟืน ต้นใหญ่ นำมาปลูกบ้าน
5	ต้นกางสูง	- เป็นพืชยืนต้น มีใบเล็กเรียวยาว เหมือนใบมะขาม สูง 6-10 เมตร	- มีทั่วพื้นที่กุดเป่ง มีประมาณ 90%	- มัน	ขุดอ่อน	ก้อย ลาบ ปั่น แจ่ว กินสดๆ หรือ ลวก	- เก็บกินเดือน มค. – มีค. และ ใช้ประโยชน์ ตลอดปี	-	- ทำฟืน ถ้าต้น ใหญ่จะนำมา สร้างบ้านและ เป็นอาหารวัว- ควาย
6	ต้นกำพี้	- เป็นไม้เลื้อย อาศัยเกาะอยู่กับพืชอื่น	- มีอยู่ทั่วไปในกุด มีประมาณ 90%	- มัน	ขุดอ่อน	กินสด ลาบ ก้อย ปั่น แจ่ว	- เก็บกิน เดือนมค.- มีค. และใช้ ประโยชน์ตลอด ปี	-	- ทำฟืน และเป็น อาหารวัว-ควาย
7	ต้นเหมือดโสด	- เป็นพืชยืนต้นจะมีใบ เรียวยาวสูง 3-4 เมตร	- พบมากที่โนนกก พอก โนนกุดตาเป่า มีประมาณ 80%	- ฝาค - มัน	ขุดอ่อน	กินสด ลาบ ก้อย ปั่น แจ่ว	เก็บกิน เดือน มค.- มีค.และใช้ ประโยชน์ตลอด ปี	นำไปเข้ากับ สมุนไพรชนิด อื่นๆได้	- ทำฟืน ทำรั้ว - ดอกมีกลิ่นหอม ใช้บูชาพระ

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
8	ต้นเหมียดแอ่	- เป็นพืชที่มีความสูงปานกลาง ช่วงปลายลำต้นกิ่งจะมารวมเป็นพุ่มสูง 1-3 เมตร	- โนนกกพลับ - โนนกุดเป่ง - โนนกกพอก - มีประมาณ 90%	ฝาด มัน	ยอดอ่อน	กินสด ลาบ ปั่น ก้อย แจ่ว	ใช้ประโยชน์ ได้ตลอดปี	ใช้แทนยา สีฟัน ทำให้ ฟันคงทนและ แข็งแรง	-ใช้แก่นทำค้ำม มีด - ใบแก่นำมาคลุก กับพริกตากแดด ทำให้พริกมีสีสด กันมอด แมลงได้
9	ต้นนกยูง	- เป็นพืชที่ขึ้นติดกับพื้นดินมีขนาดเล็กมากจะขึ้นสลับกับพืชชนิดอื่นแทรกขึ้นมาตอนฤดูฝน	- อ่อง ฝังหนอง - พื้นที่ราบ - โนนกกพอก - โนนกกพลับ มีประมาณ 10%	หวาน	กินได้ ตลอด ลำต้น	นำมัลลอก หรือหนึ่งกิน กับปั่น แจ่ว	พค- รค.	-	-
10	ต้นกระดัน	- เป็นพืชยืนต้น ส่วนด้านบนจะเป็นพุ่ม ความสูงขนาดปานกลาง 2-3 เมตร	- อ่อง /ฝังหนอง ชายฝังกุดเป่ง มีประมาณ 30%	เปรี้ยว	ใบ ผล	นำมาต้มกับ ปลา กบ ต้มปลาไหล แทะนส้ม มะขามหรือ มะนาว	ตลอดปี	ใช้เป็นตัวยา แก้ไข้ ำกับ สมุนไพรอื่นๆ ได้	เป็นไม้ที่ทำเชื้อ เสียงให้กับจังหวัด ศรีสะเกษที่นำมา ทำหีบปิ้งไก่ขาย ทำรายได้ให้ กับครอบครัว

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
11	ต้นหูลิง	- เป็นพุ่มไม้สูง 1-2 เมตร	- มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง มีประมาณ 90%	เปรี้ยว	ใบ ยอดอ่อน ผล	กินกับป่น แจ่ว ใส่ต้มปลา แทนมะขาม มะนาว	ตลอดปี	ใช้ห้ามเลือด แก้ริดสีดวง ทวาร	- ทำฟืน และเป็นอาหารวัว-ควาย
12	ต้นก้าม	- เป็นพืชยืนต้น จะมีดอกขาว เหลือง สูง 4-5 เมตร	- จะขึ้นอยู่ตามโนน กุดเป่ง มีประมาณ 10%	เปรี้ยว มัน	ใบอ่อน ยอดอ่อน ดอก	นำมาคอง ประมาณ 2-3 คืนจึงจะกิน ได้ กับ ป่น แจ่ว	เก็บดอก ช่วง มค.-มีค.	-	- ต้นใหญ่ ใช้ปลูก สร้างบ้านเรือน ทำเฟอร์นิเจอร์
13	ต้นเสี้ยว	- เป็นไม้พุ่ม ลำต้นเรียว ส่วนมากจะตรงสูง 1-3 เมตร	- จะขึ้นอยู่ตาม เลิงโนน สันโนน ตามพื้นที่ราบจะมีน้อย มีประมาณ 70%	ฝาด มัน	ยอดอ่อน	กินสด ยอดอ่อน ป่น ลาบ ก้อย ปิ้งปลา แจ่ว	ตลอดปี	แก้ปวดท้อง เป็นบิด แก้ น้ำกัดเท้า แก้โรคปาก เปื่อย	- ทำฟืน - หีบปิ้งปลา และนำมาจักสานได้

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
14	ต้นพังกีใหญ่	- เป็นไม้ยืนต้น สูง 4-6 เมตร	- โนนกกพลับ - โนนกกพอก - มีประมาณ 5%	มัน	ใบอ่อน ดอก	ปั่น แก้ว ลาบ ก้อย	ตลอดปี	แก้ปวดท้อง ปวดท้อง ปวดเอว ช่วยขับลม	- เปลือก ทำสีย้อม ผ้า - ทำฟืน - สร้างที่พักอาศัย
15	ต้นลุมพุก	- เป็นพืชยืนต้น ความสูงปานกลาง 1-2 เมตร	- โนนกกพอก - โนนกกพลับ มีประมาณ 20%	มัน	ยอด ใบอ่อน	แก้ว ปั่น ก้อย	ตลอดปี	-	ทำฟืน
16	ต้น ตา ไ ก้ หรือกำแพง 7 ชั้น	- เป็นไม้เลื้อย อาศัย พืชอื่น	- โนนกกพอก มีประมาณ 10%	มัน	ใบอ่อน ผล	ก้อย ปั่น แก้ว	กินผล กินยอด ช่วง มค.-เม.ย	- เป็นยาเลือด ขาลม	- ทำฟืน
17	ต้นหว้าขี้มด	- เป็นพืชยืนต้น สูง 5-7 เมตร	- มีอยู่ทั่วไปในบริเวณ พื้นที่ป่ากุดเป่ง มีประมาณ 60%	มัน	ยอดอ่อน ผลสุก	ก้อย ปั่น แก้ว ผลสุก กินได้	เก็บยอดอ่อน ช่วง มค.-มีค เก็บผล เดือน พค.-มิย	- เป็นยาสมาน แผล ยาระบาย อ่อนๆ - เข้ากับกลุ่ม ยาสมุนไพร อื่นๆได้	- ทำฟืน - สร้างบ้าน - เป็นสีย้อมผ้าให้ สีน้ำตาลอ่อน

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
18	ต้น ห ว้า ชมพู	- เป็นพืชยืนต้น สูง 6-7 เมตร	- มีอยู่ทั่วไปในบริเวณ พื้นที่ป่ากุดเป่ง มีประมาณ 50%	มัน	ยอด ผล	-ป็น แก้ว ก้อย	-กินใบ เดือน มค.- มีค. -กินผล เดือน พค. – มิย.	- นำเปลือกมา ตำผสมกับน้ำ ปลาร้า - แก้นามทิม และแพง	- ทำฟืน - สร้างบ้าน - เป็นสีย้อม ให้สีน้ำตาลอ่อน
19	ต้น ค่ำ ข หางนก	- เป็นไม้เลื้อยอาศัย ขึ้นกับไม้อื่นใบใหญ่ มน	- มีในพื้นที่ร่องแสง ร่องใหญ่ กุดเป่ง มีประมาณ 60%	มัน	ยอด ใบอ่อน	-ก้อย ป็น แก้ว ป้าง	-ตลอดปี	-	ทำเครื่องมือ ดักปลา และเป็น อาหารวัว-ควาย
20	ต้น เครือ เขียง	- เป็นเครือไม้ ลำต้น ขึ้นตรง ยาว 7-10 เมตร	- โนนกกพอก มีประมาณ 20%	ขมชนิดๆ	กินเครือ กินยอด อ่อน	-ต้มกิน แกงใส่ หญ้านาง -กินกับป็น	เดือน เม.ย.-สค.	- ใช้รากเป็นยา แก้ปวดเมื่อย	-

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
21	ต้นเครือตาปลา	-เป็นเครือเลื้อยยาวตามพื้นดินและอาศัยพืชอื่นเกาะเกี่ยว	- ขึ้นอยู่ทั่วไปในบริเวณพื้นที่ป่ากุดเป่ง มีประมาณ 80%	มัน	-กินเครืออ่อน - ใบอ่อน	-ป็น แจ่ว	- ตลอดปี	- เป็นยาอายุวัฒนะ - แก้ปัสสาวะขัด	- เครือใช้แทนเชือกในการจักสานและเป็นอาหารวัว-ควาย
22	ต้นเบื่อน้ำ	-เป็นพืชเลื้อยขึ้นเป็นพุ่ม	- ร่องแสง - ร่องใหญ่ - กุดเป่ง มีประมาณ 80%	มัน	-ยอดอ่อน	- ป็น แจ่ว ก้อย	-ตลอดปี	- ดมกินขับน้ำ ควาปลาแทนการอยู่ไฟ	- ทำฟืน - ขอบสวิง - อุปกรณ์ดักปลาและเป็นอาหารวัว-ควาย
23	ต้นจุมกปลาไหล	- เป็นเครืออาศัยต้นไม้ขึ้นเกาะเกี่ยว ส่วนมากจะอยู่กับไม้พุ่ม	- พบที่บริเวณที่ราบหรือในบึง มีประมาณ 20%	มัน	เครือยอดอ่อน	ก้อย ป็น	ตลอดปี	-	-
24	ต้นเครือจี่จ้อหรือเครือนางน้อย	เป็นเครือเลื้อยอาศัยไม้พุ่มอื่น ยาวประมาณ 2-3 เมตร	- ขึ้นอยู่ทั่วไปในพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง มีประมาณ 90%	มัน	-ยอดอ่อน	ต้ม, ลวก กินกับแจ่ว ป็น ก้อย	เดือน เม.ย.-กย.	-	-ใช้แทนเชือกและเป็นอาหารวัว-ควาย

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
25	หน่อไม้	- เป็นกอ สูง 5-6 เมตร ขยายพันธุ์โดยการแตกหน่อ	- โนนกกพอก - โนนกุดเป่ง - โนนกกพลับ มีประมาณ 40%	ขมนิดๆ	- ยอด หน่อ	- นำไปแกง ซุ๊ป ผัด กิน กับป่น แจ่ว	เดือน เม.ย.-กย.	- รากนำมาต้ม แก้เอี๋ยวขัด - หัวขั้วนำมา ต้มให้ทารก กินแก้สำรอก หรือนำไปเข้า กับสมุนไพร ชนิดอื่นเป็นยา บำรุงเพศ	- ใช้ล้อมรั้ว - ใช้ปลูกสร้าง - ใช้ไม้อ่อนทำไม้ ตอกมัดคันข้าว แทนเชือก
26	หวายน้ำ	- เป็นกอ สูง ประมาณ 4-5 เมตร	- กุดเป่ง มีประมาณ 5%	ขม	ยอดอ่อน หน่อผล	อ่อม แกง แ ล ะ ป ร ะ ก อ บ อาหารอื่นๆ	ตลอดปี	-	- ใช้แทนเชือกทำ เครื่องจักสาน

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
27	ต้นกุ่ม	-เป็นพืชตระกูลเด็ยว กับผักก่าม และจะมี ดอกสีขาวมากกว่าสี เหลือง สูง 4-5 เมตร ทั้งป่ากุดเป่งจะมี 2 ต้น	- โนนกกพอก	มัน	กินดอก ยอดอ่อน	-นำมาดอง ประมาณ 3 วัน จึงจะนำ มา กิ น กับ ป่น แจ่วได้	เดือน กพ.-มีค	-เป็นยาแก้ผด ลำแดง และ รักษาโรค เลือด	- ทำฟืน - ต้นใหญ่ใช้สร้าง ที่อยู่อาศัย และ เฟอร์นิเจอร์
28	ต้นหญ้านาง	- เป็นเครือเถาเลื้อย ตามดิน อาศัยต้นไม้ อื่นเกาะเกี่ยว ขาว 5-8 เมตร	- โนนกกพอก - โนนกกพลับ มีประมาณ 40%	มัน	ใบ เครือ ยอด	-เป็นผักที่นำ มาแกงเข้า กับอาหาร อื่น เช่น แกงหน่อไม้ แกงขี้เหล็ก	ตลอดปี	-ใช้รากเป็นยา แก้เบื่อเมา -แก้ไข้เรื้อรัง	- ใช้แทนเชือก นิยมนำมาถักไฟ หญ้า
29	ต้นอีทก	-เป็นไม้เลื้อย อยู่ตาม ดิน อาศัยต้นไม้อื่น เกาะเกี่ยว	- โนนกกพอก มีประมาณ 20%	มัน	ยอดอ่อน ใบอ่อน	-ใสนึ่งปลา -ลวกกินกับ แจ่ว ป่น	ตลอดปี	-	-

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
30	ต้นเครือไผ่ต้น	-	- โนนกุดเป่า - โนนกกพอก มีประมาณ 10%	มัน	ยอดอ่อน ใบอ่อน	ก้อย ปิ้งปลา กินเมี่ยง กับไข่มดแดง	ตลอดปี	เป็นยารักษา โรคท้องเสีย	ใช้เป็นอุปกรณ์ใน การทอผ้า

ผักน้ำ หมายถึง ผักที่มีลำต้นและรากยึดติดอยู่กับดินลงไปใต้ผิวน้ำ ถ้าขาดน้ำหรือน้ำแห้ง จะทำให้ตายได้ ข้อมูลจากการสำรวจตามตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
1.	ต้นผักแว่น	เป็นเครือเถาทอดไปตามน้ำหรือบริเวณชุ่มน้ำ ยาวประมาณ 20 เซนติเมตร	- ร่องแสง - ร่องใหญ่ - ร่องปาก มีประมาณ 60%	มัน	เครือ ราก ยอด ลำต้น	ป่น แก้ว ลาบ ก้อย	มกราคม- เมษายน และ เมษายน- พฤษภาคม	-	-
2	ผักผีพวย	เป็นพืชเครือเถาทอดยาวไปตามน้ำ	- กูดเป่ง - ร่องแสง - ร่องใหญ่ - ร่องปาก - ร่องป่าไม้ มีประมาณ 60%	มัน	เครือ ยอดอ่อน	ป่น แก้ว	-ตลอดปี	- แก้วโรคไล่ โรคท้องเดิน	-
3	ผักบักจับ	เป็นเครือเถา จะอยู่กันเป็นกลุ่ม ทอดยาวไปตามน้ำ และมีปริมาณการขยายพันธุ์มาก	- กูดเป่ง - ร่องแสง - ร่องปาก มีประมาณ 80%	มัน	กินทั้งดอก ราก ผล ลำ ต้น ใบ	ป่น แก้ว ลาบ	-ตลอดปี	-	-

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
4	-บัวแดง -บัวทอง -บัวแป	-เป็นพืชที่ขึ้นอยู่ใต้น้ำ รวมตัวกันเป็นกอ และสามารถยึดขึ้น ตามระดับน้ำ	-กูดเป่ง -หนองกูดตาเป่า มีประมาณ 40%	มัน	กินทั้งดอก ราก ลำต้น และผล	ปั่น แก้ว ลาบ หรือ นำมา ผัก อ่อม แกง ได้ด้วย	จะมีช่วงฤดูน้ำ หลาก	-บัวแดง แก้ร้อนใน รักษาฝี	-
5	แหนหาง หมาจอก	เป็นพืชที่มีลักษณะ เป็นปล้อง แดงออก พอลงปลายยอดจะมี ลักษณะรวมกันเป็น พุ่มคล้ายกับหางหมา จอก	-กูดเป่ง มีประมาณ 30%	มัน	กินได้ทั้ง หมด	ปั่น ก้อย ลาบ แก้ว	ตลอดปี	-	-
6	แหนป่อง ห่าง	-เป็นพืชที่มีลักษณะ เป็นปล้องหรือเป็น ขึ้นๆ ระยะห่างแต่ ละชั้นจะเท่ากัน	-กูดเป่ง มีประมาณ 50%	มัน	กินได้ทั้ง หมด	ปั่น แก้ว	ตลอดปี	-	-

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
7	ผักโอบเหบ หรือ ผักกระ โถวา	-เป็นพืชที่มีเหง้าขึ้น อยู่ที่พื้นดินได้น้ำ	-ขึ้นอยู่ตามหนองน้ำ -กุดเป่ง มีประมาณ 40%	มัน ขม	เก็บทั้ง เหง้า และ ลำต้น	ป่น	เดือน เมษายน- สิงหาคม	-	-
8	ผักปอ หรือ ผักเป็ด	-เป็นพืชที่มีเหง้าขึ้น เป็นกอในดินได้น้ำ ลำต้นจะยึดขึ้นพื้น น้ำได้	-กุดเป่ง -ร่องแสง มีประมาณ 40%	มัน ขม	เก็บทั้งลำ ต้น ราก ใบ	ป่น แฉว ลาบ ก้อย	เดือน เมษายน- สิงหาคม	-	-
9	ผักอีสิน	-เป็นพืชที่มีลำต้น เล็กๆ เกิดอยู่ในดิน ได้น้ำ	-กุดเป่ง -ร่องปาก มีประมาณ 40%	มัน	เก็บได้ทั้ง ห ม ด ตลอดทั้ง ลำต้น	กินกับป่น แฉว แกง กับหน่อไม้ ซูปหน่อไม้	เดือน เมษายน - สิงหาคม	-	-
10	ผักตบ	-เป็นพืชที่เป็นกอ ลอยอยู่เหนือน้ำ จะ ขยายพันธุ์ได้รวดเร็ว	-กุดเป่ง มีประมาณ 20%	หวาน มัน	ก้าน ดอก ยอด	พิ้งหรือต้ม กินกับป่น กับแฉว หรือ กินสด	ฤดูน้ำหลาก	-	ใช้ในการสาน เครื่องใช้

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิด ปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
11.	ผักปอด	-เป็นพืชตระกูลเดียวกับผักตบ แต่จะเล็กกว่าผักตบ รากจะลอยอยู่ในน้ำ ลำต้นอยู่เหนือน้ำ	-กุดเป่ง -ร่องแสง มีประมาณ 30%	หวาน มัน	ยอด ลำต้น	ลวก หรือ กินสดกับ ป่น ส้มตำ แจ่ว	พฤษภาคม- กันยายน	-	-
12.	ผักคะนองน้ำ	-เป็นพืชที่มีเหง้าขึ้นอยู่ในดิน ใต้น้ำใบจะคล้ายรูปหัวใจ	-กุดเป่ง -ร่องแสง -ร่องใหญ่ มีประมาณ 40%	มัน ขม	เก็บได้ทั้ง หมดตลอด ลำต้น	กินกับป่น แจ่ว	ตลอดปี	-	-
13.	เตา หรือ สาหร่าย	-เป็นพืชที่ขึ้นอยู่ในน้ำ ไม่มีลำต้น ไม่มีใบ จะมีเส้นเล็กๆจับกันเป็นกลุ่มจะมีสีเขียว	-กุดเป่ง -ร่องแสง -ร่องใหญ่ มีประมาณ 35%	มัน	เก็บเอาเส้น รวมกัน	ประกอบ อาหารใส่ กับป่น เรียก ว่าลาบเทา	เมษายน-สิงหาคม และ มกราคม - เมษายน	แก้โรค กระเพาะ แก้โรค ประสาท	-
14.	ผักหนวดปลา ดุก	-เป็นพืชที่ขึ้นอยู่ในน้ำและจะยึดไปตามสายน้ำ	-เกิดขึ้นทั่วไป ในช่วงเวลาที่มีน้ำ หลาก มีประมาณ 50%	มัน หวาน	ยอด ลำต้น	กินสด หรือ ลวก อ่อม	เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม	-	-

ผักครึ่งบกครึ่งน้ำ หมายถึง ผักที่เกิดขึ้นในสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่าครึ่งบกครึ่งน้ำ ที่อยู่ได้ทั้งบนบกที่มีสภาพของพื้นดินไม่แห้งจนเกินไป หรือถ้าอยู่ในน้ำจะต้องมีสภาพที่น้ำไม่ท่วม ข้อมูลจากการสำรวจตามตารางดังต่อไปนี้

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
1.	ผักกาดฮอร์	- เป็นพืชที่เกิดขึ้นบริเวณพื้นดินที่ชุ่มน้ำ เป็นกอแตกออกไปจะยาวประมาณ 5 เซนติเมตร	- ร่องแสง - ร่องใหญ่ - ร่องป่าไม้ - กูดเป้ง มีประมาณ 70%	ขม ลุน	เก็บได้ทั้งใบ ราก และ ลำต้น	นำไปอ่อม นก หรือกิน กับป่น กับ ก้อย	เดือน มกราคม- มิถุนายน	-	-
2.	ผักแก่นขม	- เป็นพืชที่เกิดตามพื้นดินที่ชุ่มน้ำ จะเป็นกอแตกออกยาวประมาณ 20 ซม.	- หาดร่องแสง - ร่องปาก มีประมาณ 50%	ขม	เก็บได้ทั้งใบ ราก และ ลำต้น	นำไปอ่อม ปลา ลวก หรือกินสด กับป่น แจ่ว ก้อย	เดือนมกราคม – มิถุนายน	เป็นยาสมุนไพร หรือใช้เป็นยาแก้ปวดเนื่องจากปลาดุกดำ	-
3.	ผักเกล็ดหอย หรือ ผักลิ้มฝัว	- เป็นพืชที่เกิดขึ้นบริเวณพื้นดินที่ชุ่มน้ำ เป็นกอแตกออกไป ประมาณ 2-3 ซม.	- หาดร่องแสง - ร่องปาก - กูดเป้ง มีประมาณ 60 %	มัน	เก็บใบ ราก และ ลำต้น	กินกับลาบ ก้อย ปิ้ง ป่น	เดือน มกราคม- มิถุนายน	-	-

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะทั่วไป	แหล่งที่เกิดปริมาณ	ประโยชน์ในด้านอาหาร				ประโยชน์ทั่วไป	
				รสชาติ	การเก็บ	การกิน	ช่วงเวลาการเก็บ	สมุนไพร	ใช้สอย
4.	ผักแก่นส้ม	- เป็นพืชที่เกิดขึ้นบริเวณพื้นดินที่ชุ่มน้ำ	- หาดร่องแสง - ร่องปาก มีประมาณ 50%	เปรี้ยว	เก็บใบ ราก และ ลำต้น	นำไปต้ม ปลา หรือ ต้มกับ กินกับป่น แจ่ว	เดือน มกราคม- มิถุนายน	-	-

จากการสำรวจพื้นที่ป่าทามชุมชนกุศเป้ง เพื่อศึกษาสภาพสถานการณ์ผักตบ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ผักบก ผักน้ำ ผักครึ่งบกครึ่งน้ำ ซึ่งแบ่งตามสภาพพื้นที่ที่เป็นแหล่งกำเนิดของผักแต่ละชนิด และผักทั้ง 3 ประเภท เป็นผักที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ในการยังชีพในการดำรงชีวิตประจำวัน และนำไปขายเป็นรายได้กับครอบครัว นับว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี ในการใช้ประโยชน์จากผักตบชุมชนจะมีองค์ความรู้ในเรื่องแหล่งที่เกิดของผัก ในด้านการใช้ประโยชน์ที่เป็นอาหาร จะรู้ถึงรสชาติของผักแต่ละชนิด การเก็บส่วนต่างๆของผักตบเพื่อนำมากินเป็นอาหาร และช่วงระยะเวลาการเก็บ ซึ่งผักตบบางชนิดจะมีช่วงระยะเวลาเก็บที่ผักตบมีรสชาติดีที่สุด บางชนิดจะเก็บได้ตลอดทั้งปี

ข้อมูลปริมาณผักทามในพื้นที่ป่าทามชุมชนกุดเป่ง

จากการลงพื้นที่สำรวจผักทามในป่าทามชุมชนกุดเป่ง ทำให้มีข้อมูลของผักทามแต่ละประเภท ซึ่งแต่ละประเภทจะเกิดขึ้นในสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป ผักทามบางชนิดมีปริมาณลดลง ตามที่แสดงในตารางต่อไปนี้

■ ประเภทผักกบ มีจำนวน 30 ชนิด แต่ละชนิดมีปริมาณดังนี้

ลำดับที่	ชื่อผัก	แหล่งที่เกิด	จำนวนปริมาณ
1	ต้นคางสูง	มีทั่วพื้นที่ป่ากุดเป่ง	90%
2	ต้นกำพิ	มีทั่วไปในกุด	90%
3	ต้นเหมียดแอ	โนนกกพลับ โนนกุดเป่ง โนนกกพอก	90%
4	ต้นหูลิง	มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ป่าทาม กุดเป่ง	90%
5	ต้นเครือจี้จ้อ หรือ เครือนางน้อย	มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ป่าทาม กุดเป่ง	90%
6	ต้นเหมียดโลด	พบมากที่โนนกกพอก และ โนนกุดตาเป่า	80%
7	ต้นเครือตาปลา	มีมีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง	80%
8	ต้นเบื่อน้ำ	ร่องแสง ร่องใหญ่ กุดเป่ง	80%
9	ต้นเสียว	จะขึ้นอยู่ตามเลิง โนน สันโนน และตามพื้นที่ทาม	70%
10	ต้นหว้าจิมด	จะมีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง	60%
11	ต้นค่ายหางนก	ร่องแสง ร่องใหญ่ กุดเป่ง	60%
12	ต้นกระโดนน้ำ	ร่องแสง ร่องใหญ่ ร่องป่าไม้ โนนก พอก โนนกพลับ กุดเป่ง	50%
13	ต้นหว้าชมพู	มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง	50%
14	หน่อไม้	โนนกกพอก โนนกุดเป่ง โนนกกพลับ โนนกุดตาเป่า	40%
15	ต้นหญ้านาง	โนนกกพลับ โนนกกพอก	40%
16	ต้นแส	ร่องแสง ร่องป่าไม้ ร่องใหญ่	30%
17	ต้นกระดัน	มีอยู่ตามอ่อง และ ฝ่งหนอง ชายฝ่งกุดเป่ง	30%

ลำดับที่	ชื่อผัก	แหล่งที่เกิด	จำนวนปริมาณ
18	ต้นกระโดนเตี้ย	โนนกกพอก	20%
19	ต้นลุมพุก	โนนกกพอก โนนกกพลับ	20%
20	ต้นเครือเขียง	โนนกกพอก	20%
21	ต้นจุมพลไพล	พบที่บริเวณพื้นที่ราบหรือในบึง	20%
22	ต้นอีทก	โนนกกพอก	20%
23	ต้นกระโดนใหญ่	โนนกกพอก	10%
24	ต้นนกงู	โนนกกพอก โนนกกพลับ	10%
25	ต้นก้าม	จะขึ้นอยู่ตามโนนกุศเป้ง	10%
26	ต้นตาไก่ หรือกำแพง 7 ชั้น	โนนกกพอก	10%
27	ต้นเครือไส้ตัน	โนนกุศตาเป้า โนนกกพอก	10%
28	ต้นพังคี่ใหญ่	โนนกกพลับ โนนกกพอก	5%
29	หาวขน้า	กุศเป้ง	5%
30	ต้นกุ่ม	โนนกกพอก	ทั้งป่าตามชุมชน กุศเป้ง มี 2 ต้น

■ ประเภทผักน้ำ มีจำนวน 14 ชนิด แต่ละชนิดมีปริมาณดังนี้

ลำดับที่	ชื่อผัก	แหล่งที่เกิด	จำนวนปริมาณ
1	ผักบักจับ	กุศเป้ง ร่องแสง ร่องปาก	80%
2	ต้นผักแว่น	ร่องแสง ร่องใหญ่ ร่องปาก	60%
3	ผักผีพวย	กุศเป้ง ร่องแสง ร่องใหญ่ ร่องปาก ร่องป่าไม้	60%
4	แห่นป่องห่าง	กุศเป้ง	50%
5	ผักหนวดปลาชุก	เกิดขึ้นทั่วไปบริเวณป่าตามกุศเป้ง ในช่วงเวลาน้ำหลาก	50%
6	บัวแดง บัวทอง บัวแบ	กุศเป้ง หนองกุศตาเป้า	40%
7	ผักโอบเหบ หรือผัก กระโถวา	ขึ้นอยู่ตามหนองน้ำ กุศเป้ง	40%

ลำดับที่	ชื่อผัก	แหล่งที่เกิด	จำนวนปริมาณ
8	ผักปอ หรือ ผักเป็ด	กูดเป่ง ร่องแสง	40%
9	ผักอีฮิ้น	กูดเป่ง ร่องปาก	40%
10	ผักคะนองม้า	กูดเป่ง ร่องแสง ร่องใหญ่	40%
11	เทา หรือ สาหร่าย	กูดเป่ง ร่องแสง ร่องใหญ่	35%
12	แหนหางหมาจอก	กูดเป่ง	30%
13	ผักปอด	กูดเป่ง ร่องแสง	30%
14	ผักตบ	กูดเป่ง	20%

■ ประเภทผักครึ่งบกครึ่งน้ำ มีจำนวน 4 ชนิด แต่ละชนิดมีปริมาณดังนี้

ลำดับที่	ชื่อผัก	แหล่งที่เกิด	จำนวนปริมาณ
1	ผักกาดฮอว์	ร่องแสง ร่องใหญ่	70%
2	ผักเกล็ดหอย หรือผักลิ้มผิว	หาดร่องแสง ร่องปาก กูดเป่ง	60%
3	ผักแก่นขม	หาดร่องแสง ร่องปาก	50%
4	ผักแก่นส้ม	หาดร่องแสง ร่องปาก	50%

นอกจากนี้พันธุ์พืชนานาชนิดที่ชาวบ้านใช้เป็นผักพื้นบ้านตามแล้ว ในป่าตามชุมชนกูดเป่งยังมีเห็ดที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์เป็นอาหาร และมีผลไม้ป่าที่สามารถเก็บได้ตามช่วงระยะเวลา ดังที่จะแสดงในตารางต่อไปนี้

● ประเภทเห็ดที่เก็บได้จากป่าตามชุมชนกูดเป่ง

ชนิดของเห็ด	ช่วงระยะเวลาในการเก็บ
1. เห็ดเทศ	เดือนมิถุนายน - กรกฎาคม
2. เห็ดหัวหญ้า	เดือนมิถุนายน - กรกฎาคม
3. เห็ดผึ้ง	เดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม
4. เห็ดเผาะ	เดือนพฤษภาคม - มิถุนายน

● ผลไม้ป่าที่เก็บได้จากป่าทามชุมชนกุดเป่ง

ชนิดผลไม้	ช่วงระยะเวลาในการเก็บ
1. หมากแซว	เดือนสิงหาคม - กันยายน
2. มะคัง	เดือนสิงหาคม - กันยายน
3. หมากเหม่า	เดือนสิงหาคม - กันยายน
4. กล้วยน้อย	เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม
5. หำอีปู่	เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม
6. ฝัปน	เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม
7. หว้า	เดือนเมษายน - สิงหาคม
8. หูลิง	เดือนธันวาคม - พฤษภาคม
9. เคียวไก่	เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม
10. พลับ	เดือนกรกฎาคม - กันยายน
11. ส้มกุ่ม	เดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม
12. ซาเหراء	เดือนพฤษภาคม - ตุลาคม
13. เล็บแมว	เดือนเมษายน - กันยายน
14. สะมั่ง	เดือนเมษายน - กันยายน
15. มันแซง	เดือนกันยายน - พฤษภาคม
16. มะพร้าว้อย	เดือนพฤษภาคม - กันยายน
17. กระจับ	ตลอดทั้งปี
18. เครือส้มลม	เดือนพฤษภาคม - กันยายน

● สัตว์ที่ยังมีอยู่ในป่าตามชุมชนกุดเป่ง

ชื่อสัตว์	แหล่งที่พบ
1. นกเจ้าคำ	ริมสอง ริมกุด ในฤดูน้ำหลาก
2. นกเจ้าขาว	หนอง กุด ตลอดทุกฤดูกาล
3. นกเจ้าแดง	หนอง กุด ที่มีน้ำน้อย
4. นกขอด	ตามพุ่มไม้ทั่วไป
5. นกขอดคิกๆ	ตามพุ่มไม้ทั่วไป
6. นกเทพจิลุย	ตามพุ่มไม้ทั่วไป
7. นกเกี๋ย	ตามพุ่มไม้ทั่วไป
8. นกเขา	ตามพุ่มไม้ และ ไม้ยืนต้น
9. นกเขาขาว	ตามไม้ยืนต้น บริเวณเลิง
10. นกไถ่นา	หนอง กุด
11. นกอีลุ้ม	หนอง กุด
12. นกกางเขน	ตามไม้พุ่ม ริมสอง หนอง
13. นกกระป๋อง	ตามไม้พุ่ม ริมสอง หนอง
14. นกแซว	ตามคูด โนน ที่มีไม้พุ่มหนาทึบ
15. ไก่ป่า	ตามต้นไม้ใหญ่ ร่องป่าไม้
16. กระต่ายป่า	ริมสอง โนน
17. ปลาอีไทย	หนอง กุด
18. ปลาอีดำ	หนอง กุด
19. ปลานกเขา	หนอง กุด
20. ปลานาง	หนอง กุด
21. ปลากรด	หนอง กุด
22. หอยโข่ง	หนอง กุด ริมสอง
23. หอยจูบ	หนอง กุด ริมสอง
24. หอยลาย	หนอง กุด ริมสอง
25. หอยกาบ	หนอง กุด ริมมูล
26. หอยทราย	หนอง กุด ริมมูล
27. หอยสมนก	หนอง กุด ริมมูล
28. หอยดับหนวด	หนอง กุด ริมมูล
29. เต่า	หนอง กุด ริมมูล

๑ สถานการณ์ปัญหาของผักพื้นบ้านในพื้นที่ตามป่าตามชุมชนกุดเป่ง

ในอดีตรวบ้านจาก 4 หมู่บ้าน คือ บ้านคอนจิก หมู่ 6 บ้านคอนสำราญ หมู่ 4 บ้านท่างาม หมู่ 5 และบ้านเหล่าข้าว หมู่ 3 เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับป่าตามกุดเป่ง จะเข้าไปใช้ประโยชน์ โดยใช้พื้นที่ในป่าตามกุดเป่งที่ได้มีการจับจองกันมาตั้งแต่สมัย ปู่ ย่า ตา ยาย และเป็นมรดกที่สืบทอดกันถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน จะใช้พื้นที่ในการทำเกษตร ปลูกข้าว ทำนาปี นาแขง ทำไร่ ปลูกผัก ปลูกพริก ปลูกแตง ปลูกปอ ซึ่งจะใช้พื้นที่ทำการเกษตรหมุนเวียนกันกับพื้นที่ทุ่ง เมื่อเข้าไปทำการเกษตรในป่าตามกุดเป่งก็จะไล่ต้อนวัว-ควาย ไปปล่อยเลี้ยงในป่าตามด้วย เพราะป่าตามกุดเป่งจะเป็นทำเลเลี้ยงวัว-ควายที่เหมาะสม อุดมสมบูรณ์ด้วยหญ้าและพันธุ์พืชที่เป็นอาหารของวัว-ควาย มีแหล่งน้ำให้วัว-ควายได้อาบ และกิน เพราะในสมัยนั้นชาวบ้านนิยมเลี้ยงวัว-ควายเป็นฝูง แต่ละครอบครัวจะมีวัว-ควาย ครอบครัวละ 20-30 ตัวขึ้นไป เมื่อช่วยกันดูแลการทำเกษตรแล้ว หลังจากนั้นผู้ที่ป็นสามีก็จะหาปลา โดยจะใช้เครื่องมือในการจับปลาที่ตนเองมีอยู่ หรือเครื่องมือที่ตนเองถนัด และเหมาะสมกับแหล่งน้ำนั้นๆ เช่น ลงต้อน วางลอบ ดัก ไซ ทอดแห นอกจากหาปลาแล้วยังมีสัตว์ป่าที่สามารถนำไปเป็นอาหารสำหรับครอบครัวได้อีก เช่น นก หนู กระรอก กระแต กบ เขียด ส่วนที่เป็นภรรยา ก็จะหาพืชเพื่อนำกลับไปได้เป็นเชื้อเพลิง หาหอย ชูดมันแขง สับหน่อไม้ และที่สำคัญที่สุดที่ลืมไม่ได้ในการดำรงชีวิตของชาวอีสาน คือ การนำผักมาประกอบอาหาร หรือเป็นเครื่องเคียงในการกิน ลาบ ก้อย ปั่น ปิ้ง แจ่ว จึงมีผักใส่ในพาข้าวทุกคาบ ทุกมื้อ ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้าน ดังที่กล่าวไว้ตอนต้นเมื่อเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าตามชุมชนกุดเป่งแล้วจะเก็บส่วนต่างๆ ของพืชในป่าตามนำกลับมาเป็นอาหาร ที่ชาวบ้านในเขตพื้นที่ตามจะเรียกว่า “ผักตาม” ซึ่งในป่าตามชุมชนกุดเป่งจะมีพันธุ์พืชนานาชนิด เกิดขึ้นอยู่ทั่วไปในบริเวณป่าตามชุมชนกุดเป่ง ทั้งในที่โนน ในช่อง ในหนอง ในกุด และบริเวณพื้นที่ราบชื้นแฉะ หรือพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งชาวบ้านจะเรียกพืชที่ขึ้นอยู่ในบริเวณที่มีสภาพทางกายภาพที่แตกต่างกันว่า ผักบก ผักน้ำ และผักครึ่งบกครึ่งน้ำ เป็นการแบ่งประเภทของผักตามความเข้าใจของชาวบ้านเอง ผักที่เกิดขึ้นในป่าตามชุมชนกุดเป่งบางชนิดกินสดๆ ได้ บางชนิดต้องเอาไปต้ม หรือลวกก่อนจึงจะกินได้ บางชนิดเอาไปประกอบอาหาร เช่น อ่อม นก อ่อมหนู ผักหน่อไม้ ผักสายบัว อย่างเช่น ผักกาดฮอว์ ผักแก่นขม ผักกระดัน ผักแก่นส้ม ผักบัวต่างๆ และผักหูลิง เป็นต้น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านในเขตพื้นที่ตามและผักบางชนิดจะมีช่วงระยะเวลาการเก็บเอามากินเป็นอาหาร บางชนิดมีตลอดทั้งปีถ้าเลยช่วงระยะเวลาของมันแล้วถ้าเก็บเอามากินเป็นอาหารจะไม่แซบ บางชนิดเก็บยอดอ่อน บางชนิดจะเก็บกินได้ทั้งยอดอ่อนและใบแก่ บางชนิดจะกินได้ตลอดลำต้น และในการเก็บผักแต่ละชนิดชาวบ้านจะมีวิธีการเก็บที่ไม่เป็นการทำลาย ผักตามที่ชาวบ้านเอามากินเป็นอาหารส่วนมากมีประโยชน์ต่อร่างกาย ซึ่งเป็นทั้งยาสมุนไพรรักษาโรคต่างๆ ได้ ในอดีตจะไม่หาหมอ และเชื่อว่ากินผักตาม มีคุณค่าต่อร่างกาย ไม่มีโรคร้ายไข้เจ็บ สุขภาพร่างกายแข็งแรง อายุยืน

เมื่อถึงตอนแลง หาอาหารเพียงพอต่อความต้องการแล้ว ก็เตรียมตัว ไล่ต้อนวัว-ควาย กลับคืนสู่หมู่บ้าน และจะแบ่งปันพืชผักที่หามาได้จากป่าตามให้กับญาติ พี่น้อง และเพื่อนบ้านใกล้เคียง โดยจะไม่มีการขาย ซึ่งจะทำให้เห็นถึงความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ที่จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน

และกัน นอกจากนี้แล้วยังสามารถนำผักตามไปแลกเปลี่ยนข้าว แลกเกลือ แลกพริก แลกยาสูบ โดยไม่มีการซื้อขายเพราะผักตามมีจำนวนมาก

ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2528 – 2535 ผักตามเริ่มมีจำนวนลดลง เพราะการเดินทางไปป่าตามชุมชน กุดเป่งมีความสะดวกมากขึ้น มีถนนเข้าถึงและการขยายตัวของชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงทำให้มีการบุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตรในป่าตามชุมชนกุดเป่งมากขึ้น ทำให้มีการทำลายพันธุ์พืชต่างๆ ที่เป็นผักในการกินและการประกอบอาหารของชาวบ้าน จากการที่มีถนนหนทางเข้าสู่ป่าตามชุมชนกุดเป่งได้สะดวก จึงทำให้มีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นนอกเหนือจาก 4 หมู่บ้าน ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในการหาของป่า ลำสัตว์ รวมทั้งการเก็บผักตาม ไม่ใช่เพียงนำไปกินเท่านั้น โดยมุ่งประโยชน์ในการนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเอง ดังนั้นในการเก็บผักตามจากชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น จึงไม่รู้วิธีการเก็บผักตามเพื่อการอนุรักษ์เหมือนกับชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน ต้องการจำนวนปริมาณที่มาก โดยการโค่นต้นเพื่อสะดวกในการเก็บ จึงเป็นสาเหตุให้ผักตามเริ่มมีปริมาณลดน้อยลงเรื่อยๆ

พอถึงปี พ.ศ. 2535 ได้เกิดโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ โดยมีการสร้างเขื่อนราษีไศล อำเภอรามิไศล จังหวัดศรีสะเกษ ปิดกั้นลำน้ำมูลตอนกลาง และมีการเก็บกักน้ำในปี พ.ศ.2536 จึงทำให้ป่าตามชุมชนกุดเป่งถูกน้ำท่วมขังพื้นที่ตามทั้งหมด ชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้านไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าตามชุมชนกุดเป่งได้ ทั้งในเรื่องการทำการเกษตร และเรื่องหาอยู่หากินที่ได้พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติจากป่าตาม ทำให้ชุมชนเปราะบางเกิดของคนในชุมชนหมดไป สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน วัว-ควายไม่มีที่เลี้ยงจำเป็นต้องขายออกอย่างไม่มีราคา เหนื่อยยังไม่พอ ผักตามที่ชาวบ้านเก็บมาเป็นอาหารประจำวันทุกมื้อทุกคาบ ก็ไม่สามารถเก็บได้ ทั้ง 4 หมู่บ้าน จะมีเพียงบ้านดอนจิก หมู่ 6 มีระยะทางห่างจากป่าตาม 2 กิโลเมตร บ้านดอนสำราญ หมู่ 4 และบ้านท่างาม หมู่ 5 ทั้ง 2 หมู่บ้านจะมีระยะทางห่างจากป่าตาม 4 กิโลเมตร ที่ยังสามารถไปเก็บผักน้ำบางชนิดได้ โดยพายเรือไปเก็บ เช่น ผักบัว ผักกระจับ ผักผิพวยแห่น ซึ่งก็จะเป็นบงครอกรัวที่มีเรือพายเท่านั้น แต่ก็มีปริมาณที่น้อยลงไม่พอกินในบงครอกรัว ผักตามจึงเริ่มขาดหายไปจากชุมชน ผู้นำของบงครอกรัวและลูกหลานที่เรียนจบเริ่มมีการอพยพไปขายแรงงานต่างจังหวัด เพื่อนำรายได้มาใช้จ่ายในบงครอกรัว

ในช่วงนี้จึงเป็นจุดเริ่มของผักตลาดที่เข้ามามีบทบาทในชุมชน ชาวบ้านไม่มีทางออกไม่มีทางเลือก การกินอาหารทุกคาบทุกมื้อในพาข้าวจะต้องมีผักร่วมอยู่ด้วยเสมอ ผู้เฒ่า ผู้แก่ กินลาบ กินก้อย กินป่น กินปิ้ง เมื่อไม่มีผักเป็นเครื่องเคียงหรือกับแกล้ม กินข้าวก็บ่แซบ จะกินอะไรก็ได้ขอให้ผักกินอาหารทุกอย่างก็จะแซบไปหมด “มันขาดบ่ได้ ถ้าไม่มีผัก” อาหารประเภทอ่อมกบ อ่อมหมู อ่อมกบ ก็เริ่มหายไป จึงจำเป็นต้องซื้อผักตลาด หรือผักจากรถที่คนภายนอกเอามาขาย ทำให้แต่ละบงครอกรัวมีภาระเพิ่มขึ้นในเรื่องรายจ่ายที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เลย แต่ถ้าในสายตาของคนในสังคมภายนอกที่ไม่ประสบกับปัญหาเหมือนกับคนที่วิถีการดำรงชีวิตที่มีความผูกพันกับป่าตามมาตลอด วันไหนได้ไปป่าตามก็มีความสุข กลับขึ้นจากตามมาบ้านจะมีอาหารคิดไม่คิดมีมาสู่บงครอกรัว ญาติ พี่น้อง และเพื่อนบ้าน จึงทำให้ความผูกพัน ความเอื้ออาทรที่มีการดูแลซึ่งกันและกันก็เริ่มหายไปจากชุมชน เพราะทุกบงครอกรัวต้องดิ้นรนต่อสู้

เพื่อความอยู่รอดในการผจญกับปัญหาน้ำท่วมขังพื้นที่ป่าทามชุมชนถูกแบ่งกันไป ซึ่งยังไม่รู้ว่าเมื่อไหร่ ชุปเปอร์มาร์เก็ตอันอุดมสมบูรณ์จะกลับคืนมาให้กับชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้านได้ฟังพากันอีกต่อไป

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2543 ได้มีมติจากคณะรัฐมนตรีให้มีการเปิดประตูเขื่อนราษีไศล เป็นการระบายน้ำเพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน จึงทำให้ป่าทามชุมชนถูกแบ่งกลับคืนมา ป่าทามเริ่มมีชีวิตไม่เงียบเหงาเหมือนในช่วงที่ถูกน้ำท่วมขัง ชาวบ้านในชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้านเริ่มกลับมามีความหวัง ชุปเปอร์มาร์เก็ตขนาดใหญ่ที่เคยได้เข้าไปใช้ประโยชน์กลับคืนมาให้กับชาวบ้านอีกครั้ง แต่การกลับคืนมาของป่าทามชุมชนถูกแบ่งในครั้งนี้ยังไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีตเนื่องจากถูกน้ำท่วมขังมาเป็นระยะเวลายาวนานถึง 7 ปี สภาพพื้นที่ป่าทามจะราบเรียบเพราะถูก หนอง อ่าง เลิง จะฉิ้นเงิน การพินถิ่นของบุงทามเลื่อมโทรมลงไปมาก แต่ด้วยลักษณะพิเศษของบุงทาม ที่มีศักยภาพในการฟื้นตัวอย่างรวดเร็วจึงทำให้บุงทามอุดมสมบูรณ์ด้วยแมกไม้نانาพันธุ์ มีเพียงพันธุ์ไม้บางชนิดเท่านั้นที่ต้องใช้เวลาในการฟื้นตัว จึงทำให้ผักทามมีปริมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน การลงไปเก็บผักทามก็ไม่สะดวกเหมือนในอดีต ป่าทามภายหลังน้ำท่วมขังจะรก และมีต้นไม้ร่ายบยัถขึ้นปกคลุมไปทั่วบริเวณป่าทามชุมชนถูกแบ่ง ผักตลาดจึงมีบทบาทในชุมชนมากขึ้น มีรถวิ่งเข้ามาขายถึงในชุมชนโดยไม่ต้องเดินทางลงไปเก็บผักในป่าทาม เพียงแค่มีเงินซื้อเท่านั้นก็สามารถหาผักมากินได้ ทั้งรูปร่างก็สวย สีสดก็มากกว่าผักทาม ซื้อหาก็คะดีกว่าจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผักทามหายไปจากชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในอดีตผักทามจะมีความสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน

ปัจจุบันนี้ผักทามในป่าทามชุมชนถูกแบ่ง ยังมีครบอยู่ทุกชนิด แต่มีปริมาณลดน้อยลง จึงทำให้การกินผักทามของคนในชุมชนลดน้อยตามลงไปด้วย การเก็บหาผักจะเอามาแต่เพียงพอกินก็ยังยาก ชาวบ้านส่วนมากก็ไม่อยากลงไปป่าทาม เพราะไม่ค่อยจะมีผัก กว่าจะหาได้ต้องใช้เวลายาวนาน ซึ่งทำให้เสียเวลามากในการลงไปเก็บผักในป่าทาม และก็จะเก็บผักทามมาเพื่อขายมากกว่าเพื่อกิน จะไม่มีการแบ่งปันกันกินเหมือนในอดีต ถ้าไม่ใช่ญาติกันจริงๆ จะไม่กล้าขอกันกิน เพราะจะมีความเกรงใจผู้ทีไปเก็บ ซึ่งบางครั้งครอครัวจะไม่มีเวลาลงไปเก็บผักในทาม เพราะปัจจุบันในแต่ละชุมชนจะมีกิจกรรมสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว เช่น ทอเสื่อ สานกระติบข้าว เย็บผ้า จักสาน ทอผ้า จึงมีการพึ่งพาตลาดผักมากกว่าผักทาม และวัฒนธรรมการกินของคนอีสานรุ่นใหม่ก็เปลี่ยนไปจากเดิม กินลาบ ก้อย ปั่น ปิ้งและอ่อม แต่ไปกินอาหารประเภท ผัดๆ ทอดๆ และอาหารสำเร็จรูปเป็นส่วนมาก และมีความเข้าใจว่ากินผักทามทำให้เป็นโรคมยาริ โรคตับ โรคไต เพราะผักทามส่วนมากจะกินสดๆ คนรุ่นใหม่จึงนิยม กินผักตลาด ผักสด มากกว่าผักทาม ซึ่งหาว่าไม่รู้ว่ผักประเภทนี้มีอันตรายต่อร่างกายมากกว่าผักทาม เพราะเป็นผักที่ปลูกขายเพื่อสร้างรายได้โดยใช้ทั้งปุ๋ยเคมี เพื่อเร่งในการผลิต และใช้ยาฆ่าแมลงเพื่อรักษาให้ผักสวย เพื่อที่จะขายให้ได้ราคา ซึ่งในปัจจุบันนี้ถ้ามีการฟื้นฟูผักพื้นบ้านทามให้มีปริมาณมากขึ้นให้เพียงพอต่อความต้องการของผักทาม โดยหันกลับมากินผักทามเหมือนในอดีตโดยไม่พึ่งพาผักตลาดหรือผักสดอีกต่อไป

ปัจจุบันนี้ผักพื้นบ้านตาม เป็นผักเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน เพราะผักพื้นบ้านตามมีประโยชน์ต่อร่างกายและไม่มีอันตรายจากสารเคมีเหมือนกับผักตลาด จากการสำรวจข้อมูลและจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้ง 4 หมู่บ้าน จึงสามารถลำดับความสำคัญหรือความต้องการในการบริโภคผักพื้นบ้าน จากตารางต่อไปนี้

ตารางลำดับความสำคัญของผักพื้นบ้านตามในด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ป่าตามชุมชนกุดเป่ง เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังต่อไปนี้

ลำดับที่	ชื่อผัก	ช่วงเวลา การเก็บ (เดือน)	ปริมาณการ เก็บต่อวัน	ราคาขาย ต่อหน่วย	รายได้		
					ต่อวัน	ต่อเดือน	ตลอดช่วง เวลา
1.	ผักบ่อ	เมษายน- สิงหาคม	50 กำ	กำละ 2-5บาท	100บาท - 200 บาท	3,000บาท- 7,500	12,000บาท – 30,000 บาท
2.	ผักแว่น	มกราคม พฤษภาคม–	50 กำ	กำละ 2-5บาท	100บาท - 200 บาท	3,000บาท- 7,500	15,000 บาท – 37,500 บาท
3.	หน่อไม้	เมษายน – กันยายน	50 ถุง	ถุงละ 10-20บาท	500 บาท – 1,000 บาท	15,000 - 30,000 บาท	60,000 บาท – 120,000 บาท
4.	กระโดนน้ำ	มกราคม – มีนาคม และ พฤษภาคม – สิงหาคม (2 ช่วง)	ช่วงแรก 50 กำ ช่วงที่สอง 50 กำ	กำละ 2-5 บาท	100 บาท – 250 บาท 100 บาท – 250 บาท	3,000บาท – 7,500 บาท	ช่วงแรก 900 บาท – 22,500 บาท ช่วงที่สอง 900 บาท – 22,500 บาท
5.	กระโดนเดี่ยว	มกราคม – มีนาคม	50 กำ	กำละ 2-5 บาท	100 บาท- 200 บาท	3,000บาท- 7,500 บาท	9,000บาท- 22,500 บาท
6.	กระโดน ใหญ่	มกราคม – เมษายน	50 กำ	กำละ 2-5 บาท	100 บาท – 250 บาท	3,000บาท – 7,500 บาท	12,000บาท- 30,000 บาท

หมายเหตุ จากการประเมินรายได้จากชาวบ้าน 1 คน ที่มีการเก็บผักพื้นบ้านตามนำมาขาย ในแต่ละวัน แต่ละเดือนของช่วงระยะเวลาการเก็บผักพื้นบ้านตามแต่ละชนิด และไม่มีการแข่งขันน้ำหนัก โดยจะมามัดรวมกันเป็นกำหรือใส่ถุง ตามความเหมาะสม

๘ การทดลองปฏิบัติการฟื้นฟูผักพื้นบ้านตาม

การทดลองเป็นแผนปฏิบัติการฟื้นฟูผักพื้นบ้านตามในพื้นที่ป่าตามชุมชนกุดเป่ง เพื่อศึกษาวิธีการจัดการผักพื้นบ้านตามให้มีความอุดมสมบูรณ์ และเชื่อมโยงกับเรื่องสุขภาพ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยมีการวางแผนปฏิบัติการกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นการทดลองโดยจัดเป็นโครงการในการฟื้นฟูในแต่ละเรื่องและมีกลุ่มเป้าหมายในแต่ละโครงการดังนี้

1) โครงการผักตามเพื่อการยังชีพและผักตามแกล้งน มีกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม 9 คน

1.1	นายแฉล้ม	คงโนนนอก	ทีมวิจัย
1.2	นางลา	ชำนาญงาน	บ้านดอนจิก หมู่ 6
1.3	นางทองสุข	จันทมา	บ้านดอนจิก หมู่ 6
1.4	นางสมศักดิ์	ศรีคำภา	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
1.5	นายบุญทัน	พันธุ์ไผ่	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
1.6	นายเพลง	เกสร	บ้านท่างาม หมู่ 5
1.7	นายคำพันธ์	มากยิ่ง	บ้านท่างาม หมู่ 5
1.8	นายจันทร์	แสงหลง	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
1.9	นายทองคำ	รินทอง	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3

2) โครงการผักตามเพื่อสุขภาพ มีกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม 9 คน

2.1	นางวรรณิกา	สังเสน	ทีมวิจัย
2.2	นางเบา	แหวนหล่อ	บ้านดอนจิก หมู่ 6
2.3	นางกลม	บุญแก้ว	บ้านดอนจิก หมู่ 6
2.4	นางจิพา	ศรีคำภา	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
2.5	นายบุญล้อม	แย้มสรวล	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
2.6	นายสถิตย์	ไชยแสนสวด	บ้านท่างาม หมู่ 5
2.7	นายจันทร์	แสนแหวด	บ้านท่างาม หมู่ 5
2.8	นายใบ	ศรีงาม	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
2.9	นายเสงี่ยม	วิสัยนาม	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3

3) โครงการศูนย์เรียนรู้ผักตาม กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมทีมวิจัย 5 คน และผู้นำชุมชน

3.1	นางผา	กองธรรม	หัวหน้าทีมวิจัย
3.2	นายแฉล้ม	คงโนนนอก	ทีมวิจัย
3.3	นางทองยูน	ทวิสาร	ทีมวิจัย

- 3.4 นายทัศนันท์ จันทนาม ทีมวิจัย
3.5 นางวรรณิกา สังเสน ทีมวิจัย

4) โครงการสร้างจิตสำนึกเยาวชน “เยาวชนรักษ์ผักตาม” กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม 22 คน

4.1 น.ส.เดือนเพ็ญ	บุญเต็ม	บ้านดอนจิก หมู่ 6
4.2 น.ส.จันทร์เพ็ญ	บุญแก้ว	บ้านดอนจิก หมู่ 6
4.3 น.ส.มณีรัตน์	ไพศาล	บ้านดอนจิก หมู่ 6
4.4 น.ส.นิยม	ทัพส่วย	บ้านดอนจิก หมู่ 6
4.5 น.ส.จุฬา	บุญเศษ	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
4.6 น.ส.บุญญรัตน์	ช่างเอื้อง	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
4.7 น.ส.ยุวดี	แย้มสรวล	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
4.8 น.ส. พันธุ์ทิพย์	ศรีคำภา	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
4.9 นายอ้อด	สุภาพ	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
4.10 นายบรรพต	สัมฤทธิ์รินทร์	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
4.11 นายสถิตย์	สิงห์คะนอง	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
4.12 นายไพบูลย์	ภูผาคุด	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
4.13 นายพลากร	ทวิสาร	บ้านท่างาม หมู่ 5
4.14 น.ส.หนูพิศ	มีสนาม	บ้านท่างาม หมู่ 5
4.15 น.ส.ยุณา	ทวาแสน	บ้านท่างาม หมู่ 5
4.16 น.ส.ละอองดาว	ชาตัง	บ้านท่างาม หมู่ 5
4.17 นายธนากร	สาชะยัง	บ้านท่างาม หมู่ 5
4.18 น.ส.ราตรี	รินทอง	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
4.19 น.ส.ธาริณี	วิสัยนาม	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
4.20 นายถัง	นาคศรี	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
4.21 น.ส.สงกรานต์	อังคะเวย์	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
4.22 น.ส.อ้อย	วงษ์หงษ์	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3

รายชื่อผู้รู้ (เขียนผัก) ที่ให้ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากผักตาม

1. นางมา สามไชย บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
2. นางพรหม อังคะเวย์ บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3

3. นายจันทร์	แสงหลง	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
4. นายเสียม	วิสัยนาม	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
5. นายเบา	ศรีสาวแห	บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
6. นายบุญทัน	พันธ์ไผ่	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
7. นายสมศักดิ์	ศรีคำภา	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
8. นางบุตรศรี	ดงแดง	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
9. นางจิพา	ศรีคำภา	บ้านดอนสำราญ หมู่ 4
10. นายเพลง	เกสร	บ้านท่างาม หมู่ 5
11. นางจันทิ	คำด่าน	บ้านท่างาม หมู่ 5
12. นางเบา	แหวนหล่อ	บ้านดอนจิก หมู่ 6
13. นางทองสุข	จันทามา	บ้านดอนจิก หมู่ 6

♦ **แผนปฏิบัติการในช่วงแรก** กลุ่มเป้าหมายทั้ง 4 โครงการได้ลงพื้นที่สำรวจป่าตามชุมชนจุดเป่ง พร้อมกันกับผู้รู้ เพื่อเป็นการศึกษาสภาพพื้นที่ระบบนิเวศของป่าตาม แหล่งที่เกิดของผักตามแต่ละชนิด ที่แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ผักบก ผักน้ำ ผักครึ่งบกครึ่งน้ำ และสำรวจปริมาณความมากน้อยของผักแต่ละประเภท รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากผักตามที่เป็นองค์ความรู้ในเรื่องระยะเวลาในการเก็บมาเป็นอาหารโดยไม่เป็นการทำลาย ประโยชน์ในการกินเป็นอาหารและเป็นสมุนไพรบำรุงรักษาร่างกาย นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ในการใช้สอยอื่นๆ และเป็นแนวทางในการวางแผนในช่วงต่อไป

♦ **แผนปฏิบัติการในช่วงที่สอง** เป็นการทดลองปฏิบัติการฟื้นฟู ซึ่งแบ่งการทดลองออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับครัวเรือน และระดับป่าชุมชน ในการทดลองจะให้มีการปลูกผักทั้งผักยังชีพและเป็นผักเศรษฐกิจ ผักตามเพื่อสุขภาพ ใช้ระยะเวลาในการทดลอง 3 เดือน มีการติดตามผล 3 สัปดาห์ต่อ 1 ครั้ง

☺ การฟื้นฟูระดับครัวเรือน

ภายหลังจากที่ได้มีการลงสำรวจพื้นที่ป่าตามชุมชนจุดเป่งร่วมกับกลุ่มเป้าหมายจากโครงการอื่นๆ แล้ว จึงได้มีการนำกล้าไม้มาทดลองปลูกในพื้นที่ของตนเองในการทดลองฟื้นฟูระดับครัวเรือน มีกลุ่มเป้าหมายที่ทำการทดลอง จำนวน 8 คน ดังนี้

1. **นายบุญทัน พันธ์ไผ่** บ้านดอนสำราญ หมู่ 4 พื้นที่ในการทำแปลงทดลอง ประมาณ 2 งานเศษ โดยมีการปรับพื้นที่และนำกล้าไม้จากป่าตามมาปลูกในแปลงทดลอง คือ ผักกระโดน กระดังง์ หนุ่ยเสี้ยว เหม่า และยังมีปลูกพืชอื่นๆอีก เช่น ต้นแขว ต้นกก มันแขว

2. นายบรรยงค์ หงษ์อินทร์ บ้านดอนสำราญ หมู่ 4 พื้นที่ในการทำแปลงทดลอง ประมาณ 1 งานเศษ โดยมีการปรับพื้นที่และนำกล้าไม้จากป่าทามมาปลูกในแปลงทดลอง คือ ผักกระโดน ผักฝ้ายน้ำ ผักกระด้น ผักหูลิง ผักเสียว

3. นางหวั่น คงโนนนอก บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3 พื้นที่ในการทำแปลงทดลอง ประมาณ 1 ไร่ แปลงทดลองนี้ทดลองปลูกได้ทั้งบกและผักน้ำ ได้นำกล้าไม้ในทามมาปลูก ดังนี้ ผักหูลิง ผักกระโดน ผักกระด้น ผักเสียว ผักบ่อ ผักแว่น ผักเกล็ดหอย ผักผิวย ผักกระเจดน้ำ ผักเหมียดแอ่ บัวแดง

4. นายเบา ศรีสาวแห บ้านเหล่าข้าว หมู่ 3 พื้นที่ในการทำแปลงทดลอง ประมาณ 1 ไร่ ในแปลงทดลองนี้มีการปลูกพืชหลายชนิดด้วยกัน มีทั้งผักบก พวกไม้ใช้สอย คือ ผักบ่อ ผักแว่น ผักบัว ผักผิวย ผักหูลิง ผักเสียว ผักคางสูง ต้นแขว ต้นกระด้น ต้นทำอีปู กล้วยน้อย ผักเหมียดแอ่ ผักแก่นส้ม ผักกาตอว์ ผักตบ ผักปอด ผักลิ้นปี่ เครือตาปลา เครือจี่จ้อ ผักเกล็ดหอย และผักกระโดน นอกจากนี้ในแปลงทดลองยังปลูกพืชผักสวนครัว เช่น จิง ข่า พริก ตะไคร้ สะระแหน่ ต้นหอม มะเขืออีกด้วย

5. นายแสง เกสร บ้านท่างาม หมู่ 5 พื้นที่ในการทำแปลงทดลอง เป็นพื้นที่ทามมีเนื้อที่ประมาณ 2 งานเศษ โดยมีการปรับพื้นที่และพันธุ์พืชที่ทดลองปลูกในแปลง คือ ผักบ่อ ผักแว่น ผักกระโดน ผักผิวย ผักกำพี ผักคางสูง ผักหูลิง ผักเสียว ผักกระด้น ผักแก่นขม ผักแก่นส้ม ผักเกล็ดหอย เครือตาปลา เครือจี่จ้อ นอกจากนี้ในแปลงยังปลูกพืชผักสวนครัว เช่น พริก มะเขือ ผักบุ้ง สะระแหน่ ถั่ว เป็นต้น

6. นางสุพรรณ สามไชย บ้านท่างาม หมู่ 5 พื้นที่ในการทำแปลงทดลอง ประมาณ 1 ไร่ สภาพพื้นที่ของแปลงทดลองจะมีสระน้ำอยู่ตรงกลางแปลง รอบๆขอบสระจะนำกล้าไม้ในป่าทามมาปลูก คือ ผักบัก จับ ผักผิวย ผักบัว ผักปอด ผักกระโดน ผักตบ ผักกระเจดน้ำ ผักแก่นขม ผักแก่นส้ม ผักกาตอว์ ผักเกล็ดหอย ผักบ่อ ผักแว่น ผักกระด้น เหม่า หัวขมพู ผักคางสูง นอกจากนี้ยังปลูกพืชผักสวนครัว เช่น พริก มะเขือ ต้นหอม ตะไคร้

7. นางเบา แหวนหล่อ บ้านดอนจิก หมู่ 6 พื้นที่ในการทำแปลงทดลอง ประมาณ 1 ไร่ โดยมีการปรับพื้นที่และนำกล้าไม้จากป่าทามมาปลูกในแปลงทดลอง คือ เครือตาปลา ต้นเสียว ต้นหูลิง ต้นหัวขมพู ผักกระโดน ผักคางสูง ซึ่งในการทดลองของแปลงนี้ยังมีพันธุ์พืชไม่มากนัก และกำลังปลูกเพิ่มเติม

8. นางบัวลี คำดำน บ้านดอนจิก หมู่ 6 พื้นที่ในการทำแปลงทดลองประมาณ 3 งาน มีการปรับพื้นที่และนำกล้าไม้จากป่าทามมาปลูกทดลองในแปลง คือ ผักกระโดน ผักเสียว ผักหูลิง ผักแว่น ผักบ่อ ผักเกล็ดหอย ผักแก่นขม ผักกระด้น ผักคางสูงและหน่อไม้

สรุปผลการทดลองฟื้นฟูผักตามระดับครัวเรือน จากการติดตามการทดลองจากผู้ทดลอง ซึ่งส่วนมากจะใช้พื้นที่ทำแปลงทดลอง ที่อยู่ใกล้บ้านพักอาศัยจะมีแค่แปลงทดลองของ นายแผลง เกสร ที่มีพื้นที่ทำแปลงทดลองอยู่ในพื้นที่ตามป่าดงดิบ ในการทดลองผู้ทดลองจะมีการปรับพื้นที่ทำแปลงและนำกล้าไม้ ซึ่งจะเลือกพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับพื้นที่แปลงทดลองที่เป็นพันธุ์พืชที่ใช้ในการยังชีพ เป็นพืชเศรษฐกิจที่สามารถนำไปขายเป็นรายได้เสริมกับครัวเรือน และยังเป็นประโยชน์ในด้านสุขภาพต่อร่างกายอีกด้วย จากการทดลองพันธุ์พืชตามทุกชนิด สามารถนำมาปลูกในครัวเรือนได้ เจริญเติบโตได้ทุกสภาพพื้นที่ ทั้งที่เป็นประเภทผักบก และผักน้ำ โดยไม่ต้องใส่ปุ๋ย เพราะผักตามทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ การที่อยู่ในพื้นที่ตามซึ่งเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำท่วมขัง ผักตามก็จะมีชีวิตอยู่ได้และจะไม่ตาย จากการทดลองนำผักตามมาปลูกในแปลงของครัวเรือน จากการสังเกตทำให้รู้ว่าผักบางชนิดมีอายุในการเจริญเติบโตที่ใช้ระยะเวลาในการปลูกที่สั้นเพียงไม่กี่วันก็สามารถเก็บมากินเป็นอาหาร หรือขายเป็นรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งสามารถลดค่าใช้จ่าย ลดการพึ่งพาผักตลาด และหลีกเลี่ยงจากสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อร่างกายในการบริโภคผัก เช่น ผักแว่น ผักบ่อ ใช้ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1 อาทิตย์ หรือ 7 วัน ผักบัวชนิดต่างๆ ใช้ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 2 อาทิตย์ หรือ 14 วัน และผักอื่น ใช้ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1-2 อาทิตย์หรือประมาณ 7-14 วัน ถ้าเป็นผักขึ้นดินจะต้องใช้เวลาในการเจริญเติบโตยาวนานกว่า แต่เมื่อเติบโตแล้วจะให้ผลประโยชน์ที่ยาวนาน เช่น ผักก้าม ใช้ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 3 ปี ผักกระโดน ผักกระด้น ต้นहुलิ่ง และหน่อไม้ จะใช้ระยะเวลาในการเจริญเติบโตภายใน 1 ปี ภายหลังจากที่ได้มีการติดตามผลการทดลองได้มีการติดป้ายประชาสัมพันธ์การณรงค์การฟื้นฟูผักพื้นบ้านตาม

ดังนั้นจากการทดลอง ผักตามทุกชนิดสามารถนำมาปลูกในพื้นที่ของชุมชนได้ และเป็นผักที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย สามารถเก็บมากินในครอบครัวได้ ขายบ้าง กินบ้างเป็นบางส่วน ไม่ได้ซื้อกิน ขายไม่ได้มากก็ไม่เป็นไร แต่เราไม่ต้องซื้อกินก็แสดงว่าเป็นการทำเกษตรพอเพียง ตามแนวทางในการส่งเสริมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ การอยู่ดีกินดี อยู่กันแบบเศรษฐกิจพอเพียง

♦ ผักตามที่มีอยู่ในแปลงทดลองของแต่ละครัวเรือน

ผักกระโดน	ผักคางสูง	ผักเหมา	ผักกระด้น
ผักเครือดาปลา	ผักแว่น	ผักเสี้ยว	ผักฝอย
ผักกระเจดน้ำ	ผักहुลิ่ง	ผักข่านาง	ผักบัว
ผักลือฝัว	หน่อไม้	ผักปอด	ผักแก่นขม
ผักหว่า	ผักลิ้นปี	ผักแก่นส้ม	ผักบ่อ
ผักฝ้ายน้ำ	ผักกาดฮอร์	ผักปอ	

♦ ผักตามที่มีอยู่ในพื้นที่ทดลองของแต่ละครัวเรือน

ต้นมันแขวง ต้นหมากแขว ต้นเหมียดแอ ต้นดุกอ้ง ต้นกก

♦ ระยะเวลาการปลูกและนำมาเป็นประโยชน์ในด้านอาหาร(โดยไม่ต้องใส่ปุ๋ย)

ประเภทผักน้ำ เช่น

- ผักแว่น ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1 อาทิตย์
- ผักบ่อ ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 2 อาทิตย์
- ผักบัวแดง ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1 อาทิตย์
- ผักโหบเหบ ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1-2 อาทิตย์
- ผักคะนองม้า ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1 อาทิตย์
- ผักดบ ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1-2 อาทิตย์

ประเภทพืชยืนต้น ประเภทพืชยืนต้น เช่น

- ผักก้าม ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 3 ปี
- ผักกระโดน ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1 ปี
- หน่อไม้ ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1-2 ปี
- ผักกระด้น ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1 ปี
- หูลิง ระยะเวลาในการเจริญเติบโต 1 ปี

นอกเหนือจากผักที่มีอยู่ในแปลงทดลองดังกล่าวแล้ว สามารถที่จะนำผักตามชนิดอื่น ๆ มาปลูกได้อีก

● การฟื้นฟูระดับป่าชุมชน (โครงการศูนย์เรียนรู้ผักพื้นบ้านตาม)

จากการที่กลุ่มเป้าหมายทั้ง 4 โครงการ ได้มีการลงพื้นที่ป่าตามชุมชนกุดเป่งที่เป็นแผนปฏิบัติการทดลองในช่วงแรก เพื่อเป็นการสำรวจและศึกษาสภาพพื้นที่การเรียนรู้การใช้ประโยชน์ในเรื่องการกินเป็นอาหาร การกินเพื่อบำรุงสุขภาพ วิธีการเก็บ ช่วงระยะเวลาในการเก็บ รวมทั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟูผักตาม ทำให้รู้ถึงจำนวนและปริมาณของผักตามแต่ละประเภทในพื้นที่ป่าตามกุดเป่ง โดยมีผู้รู้(เซียนผัก) ร่วมให้ความรู้ความเข้าใจ หลังจากที่ได้ลงพื้นที่ศึกษาและสำรวจแล้ว กลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัยได้มีการปรึกษาหารือค้นหาพื้นที่ที่จะจัดทำศูนย์เรียนรู้เรื่องผักตาม ซึ่งได้ข้อตกลงร่วมกันคือ พื้นที่กุดตาเป่า เป็นพื้นที่ที่อยู่ในป่าตามกุดเป่ง มีจำนวนเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่กว่า การที่เลือกพื้นที่กุดตาเป่าจัดทำเป็นศูนย์เรียนรู้ เพราะต้องการให้เป็นแหล่งธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่ป่ากุดเป่ง นอกเหนือจากการเรียนรู้ผักตามแล้ว ยังได้เรียนรู้ถึงระบบนิเวศของป่าตามที่มีความสำคัญต่อป่าตาม และเพื่อเป็นแนวทางในการขยายการฟื้นฟูผักตามไปสู่พื้นที่อื่นๆในป่าตามกุดเป่งต่อไปอีก

แผนปฏิบัติการช่วงที่ 2 เมื่อเลือกพื้นที่ในการทดลองเพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้ กลุ่มเป้าหมายทั้งหมดจากโครงการผักตามเพื่อการยังชีพและแก้จน โครงการผักตามเพื่อสุขภาพและกลุ่มเยาวชนรักผักตาม รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายโครงการจัดทำศูนย์เรียนรู้ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดออกเป็น 3 กลุ่ม และได้แบ่งหน้าที่เพื่อการมีส่วนร่วม ดังนี้

- กลุ่มที่ 1 ปรับพื้นที่กุดตาเป่าเพื่อเตรียมการปลูก
- กลุ่มที่ 2 ดัดป้ายแสดงชื่อของผักแต่ละชนิด จัดทำป้ายศูนย์เรียนรู้
- กลุ่มที่ 3 นำพันธุ์ผักเพื่อมาปลูกในพื้นที่ทดลอง

จากการทดลองและได้มีการติดตามผล พื้นที่กุดตาเป่าเป็นพื้นที่ที่มีพืชผักเกิดขึ้นอยู่ในพื้นที่แล้ว คือ ผักเสี้ยว ผักกางสูง หน่อไม้ หวาย กระดังง์ กระโดน ผักบักจับ ผักก่าพี ผักเบื่อน้ำ ผักหูลิง ซึ่งแต่ละชนิดมีปริมาณน้อยมาก และพันธุ์ผักบางชนิดไม่มีในพื้นที่เลย กลุ่มเป้าหมายจึงได้มีการนำพันธุ์ผักมาปลูกเพิ่มเติมในพื้นที่ทดลอง คือ บัวแดง บัวแป ผักบ่อ ผักลิ้มผิว ผักลิ้นปี ผักกาดฮอร์ และผักแว่น เมื่อปลูกเสร็จแล้วกลุ่มเป้าหมายได้ช่วยกันดัดป้ายแสดงชื่อของผักแต่ละชนิด เพื่อให้ผู้อื่นได้ศึกษาเรียนรู้ ซึ่งเป็นศูนย์เรียนรู้ที่เกิดจากความร่วมมือของผักแต่ละชนิด เพื่อให้ผู้อื่นได้ศึกษาเรียนรู้ ซึ่งเป็นศูนย์เรียนรู้ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน เยาวชน และทีมวิจัย โดยมีคำขวัญที่มีแนวความคิดจาก พ่อบรยงค์ หงษ์อินทร์ บ้านดอนสำราญ หมู่ 4 “ผักบ่อเงินแสน ผักแว่นเงินล้าน ผักบัวเงินหมื่น ผักอื่นๆเงินพัน”

● **โครงการสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน “เยาวชนรักผักตาม”**

สืบเนื่องจากการจัดเวทีระดมข้อมูลสถานการณ์ผักตามในพื้นที่ 4 หมู่บ้าน กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมมีส่วนหนึ่งเป็นเยาวชนได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน และได้รู้ถึงสถานการณ์ปัญหาของผักตาม และรู้เข้าใจการใช้ประโยชน์ของผักตาม ซึ่งเยาวชนทั้ง 4 หมู่บ้าน มีเพียงบ้านดอนจิก หมู่ 6 เท่านั้น ที่ในปัจจุบันนี้ได้ลงไปเก็บหาอาหารจากป่าตามกุดเป่ง เพราะเป็นหมู่บ้านเดียวที่อยู่ใกล้กับป่าตาม ซึ่งมีระยะทางเพียง 2 กิโลเมตร จึงสะดวกในการเดินทางลงไปป่าตาม จึงรู้จักผักตามและนำมากินเป็นอาหาร พ่อแม่ก็ยังเก็บมาใส่พริกขี้หนูทุกคาบทุกมื้อ ทำให้มีความแตกต่างจากเยาวชนอีก 3 หมู่บ้าน ส่วนมากจะไม่รู้จักผักตามเลย ไม่เคยกิน ที่สำคัญที่สุดไม่เคยลงไปป่าตามกุดเป่ง ไม่มีความรู้ถึงสภาพพื้นที่ระบบนิเวศของป่าตาม รวมทั้งไม่รู้คุณค่าประโยชน์ของป่าตามกุดเป่งด้วยซ้ำไป ดังนั้นในการรณรงค์ฟื้นฟูและการจัดการทรัพยากรผักพื้นบ้านในพื้นที่ตามให้สมบูรณ์ ต้องมีการสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของผักตามที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตที่เป็นทั้งอาหาร เป็นสมุนไพรในการบำรุงรักษาโรค และประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากผักตามของบรรพบุรุษมาตั้งแต่อดีต ที่ไม่ได้มีการถ่ายทอดให้ลูกหลานได้รับรู้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญของผักตามลดคุณค่าของผักตามว่าเป็นพืชอย่างหนึ่งในป่าตามเท่านั้น ที่ไม่มีประโยชน์ในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน จึงได้จัดเป็นโครงการสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน เพื่อให้เยาวชนรักและหวงแหนผักตามในพื้นที่ป่าตามกุดเป่ง เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและรู้จักหวงแหนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอันมีคุณค่าของชุมชน

แผนปฏิบัติการในช่วงแรก โดยมีการคัดเลือกเยาวชนทั้ง 4 หมู่บ้าน จำนวน 24 คน ร่วมลงพื้นที่ป่าตามฤดูกาล เพื่อศึกษาและสำรวจผักตามแต่ละประเภท แต่ละชนิด พร้อมกันกับกลุ่มเป้าหมายจากโครงการอื่นๆ เพื่อเป็นการศึกษาเบื้องต้น เพื่อเป็นการทำความเข้าใจถึงระบบนิเวศของป่าตาม ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่ทุ่ง การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ตามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งการเรียนรู้พันธุ์พืชตามแต่ละประเภท เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการปฏิบัติการต่อไป

แผนปฏิบัติการช่วงที่สอง กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนทั้งหมด 24 คน ได้มีการลงพื้นที่อีกครั้งหนึ่งร่วมกับผู้รู้(เซียนผัก) คือ

1. นายเพลง เกสร
2. นายบุญทัน พันธุ์ไผ่
3. นายเสงี่ยม วิสัยนาม
4. นายเบา ศรีสาวแห
5. นางบุตรศรี ดงแดง
6. นางจันทิ คำदान

โดยแบ่งกลุ่มเยาวชนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ศึกษาประเภทผักบก กลุ่มที่ 2 ศึกษาประเภทผักน้ำ และกลุ่มที่ 3 ศึกษาประเภทผักครึ่งบกครึ่งน้ำ และมีเซียนผักให้ความรู้แต่ละกลุ่มในการลงสำรวจและเรียนรู้ในครั้งนี้ เยาวชนแต่ละกลุ่มมีการวาดภาพระบายสีผักตามแต่ละชนิด ลักษณะของลำต้น ลักษณะของใบ ดอก เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้งมากขึ้น พร้อมทั้งเป็นการเรียนศิลปศึกษาประกอบกับการเรียนรู้

ภายหลังจากลงพื้นที่ที่ศึกษาและสำรวจแล้ว เยาวชนทั้ง 3 กลุ่ม ได้มีการนำเสนอข้อมูลเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ประเภทผักบก นำเสนอโดย น.ส.นิตยา มีสนาม ผักที่สำรวจได้ คือ ผักเหมียงคโสด ผักหัวขี้มด ผักย่านาง ผักหูลิง ผักเครือตาปลา ผักคางสูง ผักกระโดน ผักเสี้ยว ผักเหมียงคแอ ผักดงเสี้ยน ผักตำลึงเทศ ผักตาไก่ ผักชาเหล้า ผักหนามแท่ง ต้นหวาย ผักหัวขี้มพู

จากความรู้สึกรู้ของเยาวชนกลุ่มนี้ :-

- ทำให้รู้จักผักชนิดต่างๆ
- รู้จักลักษณะทั่วไปและประโยชน์ของผัก
- รู้จักสภาพพื้นที่ที่ผักแต่ละชนิดเกิด
- ต้องการขยายพันธุ์ผักที่เหลือน้อยให้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

กลุ่มที่ 2 ประเภทผักน้ำ นำเสนอโดย นายนพล คนดี ผักที่สำรวจได้คือ แหนหางหมา
จอก ผักแบ่งแบ่ ผักแว่น ผักผีพวย ผักบัวแดง ผักบัวทอง ผักบัวโป่ง ผักบักจับ

จากความรู้สึกของเยาวชนกลุ่มนี้

- ทำให้รู้จักผักมากขึ้น
- บางคนไม่คิดว่าเป็นผักที่กินได้
- ได้เห็นผักแล้วมีความรู้สึกลอยลื่นกับปน
- ต้องการให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟู

กลุ่มที่ 3 ประเภทผักครึ่งบกครึ่งน้ำ นำเสนอโดย น.ส.เดือนเพ็ญ บุญเต็ม ผักที่สำรวจได้
คือ ผักผีพวย ผักกาดฮอร์ ผักแก่นขม ผักลิ้มผิว ผักหนวดปลาชุก ผักกระโดน ผักตำลึงเทศ ผักเครือนาง
น้อย ผักแว่น

จากความรู้สึกของเยาวชนกลุ่มนี้

- รู้จักผักใหม่ๆที่ยังไม่เคยรู้
- รู้จักประโยชน์ของผักตาม
- รู้จักฤดูกาลเกิดของผักแต่ละชนิด
- รู้จักสภาพพื้นที่และลักษณะของผักตามแต่ละชนิด
- ต้องการให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟู

จากแผนปฏิบัติการในการสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน ทำให้เยาวชนเกิดความตื่นตัว จาก
การได้ลงสัมผัสในพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ ซึ่งทำให้เห็นแหล่งทรัพยากรอันมีค่า
ของชุมชนที่จะต้องมีการอนุรักษ์ฟื้นฟู ทำให้รู้คุณค่าและประโยชน์ของผักตามมากขึ้น ถ้านำมากิน
ประกอบกับอาหารทำให้การกินอาหารอร่อย แสบ และยังมีประโยชน์แก่สุขภาพ จากการเรียนรู้ในครั้งนี้ที่
ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากเซียนผัก นับว่าเป็นความรู้ที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง และพร้อมที่จะร่วมงานกับทีม
วิจัยต่อไป โดยร่วมจัดทำศูนย์เรียนรู้ผักตามเพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและคน
ภายนอก

ในการทดลองฟื้นฟูผักพื้นบ้านตาม ตามแผนปฏิบัติการจากโครงการผักตามเพื่อการยังชีพ และผัก
เศรษฐกิจ โครงการผักตามเพื่อสุขภาพ โครงการสร้างสำนึกให้กับเยาวชน “**คนรักผักตาม**” และโครงการ
ศูนย์เรียนรู้ผักตาม ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายในการทดลองจาก 4 หมู่บ้าน จากการทดลองทำให้เห็นว่าผักตามทุก
ชนิดสามารถนำมาปลูกในชุมชนได้ โดยมีขั้นตอนวิธีการไม่ยุ่งยาก ตลอดทั้งการดูแลรักษาและไม่ต้องใส่
ปุ๋ย เพราะผักตามสามารถเจริญเติบโตได้ทุกพื้นที่ ถ้าทุกระวังเรื่อนนำผักตามมาปลูกในพื้นที่ของตนเอง โดย
มีการศึกษาองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากผักตาม ซึ่งผักตามทุกชนิดทุกประเภทมีคุณสมบัติพิเศษใน
ตัวของมันเอง ที่แตกต่างจากผักตลาด คือ กินเป็นอาหารก็มีรสชาติอร่อย แสบอีหลี เป็นผักที่มีคุณค่าในการ
กินควบคู่กับลาบ ก้อย ปิ้ง ปั่น อ่อม ซึ่งเป็นอาหารยอดนิยมของพวกเราชาวอีสาน นอกจากนั้นการกินผัก

ทามก็ยังมีคุณค่าแก่ร่างกายในการบำรุง ป้องกันโรคทำให้สุขภาพแข็งแรง เพราะไม่มีสารเคมีตกค้างจากผัก
ทาม และยังใช้เป็นสมุนไพรในการรักษาโรคต่างๆ โดยใช้บางส่วนของผักทามในการรักษาด้วยวิธีการต้ม
แช่น้ำ หรือกินใบอ่อน ยอดอ่อน เช่น ผักผัวย แก้วโรคลำไส้ โรคท้องเดิน และปัจจุบันนี้นับว่าเป็นผัก
เศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว เพราะเป็นผักที่มีความนิยมของคนทั่วไป ถ้ามีการนำมา
ปลูก และสามารถเก็บหมุนเวียนในแต่ละช่วงระยะเวลา จะทำให้มีผักทามที่เก็บกิน เก็บขายได้ตลอดทั้งปี
“มีรายได้ ลดรายจ่าย ปลอดภัยจากสารพิษ”

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

❖ สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูผักพื้นบ้านในพื้นที่ตามโดยชุมชน กรณีป่าตามชุมชนกุดเป่ง ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด ในอดีตป่าตามกุดเป่งมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ นานาชนิด และเป็นแหล่งหาอยู่หากินของชาวบ้านในชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งยังเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติที่ชาวบ้านได้พึ่งพิงในการดำรงชีวิต จากการเก็บพืชในป่าตามที่ชาวบ้านเรียกว่า “ผักตาม” ซึ่งเป็นอาหารประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเองในป่าป่าม นำมาเป็นมาอาหาร พืชที่เกิดขึ้นในป่าตามสามารถกินได้เกือบทุกชนิด และมีความหลากหลายในรสชาติ วิถีชีวิตของชาวบ้านต้องเข้าไปทำมาหากินในป่าตามทุกวัน เมื่อกลับบ้านจะต้องเก็บผักติดไม้ติดมือมาเป็นอาหารในครัวเรือนของตนเอง ทั้งสะดวกสบาย ประหยัดทั้งเงิน ไม่ต้องซื้อ ประหยัดทั้งเวลา ไม่ต้องปลูก และยังปลอดภัยจากสารเคมี ยาฆ่าแมลง แอ้มมีรสชาติดี กินแล้ว “แซบอีหลี” คนที่อยู่ใกล้ป่าตามจะกินผักตามกันทุกบ้าน กินแล้วสุขภาพดีร่างกายแข็งแรง ทำให้มีอายุยืนยาว คนสมัยก่อนจึงไม่ต้องพึ่งพาหาหมอ เพราะผักตามเหมือนยาอายุวัฒนะ เป็นยาสมุนไพร อุดมไปด้วยสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย และยังสามารถเก็บไปขายเป็นรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดี

ปัจจุบันนี้สถานการณ์ของผักตามในป่าตามกุดเป่ง มีจำนวนลดลงมาก เนื่องจากชาวบ้านไปบุกรุกพื้นที่ป่าตาม เพื่อทำการเกษตรมากขึ้น และเกิดผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศล อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ ทำให้น้ำท่วมลงไปด้วย ความอุดมสมบูรณ์ของป่าตามลดน้อยลง วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไป จากการใช้ประโยชน์และหาอยู่หากินในตามก็เปลี่ยนไปโดยการซื้ออยู่ซื้อกิน สนใจซื้อผักตลาดมากขึ้น เพิ่มรายจ่ายในครัวเรือนโดยไม่จำเป็น และผักตลาดยังไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพร่างกาย มีสารพิษตกค้างที่อยู่ในผักที่เป็นอันตรายต่อชีวิต

จากกระบวนการศึกษาจะเห็นได้ว่าผักตาม เป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นผักที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย และไม่เป็นอันตรายจากสารพิษสารเคมี โดยลี้ยงน้ำให้สะอาดก็สามารถกินได้ ซึ่งนับว่าผักตามมีความสำคัญในการยังชีพ และปัจจุบันนี้ผักตามยังเป็นผักเศรษฐกิจที่สามารถขายเพื่อเป็นรายได้ให้กับครอบครัวโดยไม่ต้องมีการแปรรูป จากการศึกษาศึกษาโดยการสำรวจและได้แบ่งผักตามออกเป็น 3 ประเภท ตามแหล่งที่เกิดของผักตาม ดังนี้

1) ประเภทผักบก หมายถึง ผักที่เกิดขึ้นอยู่ในพื้นที่โลก หรือในสภาพพื้นที่ที่เป็นโนน น้ำท่วมไม่ถึง จะเป็นพืชยืนต้น และเป็นพืชเครือเถาที่อาศัยต้นไม้อื่นเกาะเกี่ยว มีทั้งหมด 30 ชนิด

2) ประเภทผักน้ำ หมายถึง ผักที่มีลำต้นและรากยึดติดอยู่กับดินใต้ผิวน้ำลงไป บางชนิดจะลอยอยู่ผิวน้ำ ผักตามประเภทนี้ถ้าขาดน้ำหรือน้ำแห้งจะตาย มีทั้งหมด 14 ชนิด

3) ประเภทผักครึ่งบกครึ่งน้ำ หมายถึง ผักที่เกิดขึ้นในสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่าครึ่งบกครึ่งน้ำ ที่เกิดได้ทั้งบนบกที่มีสภาพของพื้นดินที่ไม่แห้งจนเกินไป หรือถ้าอยู่ในน้ำจะต้องมีสภาพที่น้ำไม่ท่วม มีทั้งหมด 4 ชนิด

ซึ่งผักตามทั้ง 3 ประเภท รวม 48 ชนิด ชาวบ้านจะเก็บมาเป็นอาหารเพื่อการยังชีพ บางชนิดทั้งกินและขาย เป็นที่นิยมต้องการของคนในชุมชนและนอกชุมชนอีกด้วย

❖ องค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากผักพื้นบ้านตาม

จากวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่อยู่ใกล้ป่าตามจะต้องเข้าไปทำมาหากินในป่าตามทุกวัน เมื่อได้ไปตามจะทำให้มีความสุข ใช้เวลาที่อยู่ในตามอย่างคุ้มค่า ทั้งทำการเกษตร เลี้ยงวัว-ควาย หาของป่าเป็นอาหาร จากชีวิตที่มีความผูกพันกับป่าตาม จึงทำให้รู้วิถีธรรมชาติของป่าตามอย่างลึกซึ้ง และเข้าใจในธรรมชาติของมัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนานจนเกิดเป็นองค์ความรู้ ผักตามก็เช่นเดียวกับชาวบ้านจะมีองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากผักตามดังนี้

1. องค์ความรู้ในการดูแลรักษาทั่วไปของผักตามแต่ละชนิด เช่น การดูแลรักษาจากใบ ความแตกต่างของใบ ใบเรียวยาว เป็นผักชนิดใด
2. องค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์ในด้านอาหาร
 - เรื่องรสชาติ จะรู้รสชาติของผักแต่ละชนิด เช่น ต้นกระโดนน้ำ จะมีรสฝาด ถ้ารู้ถึงรสชาติแล้วยังนำไปสู่การเป็นยาสมุนไพรได้อีก พืชที่มีรสฝาดจะแก้โรคท้องเสียได้
 - เรื่องการเก็บ ผักตามทุกชนิดจะมีระยะเวลาการเก็บนำมาเป็นอาหาร ถ้าเลยระยะเวลาแล้วจะไม่อร่อย รสชาติไม่ดี และจะต้องเก็บส่วนไหนของผักตามที่จะนำมาเป็นอาหาร เช่น ต้นแสลงเป็นพืชยืนต้น จะเก็บยอดอ่อน ใบอ่อน และจะต้องเก็บในช่วงเดือนมกราคม – เดือนเมษายน เมื่อเลยจากนี้แล้วจะไม่อร่อย
 - เรื่องการกิน ผักตามบางชนิดต้องนำมอลวกหรือนึ่ง บางชนิดกินสดๆได้เลย บางชนิดต้องนำมอดองก่อน 2-3 คืนจึงจะกินได้ บางชนิดกินได้กับอาหารบางอย่าง เช่น ต้นนกยูง กินได้ตลอดลำต้น โดยการนำมอลวกหรือนึ่งเสียก่อน ต้นเหมิยดแอ่ เก็บยอดอ่อนกินสดๆ ต้นก้าม เก็บใบอ่อน ยอดอ่อน หรือดอกนำมาดองประมาณ 2-3 คืน และหาวนน้ำ เก็บยอดอ่อน หน่อหรือผล นำมาอ่อม
3. องค์ความรู้ในด้านประโยชน์ใช้สอย

- สมุนไพร ผักตามชนิดเป็นสมุนไพรใช้รักษาโรค เช่น ต้นหัวขี้มด เป็นยาสมานแผล และยาระบายอ่อนๆ ต้นเครือตาปลา เป็นยาอายุวัฒนะ และแก้ปัสสาวะขัด

- ไม้สอย นำไปใช้ประดิษฐ์เป็นอุปกรณ์ในการทำมหากิน เช่น ต้นเหมียดแอ ใช้แก่นของลำต้นทำด้ามมีด ต้นค่ายหางนก ทำเครื่องมือตัดปลา นอกจากนั้นยังใช้เป็นสีย้อมผ้า เช่น ต้นหัวขมิ้น

องค์ความรู้ในเรื่องต่างๆ เหล่านี้เกิดจากการสังสมประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้มีการสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง แต่ถ้าเมื่อไรชุมชนไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของผักตาม ปล่อยหรือทอดทิ้ง ผักตามโดยหันไปพึ่งผักตลาด นอกจากจะเพิ่มรายจ่ายแล้วยังเป็นการทำลายองค์ความรู้ของบรรพบุรุษอีกด้วย

❖ วิธีการจัดการทรัพยากรผักพื้นบ้านในพื้นที่ตามโดยชุมชน

จากการปฏิบัติการทดลองฟื้นฟูผักพื้นบ้านในพื้นที่ตาม โดยแผนที่ได้กำหนดโดยจัดเป็นโครงการเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรผักตามดังนี้

- 1) โครงการผักตามเพื่อการยังชีพและเพื่อเศรษฐกิจ
- 2) โครงการผักตามเพื่อสุขภาพ
- 3) โครงการสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน “เยาวชนรักษ์ผักตาม”
- 4) ศูนย์เรียนรู้ผักตาม

แต่ละโครงการมีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่ทำการทดลอง มีทั้งผู้นำ สมาชิก อบต. เยาวชน จากทั้ง 4 ชุมชน ร่วมกันทดลองโดยแต่ละโครงการได้ร่วมกันทำแผนปฏิบัติการ ในช่วงแรกของการปฏิบัติการได้มีการลงพื้นที่ป่าตามชุมชนทุกแห่ง พร้อมกันทุกโครงการ เพื่อทำการสำรวจสภาพพื้นที่ระบบนิเวศของป่าตาม รวมทั้งศึกษาสถานการณ์ของผักตามจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยมีผู้รู้(เขียนผัก) ให้ความรู้ ซึ่งทำให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของผักตามที่เป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มีคุณค่าทางโภชนาการ มีประโยชน์ต่อร่างกาย เป็นทั้งอาหาร และเป็นสมุนไพรบำรุงร่างกายของชุมชนมาอย่างยาวนาน

เมื่อลงสำรวจแล้ว หลังจากนั้นได้มีการนำกล้าไม้ตามขึ้นมาทดลองปลูกในชุมชน โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่ทำการทดลอง 8 คน จาก 4 หมู่บ้าน นำผักตามแต่ละประเภทมาปลูกในแปลงทดลองของตนเอง ตามสภาพพื้นที่ของแปลงทดลอง ซึ่งบางคนจะมีบ่อน้ำอยู่ในแปลงทดลอง จากการทดลองและติดตามผลในแปลงทดลองทุกแปลงจะมีผักทุกประเภท ทั้งผักบก ผักน้ำ ผักครึ่งบกครึ่งน้ำ ที่เป็นผักที่เก็บกินเป็นอาหาร และเป็นผักเศรษฐกิจที่เก็บขายเพื่อเป็นรายได้เสริมแก่ครอบครัว ทั้งมีประโยชน์ในด้านสมุนไพร เป็นผักที่บำรุงร่างกาย ซึ่งทำให้ชาวบ้านที่ทำการทดลองไม่ต้องพึ่งพาผักตลาด และยังเก็บขายภายในชุมชนได้อีกด้วย และที่สำคัญเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูผักตามในพื้นที่ป่าชุมชน

ชนกุดเป่ง เป็นการแบ่งเบาการใช้ประโยชน์จากผัगतามในป่าทามเพื่อเป็นการชดเชยการฟื้นตัวของผัगतาม ให้ความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการจัดการทรัพยากรในระดับครัวเรือน

ในส่วนของการจัดทำศูนย์เรียนรู้ผัगतาม โดยมีการเลือกพื้นที่ในป่าทามชุมชนกุดเป่ง คือพื้นที่กุดตาเป่า มีเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่เศษ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่มีทั้งผู้นำชุมชน สมาชิก อบต. กรรมการป่า ทิมวิชัย และเยาวชน ร่วมมือกันช่วยจัดทำศูนย์เรียนรู้ ร่วมกันสำรวจในพื้นที่กุดตาเป่าว่ามีผัगतาม อยู่กี่ประเภท กี่ชนิด และได้ร่วมกันหาผัगतามที่ไม่มีในพื้นที่มาทดลอง นำมาปลูกเพิ่มเติมมากขึ้น และมีการติดป้ายบอกชื่อผัगतามแต่ละชนิด เพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน และผู้สนใจจากภายนอกชุมชน พร้อมทั้งเป็นพื้นที่ในการอนุรักษ์พันธุ์ผัगतาม และเพาะชำกล้าไม้ทาม เปรียบเสมือนเป็นสถานพักฟื้นผัगतาม และนำไปปลูกเสริมเพิ่มเติมในพื้นที่ป่าทามชุมชนกุดเป่ง ภายหลังจากการจัดทำศูนย์เรียนรู้ผัगतามแล้ว ได้มีการมอบหมายให้คณะกรรมการป่าดูแล โดยมีการคัดเลือกผู้นำ และชาวบ้าน เยาวชนทั้ง 4 หมู่บ้าน ช่วยกันดูแล ซึ่งเป็นวิธีการจัดการทรัพยากรในระดับป่าชุมชน

นอกจากนั้นจากการจัดทำโครงการสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน “เยาวชนรักษ์ผัगतาม” ทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้รู้ ได้เห็นความสำคัญและคุณค่าของผัगतาม ที่เป็นอาหารของคนในชุมชนมา ตั้งแต่อดีต จากการเรียนรู้ทำให้เห็นศักยภาพและข้อจำกัดของผัगतาม ที่ในปัจจุบันนับวันเริ่มมีจำนวนลดลงอยู่เรื่อยๆ ซึ่งเกิดจากการใช้ประโยชน์ โดยมุ่งไปในทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว และไม่มีการอนุรักษ์พันธุ์ ผัगतาม จึงทำให้มีจิตสำนึกรักษ์ผัगतามมากขึ้น และพร้อมที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมรณรงค์ให้ลดการพึ่งพาผัगतาดที่มีอันตรายต่อร่างกาย โดยให้ความสำคัญกับผัगतามมากขึ้น ให้มีการปลูกเพื่อเก็บไว้กินและขายภายในพื้นที่ของตนเอง เพื่อลดการพึ่งพาจากป่าทามให้น้อยลง เพื่อเป็นการพักฟื้นผัगतามในป่าทามให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งนำไปสู่แหล่งอาหารธรรมชาติที่มีความมั่นคงทางอาหารของชุมชน และเพื่อเป็นการฟื้นฟูความสมบูรณ์ของระบบนิเวศของป่าทามชุมชนกุดเป่งต่อไป

วิธีการจัดการทรัพยากรผัगतามบ้านในพื้นที่ทามโดยชุมชน มี 2 แนวทาง ดังนี้

1.) การจัดการระดับครัวเรือน โดยการนำผัगतามมาปลูกในพื้นที่ชุมชน เป็นการปลูกเพื่อเก็บกิน เก็บขาย และเป็นส่วนหนึ่งในการลดการพึ่งพาผัगतาด เพื่อให้สุขภาพร่างกายห่างไกลจากสารพิษสารเคมี

2) การจัดการระดับป่าชุมชน จากการจัดทำศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ป่าทาม ซึ่งเป็นที่เรียนรู้ และเป็นที่พักฟื้น เพาะชำกล้าไม้ทาม เพื่อนำไปปลูกเพิ่มเติมเสริมในพื้นที่อื่น เพื่อเป็นการฟื้นฟูผัगतาม และสร้างความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าทาม

❖ การเปลี่ยนแปลง/ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการวิจัย

● การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักวิจัย

ทีมวิจัยนี้มีนักวิจัย 5 คน ส่วนมากเป็นผู้เฒ่า แต่มีประสบการณ์ในการทำงานในชุมชน ทั้งงานกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพต่างๆ รวมทั้งกลุ่มกองทุนที่มาจากรัฐ และเกิดขึ้นเองในชุมชน นอกจากนั้นหัวหน้าโครงการ และนักวิจัยในทีมบางคนทำงานเคลื่อนไหวย เพื่อช่วยเหลือพี่น้องที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งเป็นที่เกิดความไม่พอใจจากบุคคลบางกลุ่ม แต่เมื่อมีการอธิบายชี้แจงทำความเข้าใจ จึงให้ความร่วมมือเพราะเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

ประสบการณ์ที่พวกเราได้รับจากการทำงานวิจัยในครั้งนี้

- ทีมวิจัยได้รู้สภาพพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์
- รู้ถึงสภาพปัญหาและสถานการณ์ของการใช้ประโยชน์จากผืนป่า
- ได้รู้ข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้าน และการเปลี่ยนแปลงของแหล่งทรัพยากรที่สำคัญมีอะไรบ้าง มีการใช้ประโยชน์อย่างไร มีปัญหาอะไรที่เกิดขึ้น และอะไรบ้างที่มีการสูญหาย โดยรู้รายละเอียดเพิ่มมากขึ้น

- ได้มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูล ระหว่างทีมวิจัยและกลุ่มเป้าหมายที่มีความคิด แนวทางของความต้องการที่แตกต่างกัน โดยใช้ฐานข้อมูลจากงานวิจัย

- รู้วิธีการทำงานอย่างเป็นขั้นตอน และเป็นกระบวนการ ซึ่งได้จากการทำงานวิจัย
- รู้วิธีการเก็บ และนำข้อมูลมาเรียบเรียงอย่างเป็นหมวดหมู่
- รู้วิธีการบริหารจัดการ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับการทำงานของตนเอง

จากการทำงานวิจัยท้องถิ่น ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของนักวิจัยทุกคน และในระหว่างดำเนินงานกิจกรรม ทำให้เกิดประสบการณ์จากการเรียนรู้ โดยการทำกับมือ ฟังด้วยหู ดูด้วยตา ซึ่งเป็นประโยชน์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งของชีวิต

● การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน

- กลุ่มเป้าหมายในชุมชนที่เข้าร่วมทำกิจกรรมของโครงการ ได้รู้สภาพปัญหาสถานการณ์ของผืนป่า ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา และได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

- ชุมชนได้รู้และเข้าใจถึง “การวิจัยท้องถิ่น” มากขึ้นและพร้อมที่จะให้การสนับสนุนร่วมมือกับทีมวิจัย เพื่อศึกษาวิจัยโครงการจนสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์

- ชุมชนได้รู้ความสำคัญและคุณค่าของผืนป่า ที่มีการใช้ประโยชน์ตั้งแต่อดีต

- กลุ่มเยาวชน “รักษัผักทาม” พร้อมทั้งจะเป็นแรงและกำลังในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ฟื้นฟูผักทาม ร่วมกับผู้นำชุมชน
- ภายในชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้าน มีการตื่นตัวในการทำแปลงครัวเรือน หรือทำนาผักทามในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งเกิดจากการทดลองของกลุ่มเป้าหมาย

●การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับองค์กรอื่นๆ

จากการดำเนินวิจัย ทางโรงเรียนในชุมชน คือ โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว ได้รู้และเห็นสภาพปัญหาของผักทาม จึงให้ความร่วมมือกับทีมวิจัยของโครงการ โดยให้การอนุเคราะห์สถานที่และอุปกรณ์ในการจัดเวทีกับกลุ่มเป้าหมาย

ส่วนในด้านหน่วยงานองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ให้ความร่วมมือกับทีมวิจัยในการประสานงานด้านข้อมูล และประสานงานในพื้นที่ พร้อมทั้งให้คำแนะนำในการทำแผนงานเสนอ อบต. โดยให้สมาชิก อบต. ในแต่ละพื้นที่ช่วยประสาน

คณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง ได้ให้ความร่วมมือในด้านข้อมูลป่าทามชุมชนกุดเป่ง ช่วยให้แนวความคิด ข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมช่วยกันกับโครงการ

❖ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาของโครงการ เป็นการศึกษาถึงศักยภาพและข้อจำกัดของอาหารธรรมชาติที่ปลอดภัยจากสารเคมีและยาฆ่าแมลง ซึ่งนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่ส่งผลถึงเรื่องเศรษฐกิจ สามารถสร้างรายได้และลดรายจ่ายในครอบครัว จากการปฏิบัติการตามแผนเพื่อเป็นการฟื้นฟูทำให้ชุมชนมีวิธีการจัดการทรัพยากรผักพื้นบ้านในพื้นที่ทามให้มีความอุดมสมบูรณ์ ประสพการณ์ในการทำงานวิจัยในครั้งนี้ ทีมวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ให้มีการสานต่อโครงการ “เยาวชนรักษัผักทาม” โดยมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
2. จัดทำแผนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพื่อเชื่อมโยงไปสู่เรื่องสุขภาพ เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยการเสนอหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุขตำบล และคณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง
3. จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ผักทามให้เกิดรูปธรรมมากขึ้น โดยมีโครงสร้างการบริหารจัดการจาก 4 หมู่บ้าน
4. จัดตลาดนัดของดีจากทามในตำบลสัปดาห์ละครั้ง เพื่อเป็นการยกระดับคุณค่าและความสำคัญทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ทาม ให้เผยแพร่สู่สาธารณะมากขึ้น และเพื่อเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมและจัดการในเรื่องการตลาดด้วยตนเอง

บรรณานุกรม

1. คณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง : สรุปบทเรียนการจัดการป่าทามชุมชนกุดเป่ง
2. จากการสำรวจ : ข้อมูลสภาพพื้นที่และสถานการณ์ของผัทามป่าทามชุมชนกุดเป่ง
3. องค์การบริหารส่วนตำบลยางคำ : ข้อมูลชุมชน 4 หมู่บ้าน : 2547
4. จากการสัมภาษณ์ : ข้อมูลองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากผัทาม
 - นายแสง เกสร จากบ้านท่างาม หมู่ 5
 - นายยม ยงยุทธ ส.อบต.จากบ้านท่างาม หมู่ 5
 - นายเบา ศรีสาวแห จากบ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
 - นายอำนาจ คำอ้วน ผู้ใหญ่บ้านคอนสำราญ หมู่ 4
 - นางมา สามไชย จากบ้านเหล่าข้าว หมู่ 3
 - นางทองสุ จันทำมา จากบ้านคอนจิก หมู่ 6

ภาคผนวก

1. ค่ายกันก่อน ก่อนลงตาม

2. ฟังนะ

③ การเก็บผักน้ำ

④ ผักน้ำ

5. การเก็บผักบก

6. ผักแว่น แซบอีหลีได้อ

7. เยาวชนรักษ์ผักทาม เรียนรู้จากเขียนผัก

8. เรียนรู้จากเขียนผัก

9. สร้างศูนย์เรียนรู้ฝึกทาม

10. ช่วยกันติดป้าย

11. สัมตำ ลาบ ก้อย ปิ้ง ป่น แชนอีหลีเด้อ...

12. ผักทามคนกินได้ สัตว์กินได้

13. แนะ ... ดาราหน้ากลอง

ถ่ายทำรายการทุ่งแสงตะวัน ช่อง 3

